

Юридична Україна

ЩОМІСЯЧНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 9 (189)

Заснований у січні 2003 р.

Співзасновники:

Київський регіональний центр
Національної академії правових наук України,

Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України,

ТОВ "Юрінком Інтер"

Видавець: ТОВ "Юрінком Інтер"

Згідно з постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 28.12.2017 р.
№1714 журнал "Юридична Україна" включено до переліку наукових фахових
видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття
наукових ступенів доктора і кандидата юридичних наук.

Київ – 2018

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

О. Л. Копиленко —
доктор юридичних наук, професор
(голова ради),

О. В. Скрипнюк —
доктор юридичних наук, професор
(заступник голови ради),

В. В. Коваленко —
доктор юридичних наук, професор,

О. О. Кот —
доктор юридичних наук,

О. Д. Крупчан —
доктор юридичних наук,

Є. Б. Кубко —
доктор юридичних наук, професор,

В. В. Луць —
доктор юридичних наук, професор,

В. Т. Маляренко —
доктор юридичних наук, професор,

М. І. Панов —
доктор юридичних наук, професор,

Д. М. Притика —
доктор юридичних наук,

П. М. Рабінович —
доктор юридичних наук, професор,

М. В. Руденко —
доктор юридичних наук, професор,

М. Ф. Селівон —
кандидат юридичних наук,

М. О. Теплюк —
доктор юридичних наук,

В. М. Шаповал —
доктор юридичних наук, професор,

В. І. Шахун —
доктор юридичних наук, професор,

Ю. С. Шемшученко —
доктор юридичних наук, професор.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

О. Д. Крупчан —
доктор юридичних наук
(голова колегії),

В. С. Ковальський —
доктор юридичних наук
(заступник голови колегії),

А. Б. Гриняк —
доктор юридичних наук,

М. К. Галянтч —
доктор юридичних наук,

О. Л. Копиленко —
доктор юридичних наук, професор,

В. В. Луць —
доктор юридичних наук, професор,

О. П. Орлюк —
доктор юридичних наук, професор,

В. Д. Примак —
доктор юридичних наук,

О. В. Скрипнюк —
доктор юридичних наук, професор.

Журнал рекомендовано до друку Вченою радою Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України
(протокол № 10 від 28.11.2018 р.).

© Юрінком Інтер, 2018

ЗМІСТ**ТРУДОВЕ ПРАВО**

Козуб І. Г., Шкуррей О. А. Правовий аспект в питаннях охорони праці осіб зі зниженою працездатністю 4

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Бевза А. С. Ринок цінних паперів як складова інформаційної безпеки 12

Сосній О. В. Безпеківі проблеми інформаційно-комунікаційної діяльності 17

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

Яценко С. С. Захист майнових прав та законних інтересів усунутих учасників у процедурі націоналізації господарського товариства 28

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Zhuravel M. V. Analysis of the ways in which a permanent establishment may arise under article 5 of the OECD model tax convention and comparisons with the equivalent provision in the un model convention 35

ПРАВОВА ОСВІТА

Черновський О. К., Турман Н. О. Тестова форма контролю, як складова підготовки кваліфікованого юриста. 42

КОНКУРС НА ПУБЛІКАЦІЮ КРАЩИХ СТУДЕНТСЬКИХ ТА АСПРАНТСЬКИХ РОБІТ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

Верьовкіна Д. Корупція у сфері незаконного видобування бурштину 51

Гордієнко Д. Корупція і національна безпека. 55

Карпа В. Корупція і права людини 60

Гладіліна А. В. Корупція і судова реформа 64

І. Г. Козуб,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри приватного права
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

О. А. Шкуррей,
магістр кафедри приватного права
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

УДК 349.2

ПРАВОВИЙ АСПЕКТ В ПИТАННЯХ ОХОРОНИ ПРАЦІ ОСІБ ЗІ ЗНИЖЕНОЮ ПРАЦЕЗДАТНІСТЮ

У статті проаналізовано особливості охорони праці осіб зі зниженою працездатністю та характерні риси спеціального робочого місця працівників з інвалідністю. З'ясовано можливі практичні проблеми у даній сфері та шляхи їх вирішення.

Ключові слова: охорона праці, спеціальне робоче місце особи з інвалідністю.

В основі соціальної політики держави лежить створення таких умов, які б забезпечували гідне життя і вільний розвиток усіх громадян України. В умовах реформування соціального, економічного життя населення України особливо гостро постає проблема щодо забезпечення прав осіб з інвалідністю, зокрема у трудовій сфері. Працевлаштування таких осіб не може задовольнити вповні їх права, оскільки їх потреби та рекомендації МСЕК вимагають від роботодавця створення більш безпечних умов праці, в порівнянні з іншими працівниками, задля попередження ушкодження їх здоров'я. В свою чергу, підвищення безпечності виконання роботи тягне за собою додаткові фінансові витрати, що не завжди є бажаним для роботодавця.

У зв'язку з цим є потреба проаналізувати особливості охорони праці осіб зі зниженою працездатністю і з'ясувати характерні риси спеціального робочого місця.

Звісно, що вказана тема дослідження вже привертала увагу деяких науковців як безпосередньо, так і опосередковано, зокрема таких, як Н. Білова, Б. П. Капанадзе, І. Г. Козуб та ін. Проте наукових доробок наразі недостатньо у даній сфері, що й засвідчує актуальність аналізу даної сфери.

Метою дослідження є визначення особливостей охорони праці осіб зі зниженою працездатністю.

За розрахунками ООН 10% від усього населення світу є особами з інвалідністю. Проте ці розрахунки применшені, оскільки

ки ще у 2011 р. ВООЗ підрахувала, що таких людей значно більше — 15% від населення Землі. Але, для цивілізованих країн, які вже давно зрозуміли, що особи з інвалідністю, це не баласт, а цінний ресурс, вони не проблема. Таким особам достатньо буде допомогти із соціалізацією, наприклад, створивши для них спеціальні робочі місця, — і ефект буде очевидний.

Такі особистості як Вільям Гокінг, Франклін Рузвельт, Людвіг ван Бетховен, Ерік Вайхенмаер та інші відомі нам за своїми високими званнями у сфері мистецтва, науки, спорту, політики. І все, що їх об'єднувало — це те, що всі вони — особи з ніби-то «обмеженими можливостями». Втім, вони перевершили багатьох «здорових» жителів нашої планети.

Для того щоб особи з інвалідністю в Україні могли вести повноцінний спосіб життя і приносити користь державі, національне законодавство зобов'язує роботодавців певним чином їм допомагати. Мета допомоги доволі благородна — не лише загальна соціалізація особи з інвалідністю, але й ще їх повернення до нормальної трудової суспільно корисної діяльності [1, с. 64].

Така допомога в тому числі означає й те, що необхідно скрупульозно приділяти увагу охороні праці особливої категорії працівників. Сама ж охорона праці, відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону праці» визначається як система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності. Так, відповідно до законодавчих норм, охорона праці дозволить уникнути ушкодження здоров'я/втрату його або втрату взагалі життя працівника [2].

Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» зауважує, що підприємства, установи і організації за рахунок коштів Фонду соціального захисту інвалідів або за рішенням місцевої ради за рахунок власних коштів у разі потреби створюють спеціальні робочі місця для працев-

лаштування осіб з інвалідністю, здійснюючи для цього адаптацію основного і додаткового обладнання, технічного оснащення і пристосування тощо з урахуванням обмежених можливостей осіб з інвалідністю.

При цьому регламентовано, що відмова в укладенні трудового договору або в просуванні по службі, звільнення за ініціативою адміністрації, переведення особи з інвалідністю на іншу роботу без її згоди з мотивів інвалідності не допускається, за винятком випадків, коли за висновком медико-соціальної експертизи стан її здоров'я перешкоджає виконанню професійних обов'язків, загрожує здоров'ю і безпеці праці інших осіб, або продовження трудової діяльності чи зміна її характеру та обсягу загрожує погіршенню здоров'ю осіб з інвалідністю [3]. Тобто підставою для переведення працівника з інвалідністю є відповідний медичний висновок МСЕК та згода самого працівника.

На підставі вказаних положень можна виділити два основні аспекти охорони праці працівників з інвалідністю.

Перший полягає у тому, що роботодавець фактично адаптує стандартне або створює нове робоче місце під потреби особи з інвалідністю, доповнюючи його ще обладнанням, яке необхідне для безпечної праці особи із інвалідністю.

Другий аспект стосується того, що роботодавець керується висновком медико-соціальної експертизи, що визначає міру безпечності виконання роботи особою із інвалідністю на робочому місці, а також можливу шкоду, яка може бути завдана здоров'ю особи із інвалідністю в процесі виконання нею трудових обов'язків.

Крім того, ст. 25 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» врегульовано, що підприємства, установи та організації, фізичні особи, які використовують найману працю, створюють безпечні і нешкідливі для здоров'я умови праці, вживають заходів до запобігання інвалідності та відновлення працездатності осіб з інвалідністю. У разі працевлаштування

особам з інвалідністю забезпечують розумне пристосування робочих місць [3].

Таким чином, законодавець вказує, що роботодавець піклується про запобігання настанню нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, результатом яких може бути встановлення МСЕК групи інвалідності працівнику, а також бере участь у здійсненні реабілітації осіб з інвалідністю. Проте залишається незрозумілим, що саме законодавець вкладає у критерій «розумності» пристосування робочих місць. Вочевидь, йдеться не лише про те, щоб механізми, інструменти, інше обладнання відповідали потребам осіб із інвалідністю. Можна вказувати й про те, що «розумність» означає наявність мінімально необхідного і достатнього обладнання, щоб особа зі зниженою працездатністю могла повноцінно виконувати свої трудові обов'язки.

Проте в даному випадку можна застосувати положення Конвенції про права осіб із інвалідністю від 13.12.2006 р. (на чому наголошується в Законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю»), яка передбачає, що «розумне пристосування означає внесення, коли це потрібно в конкретному випадку, необхідних і підхожих модифікацій і коректив, що не становлять непропорційного чи не виправданого тягаря, для цілей забезпечення реалізації або здійснення особами з інвалідністю нарівні з іншими всіх прав людини й основоположних свобод». До того ж, у даному міжнародному акті вживається й термін «універсальний дизайн», що теж є доволі важливим на практиці і означає «дизайн предметів, обстановок, програм та послуг, покликаний зробити їх максимально можливою мірою придатними для використання для всіх людей без необхідності адаптації чи спеціального дизайну». Універсальний дизайн не виключає допоміжних пристроїв для конкретних груп осіб з інвалідністю, де це необхідно [4].

Що стосується охорони праці осіб із інвалідністю, то відповідно до ст. 172 Кодексу законів про працю (далі —

КЗпП), у випадках, передбачених законодавством, на власника або уповноважений ним орган покладається обов'язок організувати навчання, перекваліфікацію і працевлаштування осіб з інвалідністю відповідно до медичних рекомендацій, встановити на їх прохання неповний робочий день або неповний робочий тиждень та створити пільгові умови праці. Залучення осіб з інвалідністю до надурочних робіт та робіт у нічний час без їх згоди не допускається [5].

Разом з тим, відзначимо, що згода особи зі зниженою працездатністю на її залучення до надурочних робіт або до роботи у нічний час буде недостатньою, адже у випадку, коли висновок МСЕК буде встановлювати заборону залучення особи з інвалідністю до таких робіт, приміром, з мотивів шкідливості для її здоров'я чи життя, роботодавець буде позбавлений можливості залучити особу з обмеженими можливостями до надурочних робіт чи роботи у нічний час, навіть якщо вона буде згодна на це.

Крім того, важливим залишається питання щодо форми такої згоди, якщо висновок МСЕК дозволить залучити особу з інвалідністю до надурочних робіт або роботи у нічний час. Законодавство досі не врегулює це питання. Доречним було б доповнити ст. 172 КЗпП вказівкою на письмову форму такої згоди [6, с. 116].

Як бачимо, КЗпП не встановлює абсолютного обов'язку, а містить відсилочну норму, яка міститься у Законі України «Про охорону праці». Саме у ст. 6 вищезазначеного Закону вміщуються права працівників на охорону праці під час роботи. Зокрема, йдеться про таке:

— умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівником, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам законодавства;

— працівник може відмовитися від дорученої роботи, якщо створюється ви-

робнича ситуація, що небезпечна для його життя або здоров'я чи для людей, які його оточують, або для виробничого середовища чи довкілля. В такому випадку, він повинен негайно повідомити про це керівника або роботодавця. Факт наявності такої ситуації за необхідності підтверджується спеціалістами з охорони праці підприємства за участю представника профспілки, членом якої працівник є, або уповноваженої працівниками особи з питань охорони праці (якщо професійна спілка на підприємстві не створювалася), а також страхового експерта з охорони праці;

— працівник може розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо роботодавець не виконує законодавства про охорону праці або не дотримується умов колективного договору з цих питань. У такому випадку, працівнику виплачується вихідна допомога, що визначена колективним договором, але не може бути меншою за тримісячний заробіток;

— працівника, який за станом здоров'я відповідно до медичного висновку потребує надання легшої роботи, роботодавець зобов'язаний перевести за згодою працівника на таку роботу на термін, зазначений у медичному висновку, і за необхідності встановити скорочений робочий день та організувати проведення навчання працівника з набуття іншої професії відповідно до законодавства [2].

Стаття 12 Закону України «Про охорону праці» врегулює, що підприємства, які використовують працю осіб з інвалідністю, зобов'язані створювати для них умови праці з урахуванням рекомендацій медико-соціальної експертної комісії та індивідуальних програм реабілітації, вживати додаткових заходів безпеки праці, які відповідають специфічним особливостям цієї категорії працівників. У випадках, передбачених законодавством, роботодавець зобов'язаний організувати навчання, перекваліфікацію і працевлаштування осіб з інвалідністю відповідно до медичних рекомендацій. Залучення осіб з інвалідністю до надурочних робіт і робіт у нічний час

можливе лише за їх згодою та за умови, що це не суперечить рекомендаціям медико-соціальної експертної комісії [2].

Знову ж таки, ми бачимо, що законодавець вказує на такі основні підстави для забезпечення охорони праці особі з інвалідністю як висновки МСЕК і потреби самої особи. Причинами ж такого забезпечення є уникнення погіршення стану здоров'я працівників та запобігання настанню нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.

Варто відзначити, що робочі місця для осіб з інвалідністю бувають двох видів — звичайні і спеціальні. Так, робоче місце особи з обмеженими можливостями — це місце чи виробнича ділянка постійного або тимчасового знаходження особи у процесі виконання трудових обов'язків на підприємствах, в установах і організаціях. Тобто це звичайне робоче місце, яке нічим не відрізняється від робочого місця працівника, що не має особливих потреб і виконує роботу на аналогічній ділянці.

Щодо спеціального робочого місця особи з інвалідністю, то під ним прийнято розуміти окреме робоче місце або виробничу ділянку, що потребує додаткових заходів з організації праці особи з інвалідністю з урахуванням її індивідуальних потреб, обумовлених інвалідністю, шляхом пристосування основного та/або додаткового устаткування, технічного обладнання тощо. Інакше кажучи, це робоче місце, що спеціально адаптоване за допомогою спеціального обладнання, пристроїв під потреби особи з інвалідністю [7].

Під час створення спеціального робочого місця слід враховувати рекомендації МСЕК, професійні навички і знання, якими володіє працівник з інвалідністю, а також безперечно мають враховуватись «обмежені можливості» самої особи (певні анатомічні дефекти чи нозологічні форми захворювання). Крім того, слід відповідно до цих потреб вжити додаткових заходів безпеки праці, які відповідатимуть потребам працівника і слугуватимуть засобом попередження настання травм на виробництві тощо.

Відповідно, якщо МСЕК у своєму висновку вказав на потребу створення спеціального робочого місця, то таке повинно бути створене чи перероблене зі звичайного (за можливості). В інакшому випадку, працівник може виконувати роботу на звичайному робочому місці [8].

Фонд соціального захисту інвалідів у своїх листах від 29.02.2008 р. № 1/6-51/06 і від 06.11.2008 р. № 1/6-481/06 підтверджує наявність права у роботодавців працевлаштовувати осіб з інвалідністю, як на звичайні робочі місця, так і на спеціальні. Проте необхідно буде врахувати індивідуальні програми реабілітації, якщо такі є, а також слід дотримуватись рекомендацій МСЕК [9; 10].

Спеціальне робоче місце може створюватись як на виробництві, так і вдома у працівника, якщо він виконуватиме надомну роботу. В останньому випадку необхідно, щоб особа із інвалідністю мала необхідні житлово-побутові умови. Обстежувати житлово-побутові умови має право представник підприємства, де особа з інвалідністю працює, представник профспілки, а також представники санітарного та пожежного нагляду. За фактом такого обстеження складається акт.

При цьому, з мотивів забезпечення охорони праці, роботодавець має надавати працівнику, що виконує надомну роботу, всі необхідні матеріали та обладнання, має забезпечувати їх ремонт, а також відшкодувати витрати за комунальні послуги (наприклад, за спожиту в процесі виконання роботи електроенергію) або за використання обладнання, яке має працівник (шляхом виплати компенсації за його зношення) [11].

Робочі місця, що знаходяться на підприємствах, де обладнання, сировинні матеріали, технологічний процес тощо можуть бути потенційно шкідливими та небезпечними для працівника з обмеженими можливостями, і цим самим можуть впливати на його здоров'я як тепер, так і в майбутньому, проходять відповідну атестацію за умовами праці на загальних підставах відповідно до Порядку проведення атестації робочих

місць за умовами праці, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 01.08.1992 р. № 442.

Таким чином, основною метою атестації робочих місць є утвердження і дотримання прав працівника з інвалідністю на:

- 1) здорові та безпечні умови праці;
- 2) пільгове пенсійне забезпечення;
- 3) пільги та компенсації за роботу в несприятливих умовах.

За результатами атестації робочих місць, робоче місце може бути віднесене до однієї із категорій за видами умов праці.

1. Робоче місце з особливо шкідливими та особливо важкими умовами (Список № 1).

2. Робоче місце зі шкідливими та важкими умовами (Список № 2).

Така атестація проводиться атестаційною комісією, склад і повноваження якої визначає керівник підприємства у наказі. Тобто комісія створюється із працівників підприємства, де проводитиметься атестація без залучення будь-яких сторонніх осіб (з боку МСЕК, Фонду соціального захисту інвалідів тощо). Атестація проводиться у строки, які зазначені у колективному договорі, але не рідше, ніж один раз на 5 років [12].

На практиці, роботодавці не зацікавлені у тому, щоб створювати спеціальні робочі місця. Подібне можна пояснити тим, що спеціальне робоче місце, яке було пристосоване відповідно до висновку МСЕК і потреб однієї особи із інвалідністю, яка в подальшому з різних причин не продовжуватиме працювати на підприємстві, може бути несумісним із новими рекомендаціями МСЕК чи потребами іншої особи з інвалідністю, яка буде залучатись до роботи на підприємстві. Пріоритетним напрямом у охороні праці осіб зі зниженою працездатністю буде створення універсальних робочих місць, що максимально будуть підходити особам з інвалідністю. У разі неможливості такого пристосування необхідно розробити такі вимоги до робочих місць, щоб у майбутньому вони потребували найменших змін у їх конструкцію, а відтак,

і менші капіталовкладення на такі зміни з боку підприємства.

Варто відзначити, що при укладенні трудового договору з працівником з інвалідністю необхідно звернути увагу на наявність додаткових гарантій захисту їх трудових прав, зокрема:

1) при прийнятті на роботу осіб з інвалідністю, які спрямовані відповідно до рекомендації МСЕК, випробувальний строк не встановлюється (ст. 26 КЗпП);

2) строковий трудовий договір підлягає достроковому розірванню на вимогу працівника в разі його хвороби або інвалідності, які перешкоджають виконанню роботи за договором (ст. 39 КЗпП);

3) робота осіб з інвалідністю у нічний час, а також залучення вказаних працівників до надурочних робіт допускається лише за їх згодою і за умови, що це не суперечить медичним рекомендаціям (статті 55, 63, 172 КЗпП);

4) особам з інвалідністю I і II груп надається щорічна основна відпустка тривалістю 30 календарних днів, а особам з інвалідністю III групи — 26 календарних днів (ст. 6 Закону України «Про відпустки» від 15 листопада 1996 р.);

5) працівник з інвалідністю має право одержати у перший рік роботи на підприємстві щорічну відпустку повної тривалості у зручний для нього час до закінчення шестимісячного терміну безперервної роботи (ст. 10 Закону про відпустки);

6) за бажанням, особи з інвалідністю I і II груп можуть узяти додаткову відпустку без збереження заробітної плати тривалістю до 60 календарних днів, а особи з інвалідністю III групи — до 30 календарних днів (ст. 25 Закону про відпустки);

7) роботодавець зобов'язаний на прохання працівника з інвалідністю або за вимогами його індивідуальної програми реабілітації, встановити йому неповний робочий день або неповний робочий тиждень та створити пільгові умови праці (ст. 172 КЗпП) [13];

8) у випадку скорочення чисельності або штату працівників особам з інвалідністю внаслідок війни та працівникам, які отримали трудове каліцтво або про-

фесійне захворювання, надається переважне право залишитися на роботі при рівній продуктивності й кваліфікації (ст. 42 КЗпП України);

9) на підставі медичного висновку роботодавець зобов'язаний перевести працівника з інвалідністю на легшу роботу тимчасово або без обмеження строком. При переведенні за станом здоров'я на легшу нижчеоплачувану роботу за працівниками зберігається попередній середній заробіток протягом двох тижнів з дня переведення, а у випадках, передбачених законодавством України, попередній середній заробіток зберігається на весь час виконання нижчеоплачуваної роботи або надається матеріальне забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням (ст. 170 КЗпП України);

10) скорочений робочий час тривалістю 6 годин на добу (36 годин на тиждень) встановлено для осіб з інвалідністю I та II груп, які працюють на підприємствах, у цехах і на дільницях, що призначені для використання праці цих осіб, якщо вони не користуються правом на одержання більш високих пільг (п. 6 постанови Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо подальшого удосконалення використання праці пенсіонерів та інвалідів у народному господарстві і пов'язані з цим додаткові пільги» від 14.09.1973 р. № 674).

Отже, на міжнародному рівні закріплено, що особи з інвалідністю мають права нарівні з іншими. Такий самий підхід застосовує і наш законодавець. Проте потреби таких осіб диктують дещо інші правила роботодавцям, вимагаючи від останніх пристосувати відповідно до цих потреб, а також до рекомендацій МСЕК обладнання, в цілому робоче місце, щоб забезпечити не лише комфорт особи з інвалідністю в процесі здійснення трудової діяльності, а й зберегти її здоров'я і життя.

Це змушує роботодавця приділяти особливу увагу до робочого місця працівника з інвалідністю, зокрема забезпечивши його роботу за звичайним робочим місцем (коли це можливо) або завдяки переобладнанню звичайного робочого місця в спеціальне. При цьому, слід уважно ставитись і до того, щоб були до-

тримані рекомендації МСЕК, індивідуальна програма реабілітації особи, а саме робоче місце пройшло відповідну атестацію чи відповідає умовам праці працівника з інвалідністю.

Список використаних джерел

1. Капанадзе Б. П. Правове регулювання праці осіб зі зниженою працездатністю // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. № 27. С. 62—64.
2. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>.
3. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю: Закон України від 21.03.1991 р. № 875-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12>.
4. Конвенція про права осіб з інвалідністю / ООН; Міжнародний документ від 13.12.2006 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.
5. Кодекс законів про працю України: від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
6. Козуб І. Г. Правове регулювання праці осіб зі зниженою працездатністю: монографія. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2010. 160 с.
7. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>.
8. Білова Н. Робоче місце інваліда: усе, що потрібно знати // Податки та бухгалтерський облік. 2016. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2016/august/issue-67-68/article-20923.html>.
9. Про порядок працевлаштування інвалідів 1 групи / Фонд соціального захисту інвалідів; Лист від 29.02.2008 р. № 1/6-51/0. URL: <https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/pisma/fond-social-noy-zaschity-invalidov/poryadok-trudoustroystva-invalidov-800829.html>.
10. Про створення робочих місць для інвалідів / Фонд соціального захисту інвалідів; Лист від 06.11.2008 р. № 1/6-481/06. URL: <https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/pisma/fond-social-noy-zaschity-invalidov/sozdanie-rabochih-mest-801230.html>.
11. Про затвердження Положення про умови праці надомників / Державний комітет СРСР; Постанова від 29.09.1981 р. № 275/17-99. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0275400-81>.
12. Про порядок проведення атестації робочих місць за умовами праці / Кабінет Міністрів України; Постанова від 01.08.1992 р. № 442. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/442-92-%D0%BF>.
13. Костенко Ю. Працевлаштування інвалідів: відповідальність та звітність роботодавця // Консультант кадровика. 2011. № 8. URL: <https://kadrhelp.com.ua/pracevlashtuvannya-invalidiv-vidpovidalnist-ta-zvitnist-robotodavcya>.

Козуб І. Г., Шкурей А. А. Правовой аспект в вопросах охраны труда лиц со сниженной трудоспособностью.

В статье проанализированы особенности охраны труда лиц со сниженной трудоспособностью и характерные черты специального рабочего места работников с инвалидностью. Обнаружены возможные практические проблемы в данной сфере и пути их решения.

Ключевые слова: охрана труда, специальное рабочее место человека с инвалидностью.

Kozub I. H., Skurei O. A. The legal aspect in matters of labor protection of persons with reduced working capacity.

The social policy of the state is based on creating the conditions that would ensure a decent life and free development of all Ukrainian citizens. Under the conditions of reforming the social and economic life of the population of Ukraine, the issue of safeguarding the rights of persons with disabilities, especially in the labor sphere, becomes very topical.

In the international law it has been enshrined at the statutory level that persons with disabilities have the same rights as the others. Equal rights are to be exercised in all spheres of human life including the right to work in particular. Our legislator uses the same approach. Nevertheless, the needs of such persons dictate somewhat different rules to employers,

requiring the latter to adapt the equipment and the workplace in general to such needs, as well as to follow the recommendations of the MSEC (medical and social expert commission) in order to ensure not only the comfort of persons with disabilities in the process of performing work, but also to safeguard their health and life.

This forces the employer to pay special attention to the workplace of workers with disabilities, amongst other things by ensuring that they work like regular workers (where possible) or through conversion of a regular workplace into a special one. Moreover, special attention should be paid to ensuring that the recommendations of the MSEC are observed, and the individual program of the person's rehabilitation, with the workplace in particular, be certified or compatible with work conditions of a worker with a disability.

In practice, employers are not interested in creating special jobs. This is caused by the fact that a special workplace adapted in accordance with the MSEC recommendations and the needs of one person with a disability, who will not continue to work in the company for various reasons in the future, may not be compatible with new recommendations of the MSEC or the needs of another person with a disability, employed by the enterprise. Thereupon, a priority direction in the protection of the workers with reduced capacity to work shall be the creation of universal workplaces that can be adapted to most people with disabilities. Should that be impossible to ensure such adaptation, it is necessary to develop such requirements to workplaces that in the future would only need minor changes in their design, and hence require a lesser amount of expenses from the employer to introduce such changes.

Key words: protection of workers with reduced capacity to work, special work place.

Трудове право України: підручник / за заг. ред. М. І. Іншина, В. Л. Костюка. — Київ: Юрінком Інтер, 2018. — 600 с.

ISBN 978-966-667-647-7

У підручнику розкрито зміст Загальної та Особливої частин трудового права.

Розглянуто основні аспекти трудового права як самостійної галузі, його предмет та метод правового регулювання, функції, систему, принципи та джерела. Розкрито правові особливості суб'єктів трудового права. Визначено ключові питання соціального партнерства та правової організації зайнятості населення.

Висвітлено змістовні особливості таких основних інститутів трудового права як: трудовий договір; робочий час та час відпочинку; оплата праці; трудова дисципліна; матеріальна відповідальність; охорона праці; врегулювання трудових спорів (конфліктів); нагляд та контроль за дотриманням трудового законодавства.

Розраховано на студентів, викладачів, аспірантів, докторантів, роботодавців, працівників та інших читачів, які цікавляться трудовим правом і законодавством в окресленій галузі.

УДК 342.336.6

А. С. Бевза,аспірант кафедри конституційного, адміністративного права
та соціально-гуманітарних дисциплін

Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

РИНОК ЦІННИХ ПАПЕРІВ ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті досліджуються питання, пов'язані зі створенням належного іміджу ринку цінних паперів, який виступає важливішим маркером стану справ в окремих секторах економічної системи та є важливим для економіки країни в цілому. Визначається загальне поняття іміджу, його інформаційний вплив на ринок цінних паперів країни. Досліджуються процеси формування медіаіміджу та вплив медіадискурсу на нього. Аналізується фактичний стан розкриття інформації на ринку цінних паперів. Встановлюються ряди (рівні) медіадискурсу на ринку цінних паперів.

Ключові слова: імідж, медіаімідж країни, формування медіадискурсу на ринку цінних паперів, розкриття інформації на ринку цінних паперів, ряди (рівні) медіадискурсу.

У науковій літературі визначенням теоретичних основ та дослідженням таких понять як «медіаімідж» та «медіадискурс» займалися науковці: В. І. Гурковський, Д. П. Гавра, А. С. Савицька, А. Савіних, Д. П. Шишкін, М. А. Резниченко та інші. Аналізуючи наукові праці вказаних науковців, доходимо висновку, що належної уваги дослідженню питання медіадискурсу безпосередньо на ринку цінних паперів не приділялося. В зв'язку з чим убачається доцільним уточнити базові поняття та провести дослідження, застосувавши їх саме до ринку цінних паперів країни.

Поняття «імідж» на нормативному рівні в українській правовій доктрині не визначене. Проте у науках політології та державного управління, а також соціальних комунікаціях та маркетингу використовується достатньо широко, і не лише на доктринальному рівні. Як вказує В. І. Гурковський, «у гносеологічному змісті слово «імідж» походить з англійської суспільної культури від латинського «*imago*». Воно є однокорінним і щодо латинської — «*imitare*», що значить у багатьох мовах — імітувати. В американських виданнях тлумачних словників термін «*imago*» переважно визначається у змісті штучної імітації

зовнішньої форми якого-небудь об'єкта [1].

«Для кожної держави важливий аспект її сприйняття в зовнішньому світі, особливо в епоху глобалізації і розвитку інформаційних технологій. Сприйняття країни світовою громадськістю безпосередньо стосується того місця, яке держава буде посідати на світовій арені. Це пов'язано з тим, що в сучасному світі можливості реальної влади все більше базуються не на силовому, а на інформаційному чиннику», — пишуть Д. П. Гавра, А. С. Савицька, Д. П. Шишкін [2].

Як справедливо вказують маркетингологи, в умовах глобальних економічних трансформацій формування привабливого образу країни виходить на передній план як внутрішньої, так і зовнішньої політики, і тому робота зі створення та просування бренду нації дає переваги і привабливі складові економіці, привертаючи увагу інвесторів до країни [3].

Зовнішній позитивний імідж держави в умовах євроінтеграції — важлива запорука розвитку України, а позитивний імідж економіки неможливий без позитивних характеристик ринку цінних паперів. Ринок цінних паперів належить до значущих на міжнародному ринку по-

казників привабливості, економічної стабільності країни або демонструє реальний стан справ в економіці. Отже, він виступає маркером економіки, демонструє потенційному інвестору реальний стан справ у різних секторах економіки країни.

Безумовно, що в умовах розвитку інформаційного суспільства і віртуалізації відносин медійна сфера, зокрема, та інформаційна — взагалі утворюють основне поле інформаційного забезпечення позитивного іміджу ринку цінних паперів країни. З цього приводу дуже корисним для урахування є аргумент В. І. Гурковського: «Слід відзначити, що нині у світі формування іміджу країни, влади, держави здійснюється під постійним зростанням можливостей Інтернету як ЗМІ у формі соціальних мереж, масових електронних телекомунікацій, що вже стало тенденцією» [4]. Аналогічну позицію підтримують і зарубіжні вчені [5].

З розумінням цього можна говорити про те, що іміджева складова є вадливою для економіки в цілому, а ринок цінних паперів виступає важливішим маркером стану справ в окремих секторах економічної системи. Саме він, завдяки належним засобам інформування про події на ринку цінних паперів, є важливим засобом інформування внутрішніх і зовнішніх інвесторів, емітентів та професійних учасників.

Медіадискурс формує імідж. Як вказують дослідники процесів формування медіаіміджу країни, темпоральні ряди його визначення розташовуються наступним чином: перший ряд — подієвий; другий ряд — офіційна риторика; третій ряд — риторика лідерів думок; четвертий ряд — медіадискурс; п'ятий ряд — громадська думка стосовно країни [6].

Якщо виходити з того, що економічна складова у медіадискурсі щодо іміджу країни посідає другу, після політичної, позицію [7], інформаційна безпека іміджевої компоненти ринку цінних паперів як важлива для інвесторів складова позитивного іміджу країни, набуває особливого значення.

Дані про функціонування ринку цінних паперів в Україні та перспективи розвитку ринку — актуальні в мережі. Дані про ринок цінних паперів містяться в мережі у загальному доступі [8] і аналіз динаміки на ринку цінних паперів також присутній, якнайменше, щорічний [9]. Однак важливим недоліком є те, що далеко не всі медіаресурси і трансляції подій на ринку цінних паперів України своєчасні і подаються не лише українською мовою. Так, аналітика Національної комісії з питань цінних паперів та фондового ринку англійською мовою в мережі не міститься (хоча позиція, що передбачає англійський текст на відповідному сайті, міститься); інформація подається доволі несвоєчасно і достатньо абстрактно, без графічного супроводження, як це відбувається, переважно, в країнах Європи й США.

Важливо, що в Інтернет майже не містять доступних матеріалів про стан емісії, зростання акцій на ринку цінних паперів України, а там наявні лише окремі узагальнення [10], які не можуть фактично бути інформативними для емітентів, брокерів, інвесторів чи інших учасників.

Напевно, що повноваження щодо змістовного наповнення інформаційного простору необхідною інформацією про події на ринку цінних паперів мають покладатися на відповідних суб'єктів інформаційних правовідносин у цій сфері.

Слід зазначити, що інформаційні відносини на ринку цінних паперів є багатогранними, визначають різний обсяг прав та обов'язків і залежать від об'єктів таких відносин та зовнішніх умов, у яких такі відносини виникають. Так, наприклад, будь-який професійний учасник на ринку цінних паперів — акціонер, як запитувач інформації у порядку ст. 25 Закону України «Про акціонерні товариства», перебуває у іншому правовому становищі, ніж у інформаційних відносинах з приводу його діяльності та функціонування на самому ринку цінних паперів. Таким чином, можемо говорити про необхідність визначення інформацій-

ної правосуб'єктності як правової категорії.

До суб'єктів ринку цінних паперів належать емітенти, які випускають цінні папери; інвестори (покупці цінних паперів); посередники (брокери, дилери, андеррайтери); органи регулювання; інфраструктурні учасники (депозитарії, зберігачі і т. д.) [11].

Хоча, наприклад, «торговець цінними паперами зобов'язаний подавати до загальнодоступної інформаційної бази даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про ринок цінних паперів для подальшого розміщення такої інформації про всі вчинені поза фондовою біржою ним або за його участю правочини щодо емісійних цінних паперів» (абз. 1 ч. 10 ст. 17 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» [12]), відповідно до абз. 3 цього ж положення — «Порядок та строки подання торговцем цінними паперами зазначеної інформації, а також порядок її подальшого розміщення встановлюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку» [13].

Пунктом 7 Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку встановлено, що «Порядок взаємодії між особами, що зобов'язані подавати інформацію на фондовому ринку, та особою, уповноваженою Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку на розміщення інформації в загальнодоступній інформаційній базі даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про ринок цінних паперів, здійснюється відповідно до нормативно-правового акта Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, що регулює взаємовідносини між особами, які зобов'язані розкривати інформацію на фондовому ринку, та особою, уповноваженою Націо-

нальною комісією з цінних паперів та фондового ринку на розміщення інформації в загальнодоступній інформаційній базі даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про ринок цінних паперів» [14], що, відповідно, вказує на те, що реального розуміння формування медіадискурсу з приводу подій на ринку цінних паперів взагалі не існує — все відбувається на рівні ретрансляції та «підтасовування» цифр, що надаються відповідно до пунктів 1—3 вказаного Положення, які, по суті, стосуються форми, змісту подання відомостей та усунення зауважень у разі їх виявлення.

Формування медіадискурсу в сучасних умовах, завдяки диджиталізації медійних засобів, дає можливість повною мірою ефективно забезпечити іміджеву складову будь-якого сектору економіки. Повною мірою це стосується й іміджу ринку цінних паперів.

Медіадискурс, спрямований на ефективне піднесення іміджу низки цінних паперів, має утворюватися на таких рядах (в праві такі ряди звично називати «рівнями»):

1) *подієвий рівень* — характеристика сутності подій на ринку цінних паперів;

2) *офіційна риторика* — рівень офіційних коментарів подій та зовнішніх факторів, що впливають на зміни;

3) *аналітичний рівень* — риторика лідерів думок з урахуванням позицій офіційної риторики;

4) *суть медіадискурсу* — інтерактивна комунікація, мережеве транслявання, в які включені офіційна риторика та аналітичний рівень;

5) *думка щодо подій на ринку учасників ринку цінних паперів та громадська думка.*

Список використаної літератури

1. Гурковський В. І. Захист іміджу Української держави в умовах інформаційної Глобалізації // Державне управління: теорія та практика. 2012. № 2. С. 5.
2. Гавра Д. П., Савицкая А. С., Шишкин Д. П. Внешний имидж государства в медиапространстве // Вестник СПбГУ. Сер. 9. 2011. Вып. 3. С. 187—196.

3. Савиных А. Имидж государства // Беларуськая думка. 2011. № 11. С. 3.
4. Гурковський В. І. Захист іміджу Української держави в умовах інформаційної Глобалізації // Державне управління: теорія та практика. 2012. № 2. С. 7.
5. Резниченко М. А. Экономическая безопасность рынка ценных бумаг // Экономический вестник Ростовского государственного экономического университета. 2006. № 1. С. 114.
6. Гавра Д. П., Савицкая А. С., Шишкин Д. П. Внешний имидж государства в медиапространстве // Вестник СПбГУ. Сер. 9. 2011. Вып. 3 — С. 187—196. — с. 192.
7. Гавра Д. П., Савицкая А. С., Шишкин Д. П. Внешний имидж государства в медиапространстве // Вестник СПбГУ. Сер. 9. 2011. Вып. 3. С. 192.
8. URL: <https://stockmarket.gov.ua/>.
9. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/2018/01/19/byuleteny-shtodo-stanu-rinku-tsnnih-paperv-grudeny-2017/>.
10. Інформаційна довідка про стан розвитку фондового ринку України. URL: http://www.ssmc.gov.ua/user_files/content/62/1520955025.doc.
11. URL: <http://plp.kiev.ua/ua/ekspertizi/runki-kapitalu-investitsiji-privatizatsiya/tsinnipaperi>.
12. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15?find=1&text=%B3%ED%F4%EE%F0%EC%E0%F6#w117>.
13. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15?find=1&text=%B3%ED%F4%E%F0%EC%E0%F6#w117>.
14. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0320-13>.

Бевза А. С. Рынок ценных бумаг как составляющая информационной безопасности. В статье исследуются вопросы, связанные с созданием надлежащего имиджа на рынке ценных бумаг, который выступает важным маркером состояния дел в отдельных секторах экономической системы и является важным для экономики страны в целом. Определяется общее понятие имиджа, его информационное воздействие на рынок ценных бумаг страны. Исследуются процессы формирования медиаимиджа и влияние медиадискурса на него. Анализируется фактическое состояние раскрытия информации на рынке ценных бумаг. Устанавливаются ряды (уровни) медиадискурса на рынке ценных бумаг.

Ключевые слова: имидж, медиаимидж страны, формирование медиадискурса на рынке ценных бумаг, раскрытие информации на рынке ценных бумаг, ряды (уровни) медиадискурса.

Bevza A. S. Securities market as a component of information security.

By analyzing scholarly writing we conclude that media discourse inquiry had not received appropriate attention on the securities market. It therefore seems appropriate to specify basic terms and to conduct a study by applying them for the security market.

It is important for each country to be perceived in the external world, especially in the era of globalization and development of information technology. The perception of any country by the world community directly refers to the role of the country on the international field. It appears to be related to the fact that possibilities of the real power in the modern world are based not on the use of force but on the informational factor.

The positive external image of a country under the conditions of the European Integration is the key to successful development of Ukraine, at the same time the positive image of economy is impossible without the positive characteristics of the stock market. Security markets refers to meaningful for the international market indicators of the attractiveness and economic stability — or demonstrates the real state of the economy. In summary, it remained the indicator of economy, demonstrates the real state of affairs in different sectors of economy to potential investor.

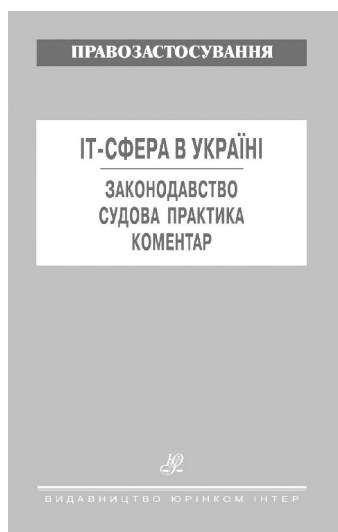
Undoubtedly, in terms of information society development and the virtualization of relations both media and information environments create the main field of informational providing of the positive image for the security market.

Media discourse forms image. According to researchers of forming processes of the country's media image temporal rows of its definition are allocated in the following way: the first row — based on an event; the second one — official rhetoric; the third row — the thought leaders rhetoric; the fourth row — media discourse; the fifth one — public opinion towards the country.

However, the important disadvantage is the fact that not all the media resources and coverages of events on security markets in Ukraine are well-timed and they are also filed not only in Ukrainian.

The creation of media discourse under modern conditions due to digitization of media tools gives the opportunity to provide any sector of economy with branding part fully and effectively. It refers to the image of security markets to the full extent.

Key words: *image, media image of the country, the formation of media discourse on the securities market, disclosure of information on the securities market, the series (levels) of media discourse.*

ІТ-сфера в Україні. Законодавство. Судова практика. Коментар / за заг. ред. Т. В. Бачинського, Р. І. Радейко.
Київ: Юрінком Інтер, 2018. 360 с.

ISBN 978-966-667-719-1

Збірник вперше в Україні містить перелік нормативно-правових актів, які регулюють відносини у ІТ-сфері та діяльності ІТ-компаній. У ньому наведено коментарі до основних проблемних питань у сфері ІТ-права. Також розміщено матеріали судової практики та розглянуто кейси з проблемних питань ІТ-відносин. Видання розраховане на студентів, які навчаються за спеціальністю «Право» та «Інформаційні технології», а також юристів, які поєднують практичну діяльність з обслуговуванням та захистом інтересів у ІТ-сфері.

О. В. Соснін,

доктор політичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького
Національної академії наук України

БЕЗПЕКОВІ ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність досліджень проблем інформаційно-комунікаційної безпеки в сучасному світі, що глобалізується, визначається тим, що її стан, головним чином, обумовлює поширення все нових і нових за функціональними можливостями інформаційно-комунікаційних технологій. Все це постійно змушує переосмислювати роль та значення інформації та інформаційного ресурсу суспільства країни як соціально-публічного блага в координатах правового виміру феномена його розвитку. При цьому сама інформація із категорії, яка характеризує систему знань, дедалі більше трансформується в базовий ресурс або живильне підґрунтя життєдіяльності особи, суспільства і держави, тобто стає невід'ємним атрибутом їх функціонування та розвитку.

Ключові слова: інформація, інформаційно-комунікаційні технології, інформаційно-комунікаційна безпека, інформаційно-комунікаційна діяльність, інформаційний простір, наукова та освітня політика.

Відомо, що за володіння інформацією між країнами, між їх політичними угрупованнями в політиці і в бізнесі завжди велася небачено жорстка боротьба і, як правило, на ураження. Скажімо, інсайдерська інформація¹ про особисті плани, або плани конкурентів, владних структур тощо завжди була бажаним здобутком розвідок, оскільки за всі часи інформація була всеохоплюючим багатством або нематеріальним активом. Її боронили від ворогів і конкурентів, вона була умовою успішного розвитку кар'єри будь-якої людини, і, одночасно, умовою

правильної економічної і політичної поведінки.

Сьогодні в умовах, коли світове співтовариство переживає справжню інформаційно-комунікаційну революцію, яку генерують комп'ютер, системи штучного інтелекту і новітні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), в суспільстві з'являються нові, часто невідомі, соціально-економічні й культурні структури, фактично виникає новий світ, який Г. М. Маклюен назвав новою «галактикою». В історії людства він виділяв чотири такі галактики-епохи:

¹ Інсайдер (від англ. inside — всередині). Інсайдерська інформація (англ. insider information) — суттєва, публічно не розкрита службова інформація компанії, яка в разі її розкриття здатна вплинути на ринкову вартість цінних паперів компанії. У більш широкому сенсі — будь-яка інформація, відома невизначеному колу осіб, близьких до її джерела.

1. епоха дописемного варварства¹;
2. епоха фонетичного письма²;
3. епоха друкарства Гутенберга³;
4. епоха Марконі⁴.

Останню порівнюють тільки з такими подіями в житті людства, як винахід нових знарядь праці і методів використання енергії пари та електрики у виробничих процесах. Взагалі поява кожного принципово нового засобу відображення і передачі інформації або комунікації завжди приводила до інформаційно-комунікаційних «вибухів» і змін у пануючих конфігураціях комунікацій. Ми це можемо побачити на прикладі того, як прогресували засоби масової інформації (ЗМІ) під впливом винайденої в XIX ст. фотографії, телебачення, яке з'явилося у XX ст., і, кінець-кінцем, цифрових технологій, які входять у наше життя сьогодні.

Ідеологами підходу про вирішальну роль у культурі сучасних комунікаційних технологій ще в середині XX ст. виступили Г. А. Інніс⁵ і Г. М. Маклюен⁶. Вони вважали, що домінуючі засоби комунікації визначають своєрідний, відмінний від інших, вигляд культури, задають певний спосіб кодування й декодування реальності й активізують діяльність тих або інших органів влади і почуття людини.

Цифрова економіка формує всюди і в праві зокрема нові регулятивні механізми, що значним ступенем засновані на ціннісно-етичних уявленнях людини,

які взагалі не можуть бути передані машині, але повинні бути задані суспільству як ключові параметри та ієрархічні критеріальні моделі.

Взагалі формування цифрової культури спирається на систему регуляції, засновану на децентралізованому голографічному механізмі зберігання, захисту і багаторазового використання інформації. Сучасні обчислювальні програмні технології в поєднанні вже із нейрокомунікаціями дозволяють проведення тотального оцифрування фізичної реальності, а тому алгоритми поведінки виконавців повинні бути вписані в технології, але виникають проблеми неповноти кібернетичного відображення, суперечності між справжнім віртуальним світом уявного і символічного та оцифрованих знанням і творчістю, нарешті, проблема відповідальності за реалізацію етики в дії або бездіяльності.

Цифрові методи обробки інформації, як і будь-яка оцифрована комунікація, вимагають формування диференційованих регулятивних механізмів і норм права, починаючи від самоцензури і визначення правил модерування текстів і способів самовираження або дій аж до побудови складних інтелектуальних моделей оцінки етичності передачі того чи іншого повідомлення.

Ми повинні зрозуміти, що можливості комп'ютерів на початку III тисячоліття набувають конкретних обрисів. Якщо в XIX ст. ідея обчислювальних машин

¹ Епоха дописемного варварства — щасливий період єдності слова й справи, коли зберігався безпосередній контакт із природою й з одноплемінниками. У цей період панує «оральна» — усна комунікація, у сенсорному балансі лідирує слух.

² Фонетичне письмо — вид письма, в якому графічний знак (графема) прив'язаний до певного звучання.

³ Йомганн Генсфляйш цур Ляден цум Гумтенберг (нім. Johannes Gensfleisch zur Laden zum Gutenberg; 1397—1400, Майнц, Німеччина — 3 лютого 1468) — німецький ювелір і винахідник. Прецизійний механік шляхетного роду. У середині 1440-х років створив європейський спосіб друкарства рухливими літерами, що поширився усім світом та зробив величезний вплив не лише на європейську культуру, а й на всесвітню історію.

⁴ Гульєльмо Марконі (італ. Guglielmo Marconi; 25 квітня 1874—19 липня 1937) — італійський вчений і винахідник («батько радіо»); Нобелівський лауреат у галузі фізики (1909) за роботи з бездротової телеграфії.

⁵ Гарольд Адамс Інніс (англ. Harold Adams Innis, 5 листопада 1894, Гамільтон — 8 листопада 1952, Торонто) — канадський економіст і соціолог, «батько канадської економічної теорії», дослідник культури і масових комунікацій.

⁶ Герберт Маршалл Маклюен (англ. Herbert Marshall McLuhan, 21 липня 1911—31 грудня 1980) — канадський філософ, філолог, літературний критик, дослідник впливу медіа як засобів комунікації.

торкнулася лише мінімальні межі сфер людської діяльності, то в ХХ ст. комп'ютерні технології перейшли з наукових обчислень у сферу аналітичних досліджень у маркетингу, а сьогодні дозволяють замінити значну частину функцій обліку та перенаправлення потоків ресурсів. Стрімке розширення сфери застосування обчислювальних потужностей, оцифрування світу людини і функціонування рішень, які отримали назву «розумних алгоритмів» (розумні речі, Internet речей, розумні контракти), ставлять перед нами два питання: співвідношення ролі відкриття або винаходів і їх впровадження або комерціалізації; кордони оцифрування життя.

На перше питання можна відповісти лаконічним висловом: вчений прагне зрозуміти, винахідник знаходить рішення, інноватор шукає універсальне застосування. І, якщо функція підприємця полягає в універсалізації нового, то, по суті, інноватор є креативним дослідником, який вивчає людську життєдіяльність так само, як вчений вивчає природу. Слід також виділити проблему регулювання, питання фіксації меж допустимого використання винаходів або відкриттів.

Якщо виходити з визначення інформації як відомостей про особу, предмети, факти, події, явища і процеси незалежно від форми їх подання, то для того, щоб перейти до сприйняття інформації як джерела, необхідно скористатися такою інтегрованою її формою як «знання». Знання, що накопичуються людством століттями, зберігаються і використовуються в різних формах і з різною метою. В даний час, поряд з традиційними формами збереження знань (книга, рукопис, живопис тощо), все більшого поширення набуває цифрова форма подання інформації — в цій формі інформація зберігається в системах бібліотечної, архівної, ділової, службової, навчальної тощо структуризації за джерелами і цілями використання. Все це створює основу для структурного сприйняття і використання різних за джерелом, формою, приналежністю, метою застосування інформаційних ресурсів.

Про цінність інформаційних ресурсів, якими ми володіємо і засвоюємо в процесі життя, у нас мало говориться, а в навчальних планах вітчизняних вищих навчальних закладів проблематика майже відсутня. Вона не відслідковується і навіть ігнорується (їй не приділяється належної уваги). Навіть там, де такі знання життєво потрібні майбутнім фахівцям у їх професійній діяльності, скажімо, для роботи у сфері міжнародних відносин, юриспруденції тощо. На сьогодні жоден вищий навчальний заклад України не залучений належним чином, оскільки не має не тільки належної навчальної бази, а й фахівців з цих питань, зокрема обізнаних у питаннях роботи із інформацією в електронному вигляді. Робота із інформацією, у тому числі за допомогою сучасних ІКТ, є поки що турботою лише навчальних закладів спецслужб. Йдеться не про підготовку фахівців з кібернетики, а про тих, хто здатний осягнути всю проблему інформаційно-комунікаційної діяльності в сучасному світі.

Сучасний етап світового суспільно-політичного і фінансово-економічного розвитку, який характеризується небаченими темпами і прагненнями громадян до розбудови принципово нового і вільного інформаційно-комунікаційного облаштування, починає вимагати таких знань на тлі зростаючої кількості постійних правопорушень з боку як споживачів, так і порядників інформаційно-комунікаційних послуг і баз змістовної інформації. Некоректне, а почасти й безвідповідальне, поведження, скажімо, нотаріусів із реєстрами інформації про власність, викликає не просто занепокоєння у людей, а збурує суспільство. Інколи ми навіть відчуваємо потребу у поверненні до жорстких регламентів поведження із змістовною інформацією, коли дізнаємось, що люди, які скоїли найтяжчі злочини (вбивство) щодо інших, адреси й інші особисті дані) своїх жертв дізнаються з Інтернету. Спонукає до цього і безліч прикладів правопорушень у фінансово-економічній сфері, сфері обслуговування і в багатьох інших інформаційно-комунікаційних відносинах людей із владою і між собою.

Здається, що лише сьогодні владні кола різних країн світу почали розуміти, що на тлі бурхливого зростання темпів інформатизації і світового науково-технічного прогресу проблеми інформаційно-комунікаційної діяльності, захисту інформації взагалі і при обробці засобами ІКТ зокрема набули ознак національної безпеки, стали більш багатомірними — соціальними, духовними і взагалі, як здається, природно-економічною надією щодо успішного облаштування нашого нового інформаційно-комунікативного типу соціуму. Час починає вимагати від нас зваженої (поміркованої) відкритості в комунікації і надійно захищати національні і наднаціональні довідкові, фінансово-економічні і всі інші інформаційно-комунікаційні служби в часи, коли відбувається масова заміна людей комп'ютерами в сфері управління і надання послуг.

На процес активно впливають не тільки нові глобальні, а й звичні регіональні події, які швидко набувають розголосу і поширюються за допомогою новітніх засобів комунікації. За певних умов всі вони збурюють людей і безпосередньо породжують у суспільстві відчутні загрози і соціальні виклики. Зокрема політичне насильство, яким ми провокуємо (викликаємо, спонукаємо) навіть війни: політичні, економічні, інформаційні і гуманітарні... Методи і засоби їх ведення активізують протестний потенціал населення, завдають втрат, які підпорядковано меті викликати дестабілізацію в суспільстві, приховати дії спецслужб агресора через масово впроваджені в реальну економіку і повсякденне життя не сертифіковані в країні новітні ІКТ, які постійно стимулюють зростання потреб людини в інформації та інформаційних послугах. Все це сьогодні набуває ознак небачено жорсткої інформаційної війни, оскільки всюди відбувається активне «вторгнення» пересічних громадян у сферу інформаційно-комунікаційної діяльності і його масштаб вражає. Дивлячись, скажімо, на мігрантів з Африки, які, долаючи морські простори, втрачають сім'ї, своїх дітей, гідність — все, але намагаються у будь-якому ви-

падку залишити при собі гаджети. (Ми лише можемо прогнозувати катастрофічну неоднозначність ситуації, критичні безпекові ризики й те, що з нами буде, якщо нам, звиклим активно комунікувати і робити бізнес у електронних (соціальних і інших) мережах, у разі форс-мажорних обставин відключать Інтернет або електрика раптово зникне — її вимкнуть тим або іншим примусовим способом.)

Україна стала ареною активної інформаційно-комунікаційної діяльності іноземців і пересічних громадян, світових фінансово-промислових угруповань і міжнародних інформаційно-аналітичних центрів не випадково. Українські наукові і інженерно-технічні проекти завжди були невід'ємною складовою глобального розвитку людства, а громадяни брали активну участь у формуванні засад розвитку нового типу суспільства — інформаційного, його політики, економіки, військової справи, діяльності спецслужб і, безумовно, науки та освіти. Розвиток останніх завжди був умовою і стимулом успішного опанування знань про природу, промисловість і розвиток людства взагалі, що є виключно важливим, оскільки відомо, що людина протистоїть будь-яким викликам і небезпекам виключно за рахунок освіченості. За таких умов всі провідні країни світу свідомо досягали свого положення, намагаючись всіма силами дати основній масі населення можливість отримати якісну освіту і чіткі уявлення про цінність набутих знань.

Сьогодні, коли у масованому і широкому дискурсі обговорюються методи і цілі гібридних війн, можна впевнено говорити, що саме вони допомогли радянській партійно-господарській номенклатурі і їх нащадкам стати олігархами і спустошити одну із провідних країн світу.

Колись війни відбувались в двовимірному просторі — на поверхні моря і на суходолі, потім з'явився третій вимір — війна в повітрі, а сьогодні найважливішим стає четвертий вимір — віртуальний, де відбувається інформаційно-комунікаційна діяльність. Світ із винаходом комп'ютера практично живе саме в її ви-

мірах, постійно позначаючи свій шлях інформаційно-комунікаційними кризами і цивілізаційними катаклізмами.

Інформаційно-комунікаційна діяльність громадян у провідних країнах світу завжди відігравала виключно важливу роль. Однак темпи її стрімкого зростання з винаходом комп'ютера, протягом останнього півстоліття, обумовлені загальними процесами глобального переходу людства від індустріальної до постіндустріальної доби. Внаслідок впровадження комп'ютерної техніки і кібернетичних методів управління в реальне життя суспільства суттєвої корекції зазнали базові компоненти життєдіяльності всіх країн і народів, (табл. 1).

вання в сучасних політичних і економічних реаліях стало звичним, але, слід визнати, що про інформаційно-комунікаційну діяльність та інформаційно-комунікаційну функцію сучасної держави ми досі не маємо цілісного уявлення і не можемо свідомо і однозначно тлумачити про багато подій навколо стратегії розвитку України в сучасному глобальному інформаційно-комунікаційному середовищі, оцінити здатність українського народу протистояти політичним, економічним і науково-технічним викликам сучасного світу. Одна з причин цього, на наш погляд, полягає в тому, що феномени комунікації і інформації порізному проявляють себе в різних інфор-

Таблиця 1

ОСНОВИ	ЕПОХИ	
	Індустріальне суспільство	Постіндустріальне суспільство
Ресурси	Земля. Сировина. Робоча сила. Капітал	Інформація. Знання. Творчі особистості. Системи комунікацій
Виробництво	Масове виробництво. Фабрика — концентратор ресурсів і модель суспільного устрою	Індивідуалізація продукції. Розподілені особисті зусилля. Високотехнологічне «кустарне виробництво»
Організація	Бюрократія. Суворі ієрархія. Стандартні рішення. Формалізація функцій	Адхократія ² . Координація холдингового типу. Оціночні рішення. Адаптація до змін
Цінності	Досягнення максимального багатства. Соціальна стандартизація. Суспільний консенсус	Цінності творчості і особистої самореалізації. Соціальна дестандартизація. Толерантність у динамічному середовищі субкультур

Значною мірою вплив ресурсної, виробничої, організаційної і ціннісної компоненти ми вже відчули за час набуття незалежності через різноманіття неконтрольованих законодавством методів впровадження ІКТ. Їх «наукове» обґрунту-

маційно-комунікаційних середовищах, тобто в тих конкретних умовах, де відбуваються інформаційнокомунікаційні процеси. Їх вивчає інформатика¹ як фундаментальна наука й інші науки в різних сегментах предметних знань (тех-

² Адхократія (Adhocracy) — термін запропоновано в 1960-і роки експертом з проблем лідерства Уорреном Беннісом (Warren Gamaliel Bennis), а потім популяризувано футурологом Елвіном Тоффлером (Alvin Toffler). За своєю суттю адхократія є протилежністю бюрократії. Адхократія ігнорує класичні принципи менеджменту, згідно з якими у кожного є певна, постійна роль, і являє собою гнучку організацію, де індивідууми можуть за необхідності вільно використовувати свої таланти. (Тоффлер Е. Шок майбутнього (Alvin Toffler Future Shock, 1970.). М.: АСТ, 2008. 560 с. (Philosophy)).

¹ Інформатика (*informatics, information (computer) science*) — це технічна (теоретична і прикладна дисципліна) наука, що вивчає структуру і загальні властивості інформації, систематизує прийоми створення, збереження, відтворення, обробки і передачі даних засобами обчислювальної техніки, а також принципи, функціонування цих засобів і методи управління ними.

нічному, біологічному, соціальному, фізичному). Всі вони, на жаль, аналізують лише певні аспекти прояву феномена інформації або інформаційно-комунікаційних процесів. Так, у технічній інформатиці, скажімо більше, аналізуються різноманітні способи генерації, кодування, передачі, прийому, перетворення і зберігання сигналів. Такий підхід до інформації в технічній інформатиці зовсім не зменшує її ролі і значення як науково-технічної дисципліни, але і вони являють собою лише зовнішнє відбиття певних форм подання інформації. Протягом ХХ ст. інформатика вже дала можливість чітко сформулювати певні поняття, зокрема про вимір інформації — біт, створила досить розвинену технічну теорію передачі і обробки сигналів і дозволяє сьогодні досить впевнено виконувати необхідні інженерні розрахунки в ланцюгах передачі і перетворення інформації в системах зв'язку і телекомунікації — оцінювати їх пропускну здатність, стійкість, надійність, захищеність, тобто вирішувати цілком конкретні і дуже важливі технічні завдання, які було пов'язано із становленням і розвитком засобів сучасної електронної комунікації.

Історія сучасного технологічного прогресу людства в ХХ ст. продемонструвала тут грандіозні винаходи і приклади надефективного впровадження не тільки електронно-обчислювальних комплексів у системах управління, зв'язку і комунікації, які стали підґрунтям інформатизації та створення дивовижних ІКТ. Однак, залишилось багато питань щодо роботи із змістовною інформацією [1]. Під впливом розвитку ІКТ майже все високотехнологічне виробництво поволі перемістилося із США, Канади і країн Європи до Китаю, і тепер Вашингтон воює за те, щоб перебрати на себе хоча б трохи ринку вуглеводнів і експортувати в країни Європи газ і вугілля. Американські товари стають неконкурентоспроможними і витісняються Китаєм і Південно-Східною Азією навіть з внутрішнього ринку Сполучених Штатів. Все, про що ліберальна пропаганда десятиліттями розповідала про СРСР, виявилось прав-

дою для самих США, а тому, попри все, їм терміново потрібні свої «perestroyka» й «glasnost».

На вимогу часу США в світі було створено нові глобальні за виміром центри для комп'ютеризованих галузей промисловості, науки, бізнесу, банківської справи тощо, але, головне, про що у нас і в світі мало говориться, вони змінили своє ставлення до змістовної інформації і почали вирішувати величезну проблему створення захищених гігантських сховищ змістовної інформації в електронному вигляді. Саме вони дозволили освіченим людям впевнено дивитись (заглядати) і планувати майбутнє, розвивати і боронити свою країну. За цим стоять вирішені проблеми захисту інтелектуальної власності при створенні високотехнологічних систем, зокрема озброєнь, систем стеження за поведінкою людини та фінансово-економічного управління світом. Сучасні ІКТ об'єднали все це в єдиному ланцюзі, надавши США особливу роль у процесах як розвитку світу, так і ведення сучасних війн.

Інформаційно-комунікаційна компонента присутня сьогодні всюди на різних рівнях управління світом саме через розгалужену мережу ІКТ. Як наслідок, у світі постійно генеруються ідеї щодо розвитку юридичної науки та законів (створення законодавства) для пошуку нових фундаментальних наукових знань і новітніх науково-освітніх систем для потреб виховання широкого кола спеціалістів для всього спектру наук, які через трансфер наукомістких технологій і знань контролюють і стимулюють свій розвиток.

Глобальні зміни в технологіях впливають на все, на винайдення і застосування нових методів злочинності і тероризму зокрема. Все це призводить до стрімкого невідворотного зростання кількості «новітніх загроз» і жодна держава самостійно не може впоратися із таким злом. Час доводить, що не існує національних кримінальних кіберзагроз. Вони здебільшого є загальносвітовими загрозами, а тому конче необхідними стають довіра, партнерство, постійні

контакти і співробітництво при створенні загальних норм і правил поведінки.

Все базується на стрімкому зростанні вагомості законодавчих засад процесів обігу змістовної інформації як ресурсу розвитку в реальних вимірах грошових еквівалентів. Одночасно поцінуються комп'ютерна техніка і ІКТ за здатність надійно і ефективно сприймати, обробляти і зберігати величезні за обсягом інформаційні масиви або бази даних. Вони необхідні для вирішення всіх без виключення фінансово-економічних завдань, військово-політичних, поліцейських і взагалі всіх проблем сучасного суспільства. Проблема всюди набула ознак питань національної безпеки і гідності і випробовує на міцність національні якості народів. Так, тільки в Сполучених Штатах Америки обсяг вхідних і вихідних даних становить 80 терабайт за хвилину (це, принаймні, у 8 разів більше друкованого контенту бібліотеки Конгресу!), що потребує значних витрат фінансів і енергії. До того ж, порівняно з 2005 р. швидкість передачі даних зросла від 5 терабіт за секунду до майже 400, тобто в 80 разів [2].

Таким чином, якість ІКТ опрацювання і зберігання інформації стала сьогодні реально критичною в структурі не тільки національної стійкості. Вона формує, зокрема, індустрією для створення гігантських комплексів серверів, які самі по собі споживають величезну — співставну із виробництвом алюмінію — кількість енергії лише для охолодження.

За сухими цифрами, які мало про що говорять пересічному громадянину, зануреному в свої побутові проблеми, ховається інформаційно-комунікаційний феномен всесвітнього масштабу — кожна людина в будь-якій країні через ІКТ відкриває для себе і свого оточення неосяжний, без кордонів і держав, віртуальний простір, який сам по собі докорінно змінює наші уявлення про події і явища, до яких ми звикали тисячоліття-

ми, і обумовлює, зокрема, потребу звернути на це увагу з боку юридичної науки і освіти.

Темпи розвитку можливостей просування новітніх ІКТ і засобів зв'язку вражають. Так, якщо в 2014 р. мобільними телефонами користувались 60% жителів планети, то до 2020 р. планується, що ця цифра зросте до 90%, зауважимо при цьому, що кожне нове підключення створює нове джерело інформації.

Сьогодні майже половина землян вже має доступ до глобальних інформаційно-комунікаційних мереж, Інтернету зокрема, і це робить людей надзвичайно вразливими від негативного впливу процесів передачі і поширення інформації (як від самої інформації, так і від засобів безмежної комунікації). Все це відбувається на тлі того, що у кожного десятого землянина при цьому немає безпечної питної води та їжі. Наразі відчувається, що бурхливий розвиток ІКТ вже призвів до того, що людині часто простіше зв'язатися з іншою людиною, яка перебуває за тисячі кілометрів, ніж викликати «швидку допомогу» або отримати пляшку питної води. На думку сучасних аналітиків, явище це проміжне — у перспективі розвиток і ретельне структурування ІКТ допоможе краще розуміти як один одного, так і потреби цілих країн і регіонів світу, створювати таргетовані¹ ініціативи в різних сферах її поширення.

Глобальне стеження в Інтернеті, здійснюване спецслужбами різних країн світу, є лише початковою стадією військових кіберстратегій. Наступною фазою є розробка і постійне впровадження через глобальні мережі шкідливих програм, які дозволяють через мережу виводити з ладу, наприклад, об'єкти критично важливої інфраструктури супротивника, або, наприклад, банківських систем, електро- і водопостачання, заводи і аеропорти й інші стратегічно важливі об'єкти інфраструктури. За таких умов головним завданням суспільства,

¹ Таргетинг, або орієнтування (англ. target — ціль) — метод реклами, який дозволяє виділити зі всієї наявної аудиторії тільки ту частину, яка задовольняє заданим критеріям (цільову), і показати рекламу саме їй. Термін активно застосовується і в медицині при застосуванні новітніх фармпрепаратів, які виключно ефективно діють, скажімо, на пухлини в онкології.

його силових і розвідувальних структур стає підготовка молоді бути здатними протистояти кібервійнам, що потребує докорінної перебудови і юридичної науки та законодавства зокрема.

Правила гри, які встановлює цифрова трансформація в засобах комунікації, є такі, що змін на цьому напрямі нам не уникнути — старі методи й інструменти працювати вже не будуть. Питання тільки в нашій готовності брати в них участь. Сьогодні, наприклад, не існує загальноприйнятих визначень щодо цифрової економіки, і багато хто вкладає в цей термін своє тлумачення, не розуміючи суті змін, що відбуваються, а вони лише демонструють методи одночасного управління всіма ресурсами всіх господарюючих суб'єктів за допомогою єдиної апаратно-програмної платформи. На наших очах стара ієрархічна система управління відмирає. Звична структура, яка складається із головного офісу з кількома рівнями керівництва, мережі підлеглих офісів і виробництв зі своїм керівництвом на всіх рівнях, дочірніх компаній тощо, в еру цифрової економіки не виживе — її гублять «проміжні прошарки» управління, де кожен зайнятий перенесенням папірців і захистом своїх інтересів.

Осягнути ситуацію і точно визначити тут коло проблем, які нам сьогодні треба знати і вирішувати, ми, на жаль, поки що не змогли повною мірою. Для цього, крім досягнення відповідного науково-технічного рівня, потрібна постійна відверта і публічна дискусія фахівців із поверненням до витоків самої проблеми щодо методів управління суспільством і інформаційно-комунікаційною сферою держави в сучасних умовах. Зокрема, саме тому із особливою прискіпливістю ми маємо оглянути зростаючі проблеми роботи наших фахівців із великими масивами інформації, яка накопичується в електронних базах даних. У контексті вирішення проблем розбудови в Україні демократичного і захищеного від спотворення мережевого інформаційно-комунікаційного середовища, в умовах, коли проти нас розгорнута не тільки повно-

масштабна інформаційна і військова агресія, але й затятий спротив власних еліт, це питання не бачиться таким вже легким. Потрібно, щоб на всіх рівнях управління вміли і мали можливість приймати рішення і володіли тактичною майстерністю щодо невідомого. Зрозуміло, щоб вони мали відповідне обладнання для швидкого реагування і адаптації до подій, які розвиваються, оскільки так або інакше всіх нас втягнуто до інформаційної війни, яка насправді є психологічною, тому що інформаційні потоки спрямовано на отримання ефекту в головах людей, і саме це є метою інформаційної (гібридної) війни. Проблема набуває величезного значення. Зокрема йдеться про формування в суспільстві нового світогляду на процесі опанування таким явищем комп'ютерної доби як «Великі бази даних» (так званих Big Date), створення для них національної нормативної бази тощо. Поняття Big Date поки що ще можна трактувати досить широко, однак, просту базу абонентів телефонних мереж (навіть із прізвищами і паспортними даними) вже сьогодні не слід відносити до них. Вони потрібні на більш високих рівнях управління суспільно-політичними і економічними процесами. Проблема стимулює прагнення багатьох структур і організацій, зокрема правоохоронних, розширити поняття «персональні дані», яке вже частково визначено законодавством, однак, щоб персональними даними вважалися не тільки прізвище, ім'я, по-батькові, а й певний набір поведінкових факторів, на підставі яких можна було б більше зрозуміти про людину, як то: де купує товари, на які сайти заходить тощо, питання слід більше виносити на порядок денний. Розриваючи коло накопичених проблем, Україна, безумовно, має піти на безпрецедентні реформи в законодавстві, а, відповідно, і в науково-освітній діяльності, оскільки розбудова системи набуття знань про захист інформаційно-комунікаційних систем, від яких абсолютно залежить якість інформаційних ресурсів, з якими ми працюємо, стає турботою всіх акторів законодавчого і науково-просвітницького процесу.

Проблеми юридичного обґрунтування питань збереження і захисту змістовної інформації і, таким чином, протистояння гібридним впливам сучасності, постійно поглиблюються, експотенціально зростає, а як адекватно реагувати на загрози, що виникають, ми часто не знаємо. Нам тут постійно не вистачає фаховості і можливостей генерувати якісні і збалансовані в часі сценарії і стратегії, які були би адекватні стратегічним прогнозам і планам розвитку країни, і саме тут сьогодні визріває в нашому суспільстві підґрунтя для нових криз і конфліктів у вимірі соціально-економічного, геополітичного, етнічного розвитку. Ми маємо усвідомлювати, що всі провідні країни світу відкрито і прагматично, навіть агресивно демонструють тут свої інтереси і спроможності. Сьогодні вже і за межами своїх держав вони розглядають іноземні об'єкти інформаційно-комунікаційної інфраструктури, зокрема науково-освітні, як власні. Оприлюднені останнім часом факти про витoki інформації за допомогою технічних засобів розвідки свідчать про те, що роль технічних засобів захисту інформації буде постійно зростати і стає невід'ємною компонентою в системі міжнародних відносин, тобто в дипломатії, системах ведення бізнесу і державного управління.

Світ не тільки збільшив свої багатовимірні потреби в інформації і різноманітних інформаційно-комунікаційних послугах, а виявляє величезні інформаційно-комунікаційні загрози, які постійно генерує глобальна інформаційно-комунікаційна діяльність. Вони унааявили в нашій свідомості такі поняття як «гібридна війна», «перманентна війна», «універсальна війна», «психологічна війна», доктрини «політичного диктату», «вибухового капсуля», «доктрини реваншу». Сьогодні, скажімо, коли ми говоримо про те, що «гібридна війна», це щось принципово нове, то маємо знати, що вона є оновленим досвідом ведення війн китайськими імператорами, тобто, універсальною. Її ведення вимагає ство-

рення універсальних методів, воєнних і державних органів, здатних діяти одночасно в когнітивному та віртуальному просторі, підпорядковувати ресурс всього народу і структур державного управління для вирішення завдань управління суспільством в умовах протистояння гібридним впливам. До них відносяться, насамперед, методи створення психологічного, фінансово-економічного і військово-промислового інформаційно-комунікаційних інструментів і, не в останню чергу, створення за допомогою законодавства умов справедливості в суспільстві і дієвого політичного апарату із необхідним обсягом повноважень і високим авторитетом посадових осіб.

Безумовно, поняття гібридної війни охоплює собою явища набагато ширше, ніж форми ведення сучасних бойових дій, а тому йдеться про оформлення юридичних термінів і правил поведінки в новому стані глобального протистояння у сучасному дестабілізованому інформаційно-комунікаційною діяльністю з точки зору безпеки міжнародному довікллі. Гібридна війна не є поверненням людства до стану холодної війни. Вона приходить їй на зміну за допомогою так званої «м'якої сили», у супроводі ланцюгів безпекових проблем «гарячих» конфліктів і в процесі інформаційно-комунікаційної діяльності, там, де порушено умови справедливого життя громадян, — новими, ускладненими й нестабільними формами політико-правових відносин як на міжнародній арені, так і всередині країни.

Начебто, є зрозумілим те, що в світі боротьба колишніх імперій та їх еліт за свої геополітичні та економічні інтереси продовжується, але головним суб'єктом світової політики все ж таки стають інтереси транснаціональних корпорацій і фінансово-промислових груп, які давно діють у світі і вже створили розгалужену систему інформаційних та аналітичних центрів для вироблення стратегічних рішень для осіб, які приймають рішення і які безпосередньо впливають на політи-

ку держав. Форми цієї боротьби багатогранні, але ми їх повинні вивчати, фіксувати, аналізувати і приймати попереджувальні заходи, розвиваючи і юридичну науку, щоб наша доля не вирішувалася іноземцями в їх владних кабінетах.

Поява і стрімкий розвиток глобальних (соціальних) інформаційно-комунікаційних мереж доводить, що світ вже ніколи не буде таким, яким його бачили наші предки. Під впливом internet-технологій в суспільстві формуються нові уявлення людини про світ, відбувається розбудова засад інформаційного і, одночасно, громадянського суспільства. Логічно, що це стало законодавчо визначеною метою розвитку і нашої держави — трендом змін у суспільстві, державотворенні, науково-освітній діяльності.

Наше відставання тут багато в чому обумовлено визначенням юридичних норм і правил використання Internet і інших глобальних і соціальних мереж, тим, що національна еліта, а, відповід-

но, вітчизняне законодавства як і все науково-освітнє середовище зокрема, своєчасно не помітили, що з появою комп'ютера в світі суттєво змінилися фундаментальні уявлення про інформацію як ресурс розвитку країн світу і науково-освітню діяльність, яка почала визначати темпи розвитку світу. Сьогодні лише за умов усвідомленого розуміння комплексу знань навколо цього у нас з'явиться надія, що, не чекаючи дива, не сприймаючи на віру слова популістів і обіцянки політиків, а лише працюючи із надійно захищеною від спалювання інформацією, тобто, в захищеному інформаційно-комунікаційному просторі, ми будемо здатні конкурувати в світі, уникаючи деіндустріалізації, впроваджувати свої і запозичені інноваційні ідеї, тобто, будемо здатні вистояти в ХХІ ст. і постійно оновлювати тренди свого розвитку в науці, освіті, промисловості, сільському господарстві тощо.

Список використаної літератури

1. Соснін О. В. Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України: монографія. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. 572 с.

2. Цифровая глобализация: защита потоков данных / Сьюзан Лунд, Джеймс Маника / Данная статья — перевод материала, опубликованного Foreign Affairs 21 апреля 2017 г. © Council on Foreign Relations // Tribune News Services. В Украине — эксклюзивно для «2000». URL: <http://www.2000.ua/v-nomere/derzhava/resursy/cifrovaja-globalizacija-zawita-potokov-dannyh.htm>.

Соснин А. В. Проблемы безопасности информационно-коммуникационной деятельности.

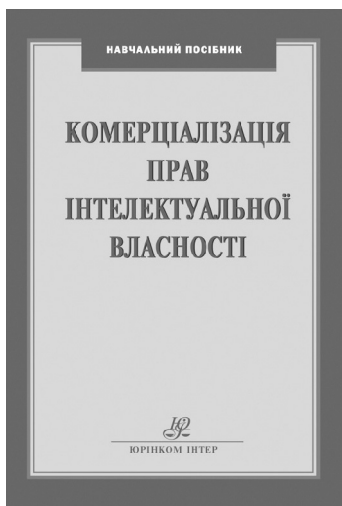
Актуальность исследований проблем информационно-коммуникационной безопасности в современном глобализирующемся мире определяется тем, что ее состояние, главным образом, обуславливает распространение все новых и новых по функциональным возможностям информационно-коммуникационных технологий. Все это постоянно заставляет переосмысливать роль и значение информации и информационного ресурса общества страны как социально-публичного блага в координатах правового измерения феномена его развития. При этом сама информация с категории, которая характеризует систему знаний, все больше трансформируется в базовый ресурс или питательную почву жизнедеятельности личности, общества и государства, то есть, становится неотъемлемым атрибутом их функционирования и развития.

Ключевые слова: информация, информационно-коммуникационные технологии, информационно-коммуникационная безопасность, информационно-коммуникационная деятельность, информационное пространство, научная и образовательная политика.

Sosnin A. V. Security problems of information and communication activities.

The urgency of the research of information and communication security problems in the modern globalized world is determined by the fact that its state, mainly, causes the spread of more and more new functional information and communication technologies. All this constantly makes us rethink the role and importance of the information and information resources of the country's society as a social and public benefit in the coordinates of the legal dimension of the phenomenon of its development. At the same time, the information itself from the category that characterizes the knowledge system is increasingly transformed into a basic resource or nutritional basis for the life of the individual, society and the state, that is, it becomes an integral attribute of their functioning and development.

Key words: *information, information and communication technologies, information and communication safety, information and communication activity, information space, scientific and educational policy.*

Коваль І. Ф.

Комерціалізація прав інтелектуальної власності:

навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 272 с.

ISBN 978-966-667-709-2

Навчальний посібник розкриває навчальний матеріал з дисципліни «Комерціалізація прав інтелектуальної власності». На підставі аналізу чинного законодавства, правозастосовної практики, наукових досліджень в галузі права інтелектуальної власності висвітлено зміст, способи, правові форми комерціалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності, підстави і механізм захисту прав інтелектуальної власності. Наводяться плани практичних занять, контрольні запитання і практичні завдання за кожною темою.

Посібник призначений для студентів, аспірантів, викладачів, юристів, економістів, а також усіх, хто цікавиться питаннями комерціалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності.

УДК 346.9+346.2

С. С. Яценко,аспірант, юрист відділу Інституту економіко-правових досліджень
НАН України

ЗАХИСТ МАЙНОВИХ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ УСУНУТИХ УЧАСНИКІВ У ПРОЦЕДУРІ НАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА

Статтю присвячено пошуку шляху захисту законних інтересів та прав тих учасників господарського товариства, які були відсторонені державою від контролю над товариством, тобто попередніх власників націоналізованого господарського товариства. Таких колишніх учасників запропоновано називати усунутими власниками (усунутими учасниками). Обґрунтовано припущення, що до статуту, а не засновницького договору, можна внести положення, які були б обов'язкові для держави після того, як держава набуде контроль над господарським товариством. Виокремлено ті корпоративні права, які усунуті учасники можуть захищати в процедурі націоналізації господарського товариства.

Ключові слова: націоналізація, господарське товариство, статут, захист, законний інтерес, право, усунутий учасник, усунутий власник.

І очевидна, і латентна націоналізація передбачає «ущемлення» стороною, яка здійснює державне регулювання економіки, прав та інтересів іншої сторони, яка не наділена владними повноваженнями. З огляду на відсутність спеціального законодавства, яким дане питання було б врегульоване, існує потреба в пошуку дієвих способів захисту прав та інтересів тих учасників господарського товариства, які втратили право власності щодо суб'єкта господарювання.

Дослідження, присвячені захисту прав та законних інтересів сторін у процедурі націоналізації, наразі відсутні. Проте існує ціла низка робіт, присвячених захисту прав, законних інтересів, припиненню права власності, правовому статусу суб'єктів господарювання тощо. Але той аспект, який досліджується у даній статті, опрацьовується вперше.

Мета статті полягає у формулюванні пропозицій, спрямованих на захист прав та законних інтересів усунутих учасників у процедурі націоналізації господарського товариства.

Правозастосування на підставі акта націоналізації господарського товариства не може не враховувати прав, зокре-

ма майнових прав, та законних інтересів тих осіб, які фактично примусово «вибули» із числа учасників господарського товариства. Пропонується таких примусово вибулих осіб називати «усунутими учасниками», або «усунутими власниками». Єдиним чином, яким їх права та законні інтереси можуть бути враховані в умовах відсутності спеціального законодавства щодо здійснення націоналізації, — необхідно посилатися на наявні у законодавстві способи правового захисту, зокрема щодо здійснення правового захисту не лише майнових прав таких осіб, але, у першу чергу, — захисті їх законних інтересів. Тобто, правове регулювання захисту законних інтересів, а також прав учасників господарського товариства знаходиться у «зародковому» стані, оскільки процедура націоналізації не врегульована на рівні національного законодавства України. У зв'язку із існуванням певного «правового вакууму», законні інтереси тих власників, які вибули з кола учасників товариства в силу того, що держава одноосібно примусово набула права власності на їхні активи, є незахищеними.

З урахуванням вищезгаданого, захист

прав та законних інтересів згаданих суб'єктів відбувається лише за загальними правилами господарського та цивільного права.

Уявімо, що внаслідок прийняття певного нормативно-правового акта чи застосування відповідного акта індивідуальної дії, орган державної влади отримує контроль над управлінням чи господарською діяльністю певного суб'єкта господарювання. У чинному законодавстві України існує поняття, яким описується такий стан: у ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб—підприємців та громадських формувань» [1] поняття «кінцевий бенефіціарний власник (контролер)» вживається у тому значенні, що і в п. 20 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [2], а саме, відповідно до згаданого положення, бути контролером юридичної особи означає мати можливість здійснювати *вирішальний* вплив на управління або господарську діяльність юридичної особи безпосередньо або через інших осіб. Такий вплив здійснюється, зокрема, шляхами: реалізації права (1) володіння або користування всіма активами чи їх значною часткою; (2) вирішального впливу на формування складу органу управління, результати голосування; (3) вчинення правочинів, які надають можливість визначати умови господарської діяльності; (4) надання обов'язкових до виконання вказівок; (5) виконання функцій органу управління.

Згаданий Закон пов'язує контроль над юридичною особою також з розміром частки в ній (25 чи більше відсотків статутного капіталу) або права голосу в юридичній особі, якими володіє одна особа самостійно або спільно з пов'язаними фізичними та/або юридичними особами.

Уявімо, що держава отримує такий вирішальний вплив (контроль) на господарське товариство. Прийнято вважати, що таке «захоплення» здійснюється не-

очікувано, раптово. У такій ситуації у колишніх або усунутих контролерів цієї юридичної особи, а також тих її учасників, які не мали вирішального впливу на управління цією юридичною особою, та здійснювану нею господарську діяльність (міноритаріїв) виникає певний законний інтерес щодо зменшення розміру власних майнових втрат (збитків). Відповідно до ч. 2 ст. 15 Цивільного кодексу України [3], «кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного права».

Вірогідно, що інтерес зменшити розмір власних майнових втрат не може суперечити загальним засадам цивільного права, які викладені у ст. 3 Цивільного кодексу України, а саме: неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини; неприпустимості позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом; свободі договору; свободі підприємницької діяльності, яка не заборонена законом; судовому захисту цивільного права та інтересу; справедливості, добросовісності та розумності.

Тобто, такий інтерес є законним та підлягає правовому захисту, зокрема шляхом звернення до суду.

У ст. 16 Цивільного кодексу України окреслено можливі способи захисту цивільного права та інтересу, до яких відносяться: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди; визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Але який спосіб захисту права та законного інтересу може бути застосований у тому разі, коли держава (суверен

за міжнародним правом), здійснюючи своє суверенне право на націоналізацію, експропріацію тощо, набуває контроль над господарським товариством? Вочевидь, такий акт не можна намагатися визнати незаконним, оскільки держава реалізує передбачене статтею 2 Хартії економічних прав та обов'язків держав (1974 р.) [4]. Хоча, з іншої точки зору, держава дійсно може добровільно взяти на себе певні обмеження у здійсненні такого права: зокрема, відмовившись від свого права здійснювати націоналізацію іноземних інвестицій. У такому випадку, коли держава самостійно обмежила свій суверенітет, існує підстава для визнання такого рішення про націоналізацію незаконним (якщо тільки не дотримуватися точки зору, за якої від суверенного права відмовитися не можна, який би тільки закон не приймали). Проте, наявність такого обмеження обумовлює іншу правову проблему, пов'язану із необхідністю визнати, що мала місце саме націоналізація, а не конфіскація, ревізіція тощо. Як було наведено у попередніх статтях із даної тематики, наразі у національному законодавстві відсутнє не то що легальне тлумачення поняття націоналізації, але й єдиний (спільний) доктринальний підхід до нього (відносно з націоналізації, експропріації, їхнє розмежування більшого розвитку зазнали саме у джерелах міжнародного права, проте у даній публікації ця не є предметом дослідження). У зв'язку із чим не можна повною мірою визнавати незаконним рішення про здійснення націоналізації, зокрема у тому разі, коли націоналізація є латентною, тобто «маскується» під інший правочин. Наприклад, ситуація із ПАТ «КБ ПриватБанк» може мати певні ознаки удаваного правочину. Зокрема, відповідно до ст. 235 Цивільного кодексу України, удаваним є правочин, який вчинено сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили.

Отримання державою Україна контролю над ПАТ «КБ ПриватБанк» було здійснено шляхом укладання договору купівлі-продажу між органом централь-

ної виконавчої влади, з одної сторони, та установою, що виконує спеціальні функції. Формально, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб не є державним органом, оскільки такого положення немає у Законі України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [5], але, відповідно до інформації Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб—підприємців, та громадських формувань, основним видом економічної діяльності (КВЕД 84.11) фонду є Державне управління загального характеру [6]. Тобто, фактично, один державний орган придбав господарське товариство у іншого державного органа.

Єдиною обставиною, яка унеможливує віднесення даного правочину до категорії удаваних, є відсутність легального визначення поняття націоналізації. Навіть якщо, уявімо, буде можливість встановити, що сторони даного правочину (як відображено раніше, державні органи), уклади удаваний правочин, то відповідно до ч. 2 ст. 235 Цивільного кодексу України, відносно сторін регулюються правилами щодо правочину, який сторони насправді вчинили. Оскільки такі спеціальні правила щодо націоналізації відсутні, то фактично відсутній смисл визначати такий правочин удаваним, оскільки до жодних правових наслідків це не призведе.

Перспективний шлях до захисту законних інтересів та прав усунутих учасників знаходиться у площині правової природи юридичної особи. Традиційно юридична особа розуміється як правова фікція, яка самостійно бере участь у суспільних, зокрема господарських, відносинах. Хоча держава як механізм, як суспільно-політична (правова) організація також є певного роду правовою фікцією, то під час спору між державою та юридичною особою, чи з приводу юридичної особи, має місце спір, пов'язаний із розумінням специфіки тієї чи іншої правової фікції. Результат такого «протистояння» на пряму залежить від сприйняття правової природи цих правових фікцій, їх правил діяльності. Правила діяльності такої правової фікції як дер-

жава визначені нею самою у джерелах права. А ось правила діяльності такої правової фікції як господарське товариство визначаються у його установчих документах, які затверджені (укладені) відповідно до правил, що визначені державою.

Тобто господарське товариство функціонує на підставі таких правил і процедур, які визнаються державою як обов'язкові, оскільки затверджені (укладені) на виконання вимог нормативно-правових актів.

Установчі документи, які врегульовують правила внутрішньої організації та діяльності господарського товариства, можуть містити і додаткові відомості, які не визначаються законодавством як обов'язкові, але можуть відігравати визначальну роль у вирішенні майнового спору такого «колишнього», усунутого учасника із товариством.

Оскільки держава вимушена визнавати внутрішні правила організації та діяльності господарського товариства, *то пропонується суб'єктам господарювання включати до своїх установчих документів положення про те, що у тому разі, якщо держава вступає до господарського товариства як контролер, то держава як новий учасник отримує на підставі статуту додаткові зобов'язання, зокрема пов'язані із задоволенням законних інтересів інших учасників. А точніше, у товариства виникають додаткові зобов'язання перед такими усунутими учасниками.*

Наприклад, зміст установчих документів регламентується положеннями ст. 88 Цивільного кодексу України, ст. 57 Господарського кодексу України [7], ст. 11 Закону України «Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю» [8], ст. 13 Закону України «Про акціонерні товариства» [9], ст. 4 Закону України «Про господарські товариства» [10]. Звертаємо увагу, що Закон України «Про господарські товариства» 06.02.2018 р. втратив чинність у частині, що стосується товариств з обмеженою і додатковою відповідальністю.

Зокрема, у статуті як формі установчого документа, обов'язково зазначається найменування юридичної особи, органи управління товариством, їх компетенція, порядок прийняття ними рішень, порядок вступу до товариства та виходу з нього, про що зазначається у ст. 88 Цивільного кодексу України. Тобто обов'язки «нових» учасників перед старими можуть бути визначені у розділі статуту, який стосується *порядку вступу до товариства та виходу з нього.*

Частина 2 ст. 88 Цивільного кодексу України визначає вимоги до засновницького договору як іншої форми установчого документа товариства: визначаються зобов'язання учасників створити товариство, порядок їх спільної діяльності щодо його створення, умови передання товариству майна учасників. Тобто відповідно до чинної редакції визначення засновницького договору товариства, наразі немає можливості включити до нього таке положення, яке мало б правовий вплив на тих учасників, які його не укладали. У випадку утворення юридичної особи у формі повного товариства, тобто на підставі ст. 120 Цивільного кодексу України, установчим документом є не статут, а виключно засновницький договір. Тож з вищеприписаних підстав відсутня можливість включити до нього положення, які б поширювали свою дію і на майбутніх учасників. Знову—таки, це пов'язано з тим, що договір не може створювати обов'язків для тих осіб, які не брали участі у його укладенні.

Відповідно до статей 118—120 Господарського кодексу України в Україні утворюються наступні види об'єднань підприємств: асоціація, корпорація, консорціум, концерн. Дві організаційно-правові форми є договірними, тобто утворюються на підставі засновницького договору (асоціація, корпорація), а інші дві — консорціум, концерн — на підставі статуту. Тобто варто припустити, що у тому випадку, якщо держава вступає до концерну чи консорціуму, у статутах яких прописано положення про те, що у тому разі, якщо держава націоналізує дане об'єднання підприємств, держава

як новий учасник має виконати певні обов'язки перед іншими підприємствами, які входять до складу статутного об'єднання, то, можливо, буде існувати такий правовий механізм захисту як висунення вимоги від усунутих учасників до держави з приводу виконання нею статутних обов'язків. Хоча, можливо, більш коректно вести у такому випадку мову про виконання такого обов'язку не державою, як учасником, а товариством, об'єднанням безпосередньо.

На думку автора, у тому разі, якщо держава націоналізує об'єднання, то відповідно до ч. 4 ст. 123 Господарського кодексу України, майно та обов'язки об'єднання є відокремленими від майна та обов'язків підприємств-учасників, і такий акт націоналізації не повинен вплинути на те майно, яке учасники об'єднання йому не передали.

У ч. 3 ст. 13 Закону України «Про акціонерні товариства» визначено, що «статутом акціонерного товариства не може бути передбачено надання засновникам товариства додаткових прав чи повноважень». Вочевидь, статут акціонерного товариства може визначати будь-які права та повноваження акціонерів, хоча стосовно засновників і існує таке обмеження. У той час як ч. 2 ст. 4 забороняє включення до статуту таких обов'язків акціонерів, які суперечать закону.

Тобто наразі виникає питання, чи буде включення положення про обов'язок держави як нового акціонера виплатити усунутих власникам «включення до статуту таких обов'язків, які суперечать закону»? Права та обов'язки акціонерів визначаються розділом V Закону України «Про акціонерні товариства». У даному розділі права та обов'язки акціонерів диференціюються відповідно до типу акцій — простих чи привілейованих.

Однак Закон іноді не містить вичерпного переліку прав. Наприклад, абз. 3 ч. 1 ст. 25 Закону України «Про акціонерні товариства» визначає, що акціонери-власники простих акцій можуть мати і інші права, передбачені актами законодавства та статутом товариства. Щодо

акціонерів—власників привілейованих акцій приватного товариства, Закон України «Про акціонерні товариства» хоча і обмежує випадки здійснення їхнього голосування (рівно як і публічного акціонерного товариства), але відповідно до ч. 5 ст. 26 дозволяє визначити у статуті ті додаткові питання, по яких власникам привілейованих акцій все таки буде надаватися право голосу.

Отже, для захисту законного інтересу усунутих учасників господарського товариства пропонується вищим органам управління таких товариств (ТОВ, ТДВ, АТ, концерн, консорціум) внести зміни до установчих документів. Такі зміни мають визначити правові наслідки для нового учасника товариства, яким стає держава внаслідок націоналізації господарського товариства. Зокрема, може бути визначений розмір компенсації, яку держава чи товариство повинні виплатити, чи методика обрахування такої компенсації.

Такий висновок обумовлений положенням ст. 88 Цивільного кодексу України, у якій зазначено право товариства визначити у його статуті *порядок вступу до товариства та виходу з нього*. Пропонується сформулювати відповідну норму статуту наступним чином: **«Внаслідок набуття державою контролю над господарським товариством, зокрема шляхом націоналізації, держава як новий учасник господарського товариства зобов'язана відшкодувати тим учасникам, яких усунула, понесені ними витрати на забезпечення діяльності такого господарського товариства, та інвестиції»**. З урахуванням дискусійності виникнення такого обов'язку у нового учасника, пропонується також продублювати таку саму норму, але щодо господарського товариства стосовно усунутого власника.

Якщо реальність та обґрунтованість законних інтересів цілком зрозуміла, то з правами усунутих учасників, та зокрема їх захистом — все навпаки! Стаття 167 Господарського кодексу України визначає, що корпоративні права — це права особи, частка якої визначається у

статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на (1) участь цієї особи в управлінні господарською організацією, (2) отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також (3) інші правомочності, передбачені законом та *статутними документами*.

Тобто якщо корпоративні права, відповідно до ст. 167 Господарського кодексу України визначаються у статутному документі, то *існує можливість прописати у статутному документі право усунутих учасників на участь в управлінні, отримання певної частки прибутку та інші правомочності, передбачені статутними документами*.

Звісно, необхідно врахувати, чи доцільно поширити на такі націоналізовані підприємства положення Закону України «Про управління об'єктами державної власності» [11], чи це є недоцільним, оскільки акт націоналізації є специфічним актом, та вимагає іншого підходу до тих підприємств, які поза волю своїх власників перешли у державну власність.

Державні підприємства в силу ст. 11¹ Закону України «Про управління об'єктами державної власності» вимушені перераховувати частину свого прибутку до державного бюджету. Можливо, це обумовлює справедливості вимоги сплачувати певну частку усунутим учасникам, хоча чинне законодавство не передбачає подібного положення, що можливо свідчить про доцільність включення таких положень до спеціального закону про націоналізацію.

Які ж майнові права є в усунутих учасників? Націоналізація господарського товариства порушує право учасника, яке визначене пунктом «д» ч. 1 ст. 10 Закону України «Про господарські товариства»: здійснити відчуження часток у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, що засвідчу-

ють участь у товаристві, в порядку, встановленому законом. Можливо, це є саме те єдине право, яке усунутий учасник може намагатися захистити.

Вихід учасника з товариства, який відбувається внаслідок націоналізації варто прирівнювати до того, що такий учасник «має обумовлене, стверджуване законом бажання вийти з товариства», а тому в силу положень ст. 54 Закону України «Про господарські товариства», при виході учасника з товариства з обмеженою відповідальністю йому виплачується вартість частини майна товариства, пропорційна його частці у статутному капіталі. Виплата провадиться після затвердження звіту за рік, в якому він вийшов з товариства, і в строк до 12 місяців з дня виходу. На вимогу учасника та за згодою товариства вклад може бути повернуто повністю або частково в натуральній формі. Учаснику, який вибув, виплачується належна йому частка прибутку, одержаного товариством у даному році до моменту його виходу. Майно, передане учасником товариству тільки в користування, повертається в натуральній формі без винагороди.

Тобто, стверджуємо, що усунутий учасник може намагатися захистити лише право на самостійний вихід із товариства, та пов'язану із ним виплату своєї частки, саме як право, яке безпосередньо передбачене у чинному законодавстві.

Висновки і пропозиції. В цілому, відсутність правового регулювання націоналізації призводить до спірності будь-яких міркувань щодо тактики захисту прав усунутих учасників товариства, та можливого ефекту націоналізації суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм. Проте, застосування до невідомої сфери відносин традиційних та добре досліджених правових інститутів дає можливість робити припущення, які є вірогідними у більшій чи меншій мірі.

Список використаної літератури

1. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб—підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 31. С. 263.
2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 № 1702-VII // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 50—51. С. 2057.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. С. 356.
4. Хартія економічних прав та обов'язків держав: міжнародний документ від 12.12. 1974 // Веб-сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_077.
5. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI // Відомості Верховної Ради України. 2012. № 50. С. 564.
6. Інформація про КВЕД Державної організації (установи, закладу) «Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» ЄДРПОУ 21708016 // Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб—підприємців, та громадських формувань. URL: <https://usr.minjust.gov.ua/ua/freesearch>.
7. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. С. 144.
8. Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2018. № 13. С. 69.
9. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 № 514-VI // Відомості Верховної Ради України. 2008. № 50, 50—51. С. 384.
10. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 49. С. 682.
11. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 № 185-V // Відомості Верховної Ради України. 2006. № 46. С. 456.

Яценко С. С. Защита и мущественных прав и законных интересов смещенных участников в процедуре национализации хозяйственного общества.

Статья посвящена поиску пути для защиты законных интересов и прав тех участников хозяйственного общества, которые были отстранены государством от контроля над обществом. Таких бывших участников предложено называть устранёнными участниками. Обосновано предположение, что в устав, а не в учредительный договор, возможно вносит положения, которые были бы обязательными для государства после того, как государство получит контроль над хозяйственным обществом. Вычленено те корпоративные права, которые устраненные участники могут защищать в процедуре национализации хозяйственного общества.

Ключевые слова: национализация, хозяйственное общество, устав, защита, законный интерес, право, устранённый участник.

Yatsenko S. S. The Property Rights and Legitimate Interests Protection for the Displaced Participants in the Procedure of the Economic Entity Nationalization.

This paper is devoted to the search for a way of protecting the legitimate interests and rights of those members of an economic partnership, which were removed by the state from the control over a company, that are, the previous owners of a nationalized economic partnership. It is suggested that such former members to be called dismissed owners. It is justified that the charter, but not the constituent agreement, can contain a provision that would be mandatory for the state after the state takes control over an economic partnership. The corporate rights, which dismissed participants can protect in the procedure of nationalization of an economic partnership, are marked off.

Key words: nationalization, business entity, economic partnership, charter, defense, legitimate interest, legal right, dismissed owner

M. V. Zhuravel,

Bachelor of Laws Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, LL.M in International Corporate Governance and Financial Regulation, University of Warwick, United Kingdom

UDC 341

ANALYSIS OF THE WAYS IN WHICH A PERMANENT ESTABLISHMENT MAY ARISE UNDER ARTICLE 5 OF THE OECD MODEL TAX CONVENTION AND COMPARISONS WITH THE EQUIVALENT PROVISION IN THE UN MODEL CONVENTION

The goal of this article is to consider importance and various aspects of permanent establishment. The classical definition of permanent establishment as stated in Article 5 of OECD Model Tax Convention will be presented, whereby the elements of the definition will be considered and the ways in which permanent establishment according to this Article are applied, will be analysed. The comparison with the equivalent provision of permanent establishment as set out in the United Nations Model Double Taxation Convention between Developed and Developing Countries will be undertaken.

Key words: permanent establishment, double taxation, levy, resident, source state, cross-border business, enterprise.

Introduction

Economic globalisation has led to the rapid development of the concept of Permanent Establishment («PE») under international tax law, in particular its effect on the tax income of a State. The concept of PE secures the right of a state to levy tax on the income of a business entity which is a resident of another state. Choudhary states that although the definition of the PE concept is not «one size — fits all» and each single agreement should determine what it means, in

practice it is extensive in all instances as it is based on the OECD Model Tax Convention on Income and on Capital («OECD Model Tax Convention») and United Nations Model Double Taxation Convention between Developed and Developing Countries («UN Model Tax Convention»)¹.

It is important to consider the roots of PE, which go back to just after the WW I when international trade and business started developing across the globe and thereby the issue of how to tax the profit

¹ Vaibhav Choudhary, 'Electronic Commerce and Principle of Permanent Establishment Under the International Taxation Law' (2011) 37 (4) *International Tax Journal*, p. 33, p. 8.

of an enterprise operating on a cross-border basis arose. This issue is well known as a double taxation problem of an enterprise which operates in different states and gains income from the same types of activities. This problem created obstacles for such enterprises to carry on business in different states and an urgent solution to the problem had to be found.

There were two different schools of thought which developed and these will be explored below. Tax authorities decided to solve the problem by applying the PE rule to allow the source country to levy taxes on income of a foreign enterprise which runs its business through the PE which is located there. In 1927 the League of Nations drafted the double-taxation convention which provided the following definition of PE: real centres of management, mining and oil fields, factories, workshops, agencies, warehouse, office, and depots.² The second school of thought, — the Chamber of Commerce and Economist Group, did not agree with a source-based taxation approach. Experts from this school proposed a different solution to the double-taxation issue. According to them all income which would be gained would be levied should this be «subject to tax» on the basis of the national laws of the taxpayers. This approach was known as the «residence state taxation rule». However, it was not favoured by taxpayers. The result of conflict between two schools of thought led to the establishment of the OECD Model Tax Convention in 1963. Since that time many countries have adopted the OECD Model Tax Convention on PE with regard to issuing its local tax laws.

2017 brought significant updates to the content of the OECD Model Tax Convention through OECD/G20 Base Erosion Profit Shifting Project. The UN Model Tax Convention incorporated all the changes made to the OECD Model Tax Convention.³ With regard to the PE these changes deal with Preventing the Artificial Avoidance of Permanent Establishment Status.⁴

I. Ways in which PE may arise under Article 5 the OECD Model Tax Convention

For over 50 years already, the OECD Model Tax Convention has played a great role in securing companies with cross-border businesses against double taxation and is especially significant where there is a tax agreement between Contracting States where terms are not defined in both States. In this case the Model Tax Convention and its Commentary plays a leading role in identifying the key terms and interpreting them.⁵

According to the paragraph 1 of Article 5 a PE is «a fixed place of business through which the business of an enterprise is wholly or partly carried on».⁶ The concept includes:

- (i) A place of management;
- (ii) A branch;
- (iii) An office;
- (iv) A factory;
- (v) A workshop;
- (vi) A mine, an oil or gas well, a quarry or any other place of extraction of natural resources.⁷

It is interesting to note that «a building site or construction or installation

² Vaibhav Choudhary, 'Electronic Commerce and Principle of Permanent Establishment Under the International Taxation Law' (2011) 37 (4) *International Tax Journal*, p. 33, p. 9.

³ Julie Martin, 'UN releases updated model tax treaty adding new technical services fees article' (May, 22 2018) MNE Tax <<http://mnetax.com/un-releases-updated-model-tax-treaty-adding-new-technical-service-fees-article-27765>>.

⁴ OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project Action 7: 2015 Final Report <https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/preventing-the-artificial-avoidance-of-permanent-establishment-status-action-7-2015-final-report_9789264241220.Whcc8XOWw2w>.

⁵ Guy Kersch, 'Comments on Definition of Permanent Establishment in the OECD Model Tax Convention' (2003) 55 (6) *Tax Executive Institute*, p. 489.

⁶ 2017 Update to the OECD Model Tax Convention 21 November 2017.

⁷ *Ibid.*, p. 16.

project» will be a PE only if it is in the State for more than twelve months.⁸

It is also crucial to bear in mind that a PE will be granted where a business of an enterprise in a Contracting State is carried by a person on behalf of the enterprise who «habitually concludes contracts, or habitually plays the principal role leading to the conclusion of contracts [...] in the name of the enterprise...»⁹

Now, we shall analyse the ways in which a PE may arise under the Article 5. According to the Tax Executive Institute in its «Comments on the Definition of Permanent Establishment in the OECD Model Tax Convention» there are only two ways in which a PE may develop itself: first, through the fixed place in the contracting state where the business entity runs its business wholly or partly and, secondly, if there is a person who is not independent which act on behalf of the enterprise and «habitually concludes contracts» on behalf of the enterprise.¹⁰

Now we shall analyse both ways in which PE may arise. In order to become «fixed» it must reach certain criteria:

— «place of business» which means there must be a certain place of business, such as listed in paragraph 2: a branch, an office, a factory etc.¹¹ The Commentary on Article 5 gives more detail: «facility such as premises or, in certain instances, machinery or equipment».¹²

— the place of business must be fixed. According to Evans who examined this criteria for PE this condition should be considered from two different angles:

geographical and temporal aspects.¹³ Evans highlights that in relation to the geographical aspect «fixed» corresponds to a specific location where the equipment of the enterprise is not moved from place to place but is fixed to the particular point.¹⁴ On the other hand, Runge suggested that the term «fixed place of business» should not be considered from a narrow link only to a geographical place. He stated that «the term refers to any location that constitutes a coherent whole commercially and geographically in relation to a particular business».¹⁵ Runge provides an example of a street trader who sets up a fixed place for a business which is regularly carried from the stand which, however, is not fixed permanently to the ground and moves from time-to-time on that street.¹⁶ With regard to the temporal aspect Evans suggests that «fixed» indicates on not a temporary basis; «the place of business in the source state must exist for a sufficient period of time to give the required degree of permanence».¹⁷ However it is not universally known for how long a business must be carried from the place to call it fixed. A US example shows that if a business is run in one place less than a year, the place cannot be considered as fixed. It can still be temporary if the business is less than two years old but it will depend on the particular circumstances. The OECD Model Tax Convention stipulates for the construction types of business to be carried on for more than 12 months from one place for it to be called fixed.¹⁸

⁸ 2017 Update to the OECD Model Tax Convention 21 November 2017. p. 16.

⁹ Ibid., p. 16.

¹⁰ Guy Kersch, op. cit., p. 489.

¹¹ Lawrence A. Pollack, 'Tax Court's Taisei Case Sheds Light on the Definition of «Permanent Establishment»' (1996) 27 (1) *The Tax Advisor*, p. 28, p. 30.

¹² 2017 Update to the OECD Model Tax Convention, op. cit., p. 81.

¹³ Keith Evans, 'Leased Equipment: When Does a Permanent Establishment Exist?' (2002) 50 (2) *Canadian Tax Journal*, p. 1, p. 7.

¹⁴ Ibid., p. 7.

¹⁵ Berndt Runge, 'Permanent Establishment in Germany's Tax Treaties' (2000) 54 (8/9) *Bulletin for International Bureau of Fiscal Documentation*, p. 476.

¹⁶ Ibid., p. 476.

¹⁷ Keith Evans, op. cit., p. 6.

¹⁸ Ibid., p. 7.

— Business activity must be wholly or partly carried on: the business must be conducted by people who are dependent on the enterprise which generally means its personnel.¹⁹ The second way in which a PE will take place for a non-resident enterprise in a source state is when its business is carried on by an agent. To summarise paragraph 5 of the Article, it can be seen that PE will be in a Contracting State «where a person habitually concludes contracts in the name of the enterprise [...], or habitually, plays the principal role leading to the conclusion of such contracts...»²⁰

It is important to bear in mind that:

1) The person must be dependent on the enterprise.

In order to understand whether a person is dependent or independent a certain factors must be taken into account:

— Commercial degree of entrepreneurial risk;

— Legally and commercially dependence;

— Compliance with detailed instructions of the enterprise and comprehensive control by the enterprise.²¹

If these criteria are met then a person is dependent on the enterprise and carries the business through the PE.

2) A person which habitually concludes contracts in the State in the name of the enterprise or plays the principal role leading to the conclusion of such contracts.

A person can be an employee of the company, individual or a legal person but he cannot have a status of resident nor place of business in the Contracting State where he act for the enterprise.²²

If the requirements of Paragraph 5 are met the PE will be granted and therefore, tax will be levied in the source state.

II. Comparisons Article 5 of the OECD Model Convention to the relevant provisions in the UN Model Convention

During times when the investment climate improves and the same business activities of the enterprise are expanded worldwide the problem of double taxation arose and consequently the need to resolve it came to the forefront. A significant result of this has been done by the issuance of double tax conventions which protected a business entity of paying double tax (in the residence country and in the source country). The UN Model Tax Convention played not only a protection role but also a role of developing relationships between developing countries and already highly industrialised states whereby business enterprises could gain profits from their business activities in the source state (namely, «developing countries») and be levied tax only there.²³

The Model Double Taxation Convention between Developed and Developing Countries is not binding. It based on recommendations to contracting states to enter into agreements on the issues of elimination of double taxation. It is the fact that UN Model Convention is based on the OECD Model Convention, and it provides more «freedom» on the concept of permanent establishment to the states.²⁴ The UN Model Tax Convention gives more taxing rights to the source state than the OECD Model Convention provides.²⁵

An analysis of both Article 5 of OECD and Article 5 of UN Model Tax Conventions will take place with regard ways in which a PE may give rise. First of all, the definition of PE has not been changed in the UN Model Tax Convention.

¹⁹ Angharad Miller and Lynne Oats, 'Principle of International Taxation' (3rd edn., Bloomsbury Professional, 2012) p. 181.

²⁰ 2017 Update to the OECD Model Tax Convention, op. cit., p. 103.

²¹ Angharad Miller and Lynne Oats, op. cit., p. 192.

²² Mogens Rasmussen, 'International Double Taxation' (Kluwer Law International, 2011) p. 42.

²³ United Nations Model Double Taxation Convention between Developed and Developing Countries, United Nations Department of Economic and Social Affairs (2017)

²⁴ Ibid., p. xx.

²⁵ Angharad Miller and Lynne Oats, op. cit., p. 209.

Paragraph 2 which states what constitutes a PE remained the same in both Conventions. However, Paragraph 3 of the OECD Model Tax Convention states that «A building site or construction or installation project constitutes a permanent establishment only if it lasts more than twelve months». Whereas on the other hand, Paragraph 3 in the UN Model Tax Convention makes a further step: with regard to a building site, a construction, installation project or supervisory activities it adds an assembly, supervisory activities and furnishing of services, including consultancy services within a Contracting State for a period which last more than six months.²⁶ Here we can see that the UN Model Tax Convention not only recognises «services» by an enterprise but also grants PE earlier than the OECD Model Tax Convention, reducing it to six months. Vaibhav Choudhary states that services gain a lot of profits and therefore they also must be included in the list of activities.²⁷

Paragraph 5 of Article 5 is broadly extended by the UN Model Tax Convention. It is divided into two subparagraphs:

a) It states the same as in OECD Model Tax Convention, namely that PE is granted through a person who habitually concludes contracts, or habitually plays the principal role leading to the conclusion of contracts in the Contracting State in the name of the enterprise, however it also adds the following:

b) The person who

— «does not habitually conclude contracts nor plays the principal role leading to the conclusion of such contracts, but habitually maintains in the first-mentioned State a stock of goods, or

— merchandise from which he regularly delivers goods, or

— merchandise on behalf of the enterprise.»²⁸

Therefore it can be seen that under the UN Model Convention there is a different type of person who can be without authority to conclude contract for the principal, however instead, he maintains the stock of goods or merchandise with aforementioned activities.²⁹

To sum up, we can see that UN Model Convention enhanced rights of the enterprise to hasten a process of granting permanent establishment in the Source state to avoid double taxation issue. It broadened the ways in which PE may arise compare to OECD Model Convention. However, States when signing double-tax agreements based on the particular Convention should carefully consider their domestic laws as they can be modified by the Convention.³⁰

Conclusion

Globalisation, and as a result, — development of investment climate gave rise to one of the most important issues in the business world — double taxation of profits gained from business activities in different jurisdictions. In order to eliminate the harmful impact on cross-border movements of goods and capital, the OECD Model Tax Convention on Income and on Capital was released. Amongst other significantly important provisions, Article 5 played a crucial role in dealing with double-taxation issues. It established the concept of «Permanent Establishment» through which companies profits will be only subject to tax in the Source State and not in both: the Resident and Source countries.

Clearly, the OECD has important issues to address in the world of international taxation relating to double taxation and also on topics including Base Erosion and

²⁶ UNModel Double Taxation Convention between Developed and Developing Countries, op cit. p. 11.

²⁷ Vaibhav Choudhary, op. cit., p. 12.

²⁸ UNModel Double Taxation between Developed and Developing Countries, op. cit., p.13.

²⁹ Michael Lennard, 'The UN Model Tax Convention as Compared with the OECD Model Tax Convention — Current Points of Difference and Recent Developments' (2009) 15 (1) *Asia — Pacific Tax Bulletin for IBFD*, p. 4, p. 7.

³⁰ UNModel Double Taxation between Developed and Developing Countries, op. cit.

Profit Shifting upon which it is also currently focusing. International business is constantly evolving and will continue to do so. Business rapidly moved into the age of e-commerce and Internet based business which raised additional question of interpretation of PE which will continue to develop. International taxation conventions and principles therefore needs to continue being up-to-date and putting in place conventions, commentary and general guidance which provide clarity and certainty. They must also be kept under regular review so as to meet the requirements of taxing multinational conglomerates properly and fairly from both a State and corporate perspective.

SELECTED BIBLIOGRAPHY

Conventions

2017 Update to the OECD Model Tax Convention, OECD Committee on Fiscal Affairs 2017 <<https://tpcases.com/oecd-model-tax-convention-2017/>>.

United Nations Model Double Taxation Convention between Developed and Developing Countries 2017 Update Department of Economic & Social Affairs <https://www.un-ilibrary.org/economic-and-social-development/united-nations-model-double-taxation-convention-between-developed-and-developing-countries-2017-update_cc8f6035-en>.

Books

Brian, J. A. and McIntyre, J. M., *International Tax Primer* (2nd edn., Kluwer Law International, 2002).

Miller, A. and Oats, L., *Principle of International Taxation* (3rd edn., Bloomsbury Professional, 2012).

Rasmussen, M., *International Double Taxation* (Kluwer Law International, 2011)

Journal articles

Anderson, L., 'Taxation of UK Branches of Non-UK companies' (2003) 43(11) *European Taxation for International Bureau of Fiscal Documentation* 427.

Choudhary, V., 'Electronic Commerce and Principle of Permanent Establishment under the International Taxation Law' (2011) 37(4) *International Tax Journal* 33.

Cole, R. T., 'More OECD Views on Permanent Establishment' (2003) 32(8) *Tax Management International Journal* 422.

Evans, K., 'Leased Equipment: When Does a Permanent Establishment Exist?' (2002) 50(2) *Canadian Tax Journal* 1.

Kersch, G. A., 'Comments on Definition of Permanent Establishment in the OECD Model Tax Convention' (2003) 55(6) *Tax Executive* 489.

Lennard, M., 'The UN Model Tax Convention as Compared with the OECD Model Tax Convention — Current Points of Difference and Recent Developments' (2009) 15(1) *Asia — Pacific Tax Bulletin for International Bureau of Fiscal Documentation* 4.

Libin, J., 'Proposed OECD Commentary Changes Clarity Meaning of «Permanent Establishment»' (2004) 33(7) *Tax Management International Journal* 428.

Persico, G., 'Agency Permanent Establishment under Article 5 of the OECD Model Convention' (2000) 28(2) *Intertax* 66.

Pleijssier, A., 'The Agency Permanent Establishment: The Current Definition-Part One' (2001) 29(5) *Intertax* 167.

Pollack, L. A., 'Tax Court's Taisei Case Sheds Light on the Definition of «Permanent Establishment»' (1996) 27(1) *The Tax Adviser* 28.

Runge, B., 'Permanent Establishment in Germany's Tax Treaties' (2000) 54(8/9) *Bulletin for International Bureau of Fiscal Documentation* 476.

Electronic sources

Ernst & Young Global Tax Alert, 'OECD Council approves 2017 update to OECD Model Tax Convention' (1 December 2017) Ernst & Young <https://www.ey.com/publication/vwluassets/oecd_council_approves_2017_update_to_oecd_model_tax_convention/%24file/2017g_06575-171gbl_oecd%20council%20approves%202017%20update%20to%20oecd%20model%20tax%20convention.pdf>.

KPMG, 'OECD Draft contents of 2017 update to Model Tax Convention' (July 12, 2017). <<https://home.kpmg.com/us/en/home/insights/2017/07/tnf-oecd-draft-contents-of-2017-update-to-model-tax-convention.html>>.

Martin, J., 'UN releases updated model tax treaty adding new technical services fees article' (May, 22 2018) *MNE Tax* <<http://mnetax.com/un-releases-updated-model-tax-treaty-adding-new-technical-service-fees-article-27765>>.

OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project Action 7: 2015 Final Report <https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/preventing-the-artificial-avoidance-of-permanent-establishment-status-action-7-2015-final-report_9789264241220.Whcc8XOWw2w>.

PWC, 'OECD releases revised Model Tax Convention' (November, 2017). <<https://www.pwc.com/us/en/services/tax/library/insights/oecd-releases-revised-model-tax-convention.html>>.

Журавель М. В. Аналіз шляхів виникнення постійного представництва, закріпленого в статті 5 Типової конвенції про уникнення подвійного оподаткування доходів і капіталу ОЕСР та його порівняльна характеристика з еквівалентною нормою Типової конвенції ООН про уникнення подвійного оподаткування між розвинутими країнами та країнами, що розвиваються.

Метою даної статті являється аналіз поняття постійного представництва, його аспектів, а також шляхів його виникнення. На розгляд буде представлено класичне визначення постійного представництва, зазначеного у статті 5 Типової конвенції про уникнення подвійного оподаткування доходів і капіталу ОЕСР та шляхи його застосування. Також буде проведена порівняльна характеристика даного поняття з поняттям постійного представництва, зазначеного у відповідному положенні Типової конвенції ООН про уникнення подвійного оподаткування між розвинутими країнами та країнами, що розвиваються.

Ключові слова: постійне представництво, подвійне оподаткування, податковий збір, резидент, транскордонний бізнес, держава-джерело, підприємство.

Журавель М. В. Анализ путей возникновения постоянного представительства, закреплённого в статье 5 Типовой конвенции об избежании двойного налогообложения доходов и капитала ОЭСР и его сравнительная характеристика с эквивалентной нормой Типовой конвенции Организации Объединённых Наций об избежании двойного налогообложения в отношениях между развитыми и развивающимися странами.

Целью данной статьи является анализ понятия постоянного представительства, его аспектов, а также путей его возникновения. Будет рассмотрено классическое определение постоянного представительства, указанного в статье 5 Типовой конвенции об избежании двойного налогообложения доходов и капитала ОЭСР, а также пути его применения. Далее будет проведена сравнительная характеристика данного понятия с понятием постоянного представительства, обозначенного в положении Типовой конвенции Организации Объединённых Наций об избежании двойного налогообложения в отношениях между развитыми и развивающимися странами.

Ключевые слова: постоянное представительство, двойное налогообложение, налоговой сбор, резидент, трансграничный бизнес, государство-источник, предприятие.

О. К. Черновський,
доктор юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України,
завідувач кафедри юридичної психології
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Н. О. Турман,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри процесуального права,
юридичного факультету
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

УДК: 159.9:378.091.275:34-051

ТЕСТОВА ФОРМА КОНТРОЛЮ ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНОГО ЮРИСТА

Створення об'єктивної системи контролю отриманих студентами знань та вмінь є одним з основних положень Болонської конвенції. Використання тестових завдань під час проведення рубіжного та підсумкового контролів у навчальному процесі останнім часом значно зросла. Актуальним залишається питання ефективності тестів як засобу контролю знань студентів-правників та визначення ролі тестових завдань у якійсь підготовці кваліфікованих юристів. Це сприяло здійсненню теоретико-емпіричного дослідження психологічного ставлення студентів III—IV курсів юридичного факультету до здійснення підсумкового контролю у формі тестів, а також встановленню місця, ролі, значення та доцільності тестових завдань у підготовці кваліфікованих юристів.

Ключові слова: тестова форма контролю, тестові завдання, традиційний іспит, практичні заняття, рубіжний контроль, поточний контроль, кваліфікований юрист, психоемоційний стан.

Дедалі частіше з метою реалізації основних положень Болонської конвенції, серед яких створення об'єктивної системи контролю отриманих знань і вмінь, як засіб контролю знань студентів використовуються тестові завдання. Беззаперечно, що такий Європейський вектор розвитку вітчизняної освіти стано-

вить важливу складову загального процесу євроінтеграції України. Тестова система оцінки знань і вмінь студентів активно витісняє з ужитку класичні іспити, які практикувалися у вищій школі впродовж багатьох століть. Важливе значення у цьому процесі відіграло розвинення інформаційних комп'ютерних техноло-

гій, що, у свою чергу, надало можливість здійснити уніфікацію і автоматизацію тестування на всіх етапах його підготовки і проведення. На даній основі часто виникає питання ефективності тестів як засобу контролю знань студентів та ролі останніх у якісній підготовці професіоналів своєї справи, у тому числі кваліфікованих юристів.

Фактично використання у навчальному процесі тестових завдань — це перехід від звичних групових форм занять до індивідуальних, автоматизованих форм навчання і контролю, які сприяють підвищенню персональної відповідальності студентів і викладачів за результати своєї праці. Беззаперечно, що, враховуючи основні положення Державної національної програми «Освіта», тестовий контроль знань студента-правника посяде важливе місце під час освітньої підготовки останніх, більше того, роль та значення контролю у формі тестів буде зростати і при здійсненні перевірки професійної компетенції правника.

Використання тестових завдань під час проведення рубіжного та підсумкового контролів у навчальному процесі аналізували такі вчені, як: Н. Якимець, Н. М. Мирончук, Б. С. Гриник, О. Г. Пилипів, Б. Сарасон, М. Я. Берещук, Ю. П. Бархаєв, Г. В. Стадник, Г. В. Понеділок, М. В. Савчин та ін.

Дослідження даних науковців створили наукове підґрунтя для подальшого розвитку та удосконалення положень, які стосуються впровадження та реалізації даної форми контролю отриманих студентами знань та вмінь.

Метою статті є висвітлення результатів теоретико-емпіричного дослідження психологічного ставлення студентів III—IV курсів юридичного факультету до здійснення підсумкового контролю у формі тестів, а також встановлення місця, ролі, значення та доцільності тестових завдань у підготовці кваліфікованих юристів. Для досягнення мети статті були поставлені такі завдання: 1) проаналізувати наукові доробки, юридичну та психологічну літературу, присвячену

сутності, ролі та значенню тестування як одному з методів оцінювання знань, умінь студентів; 2) висвітлити результати емпіричного дослідження психологічного ставлення студентів III—IV курсів юридичного факультету до здійснення підсумкового контролю у формі тестів.

Динаміка зростання використання тестової форми контролю у різних сферах юриспруденції пов'язана з низкою позитивних ознак, якими наділені тести. Беззаперечно, що тести, які є однією з інноваційних форм інформатизованої системи освіти, дозволяють більш об'єктивно, порівняно з «традиційним» іспитом, здійснити оцінку рівня знань, умінь, навичок та уявлень студентів. Фактично кінцевий результат складання іспиту у формі тесту не залежить від суб'єктивної думки викладача.

До позитивних моментів тестування можна віднести також наявність наукового обґрунтування — «ключа» (вірної відповіді). Крім того, завдяки тестам, за короткий проміжок часу у великій кількості студентів може бути перевірена якість знань та вмінь. Складання іспиту у формі тесту дозволяє оцінити знання з усіх або з більшої частини тем навчальної дисципліни, у той час, як при проведенні усного іспиту зазвичай обговорюються 2—3 теми. Під час тестування працює вся кількість студентів, тому «пасивних» студентів, які не задіяні в опрацюванні теми, немає. Використання тестів сприяє зростанню рівня самоконтролю студентів, які психологічно усвідомлюють, що їх успіх залежить саме від них. Студент під час підготовки до іспиту у формі тестів, постійно взаємодіє з викладачем, оскільки основний обов'язок викладача-тестолога не просто створити якісний тест, а й допомогти студенту зрозуміти його, знайти правильну відповідь, яка повинна відповідати нормам чинного законодавства. Підготовка студентів-правників до задачі іспиту у формі тестів дає можливість самим студентам критично оцінити їх власний рівень підготовки ще до складання іспиту, бачити «реальну» ситуацію і «реаль-

ну» кількість балів, яку вони набирають за результатами проходження тестових завдань. Для більш якісної підготовки студентів до іспиту і глибшого оволодіння матеріалом з навчальної дисципліни доречно організувати процес тестового навчання, розбивши тести за темами, які відповідають таксономії предмета. Саме такий алгоритм дій допомагає студентам-правникам чітко окреслити прогалини у здобутих знаннях та зосередитись на їх усуненні. Беззаперечно, що використання тестових завдань значно скорочує час очікування студентами оцінки, що є суттєвим фактором — як психологічним, так і виховним [1, с. 161].

Частково можна погодитися з твердженням Б. С. Гриника та О. Г. Пилипів, що до переваг тестового методу контролю якості навчання студентів необхідно віднести психологічний комфорт студентів, який в умовах тестування нижчий, ніж на усному іспиті [2, с. 98—99], оскільки часто спостерігається ситуація, коли психологічний комфорт студента швидко «порушується» після того, як студент допускає першу помилку під час проходження тесту, а якщо таких випадків послідовно декілька, то така ситуація часто призводить до психологічного розпачу тестувальника, який зневірюється у власних силах і не може зібратися з думками. Крім того, здійснене американськими вченими дослідження станів занепокоєння учнів у процесі тестування показало, що побоювання низького результату ускладнює розв'язання розумових задач уже тому, що просто заважає учню зосередитися на завданні або, навпаки, змушує учня відмовитися навіть від спроби виконати це завдання [3].

У свою чергу, варто погодитися з думкою С. Б. Сарасона про абсолютну помилковість твердження, що результати тестів свідчать про якість мислення студента, усвідомлення ним значення отриманих знань та умінь їх використовувати. Із результатів тестування ми не дізнаємося про продуктивність навчан-

ня, його контекст, роль у повсякденному житті, у плануванні, в адаптації [4]. Крім того, результати студентського тестування не можуть автоматично застосовуватися для трактування якості освіти [5].

Тестова форма контролю має і ряд недоліків, до яких можна віднести високу ймовірність випадкового вибору студентом правильної відповіді і, як результат, неможливість виявлення прогалин у підготовці останнього, а якщо таку прогалину все ж таки вдалося виявити, то не завжди можна встановити причини останніх. Така форма контролю сприяє розвитку стандартизації мислення без урахування рівня розвитку особистості, яка так необхідна студенту-правнику, а відсутність «живого» спілкування викладача та студента під час практичних занять не дає змоги визначити рівень оволодіння студентом матеріалом з конкретної теми чи взагалі з предмета. Викладач не може оцінити логіку мислення, послідовність дій чи володіння студентом юридичною термінологією. Доречною з цього приводу є думка А. В. Попова, що використання тестування не дозволяє у повному обсязі сформулювати вміння послідовно викладати свої думки, будувати на основі наявних знань логічні висновки, набувати навичок використовувати наявні знання у нестандартних ситуаціях. Здебільшого це пов'язано з тим, що запорукою відмінної відповіді на тест є хороша візуальна пам'ять — студенти механічно запам'ятовують правильну відповідь, не обдумуючи її змісту [6, с. 284—285].

Крім того, студент під час тестування не має достатньо часу для здійснення глибокого аналізу теми, яку він опрацює. У свою чергу, якщо перейти до організаційних моментів проведення тестування, то складання необхідного «банку» тестів — це результат тяжкої, кропіткої та тривалої процедури. Складання тестових завдань викладачами, які не пройшли необхідної підготовки і не володіють загальними засадами тестології, призводить до складання тестів не-

правильної форми, які є неефективними під час дослідження рівня знань та вмінь студентів. Часто у «банку» тестів наявні такі завдання, які не пройшли попередню апробацію та статистичну обробку результатів тестування, або так званих «спірних» тестів, які засновані на теоретичних положеннях, що не знайшли свого законодавчого закріплення, а в юридичній літературі визначаються чи трактуються по-різному. Крім того, тести не сприяють розвитку мови, що так важливо для професії юриста.

Вірно зазначає І. Адамова та К. Багрий, що комп'ютерне тестування охоплює всю варіативність тестування і не враховує індивідуальні психологічні особливості студентів, зокрема швидкість мислення й особливості уваги, а також градацію завдань за складністю під час випадкового добору тестів, тому не завжди надає студентам рівні умови для виконання завдань [7, с. 5].

Беззаперечно, що тестовий контроль можна вважати ефективною формою оцінювання знань, умінь і навичок студентів тільки у тому випадку, якщо в його основі будуть лежати якісні тести. Удавана простота створення тестів і велика потреба у них породили безліч неякісних матеріалів [8, с. 58]. Процес створення (конструювання) тесту допомагає викладачу краще усвідомити і визначити навчальні цілі курсу. Педагогічні тести, що підготовлені викладачем, більшою мірою відповідають змісту і навчальним цілям конкретного предмета, ніж педагогічні тести, що підготовлені кимось іншим [9]. Хороші тести допомагають учням краще вчитися, а викладачам — краще навчати, при цьому спрямовуючи увагу на окремі розділи навчального предмета [10].

Для того щоб тест виконав свою основну роль, він має бути грамотно і досконало складений. Ключове значення у тестуванні має форма і зміст тестових запитань. Якщо тестові запитання складені недбало, непродумано або помилково, то всі наступні етапи тестування — композиція завдань, статистична оброб-

ка результатів тестування — позбавлені сенсу. Результати тестування будуть суб'єктивними, студенти замість знань набудуть «антизнань», а викладач не отримає естетичного задоволення від результатів своєї праці [11, с. 6].

Загальні вимоги до формування форми та змісту тестових завдань, незалежно від навчальної дисципліни, закріплені у посібниках [12; 13; 14]. Варто зазначити деякі вимоги, які повинні бути враховані при формулюванні тестових завдань для студентів-правників: основа, ключ та дистрактори повинні бути сформовані у межах таксономії конкретного предмета; основа та ключ тестових завдань з матеріальних та процесуальних галузей права повинні відповідати нормам чинного законодавства; ключ тестового завдання не повинен підкріплюватися виключно теоретичними положеннями, зазначеними у юридичній літературі, які мають спірний характер чи певну різноманітність у визначенні; значна частина тестових завдань для належної підготовки студента-правника середнього рівня складності повинна містити «основу» — наявність практичної ситуації, ключ до якої повинен відповідати конкретним положенням чинного законодавства.

Важливою умовою ефективного впровадження тестового контролю як універсального педагогічного інструмента, є частота його проведення, яка залежить від дисципліни, її ролі і місця у навчальному плані, особливостей засвоєння знань. Тестування повинно стати частиною всього навчального процесу, звичним та частим явищем у підготовці студента-правника. Важливе місце у забезпеченні самостійної позааудиторної роботи студентів мають збірники тестових завдань, де студент може знайти тестові завдання, які відповідають конкретній темі предмета.

У свою чергу, тестування не можна вважати єдиною уніфікованою формою контролю та діагностики знань студентів-правників на всіх етапах навчального процесу та при вивченні всіх навчаль-

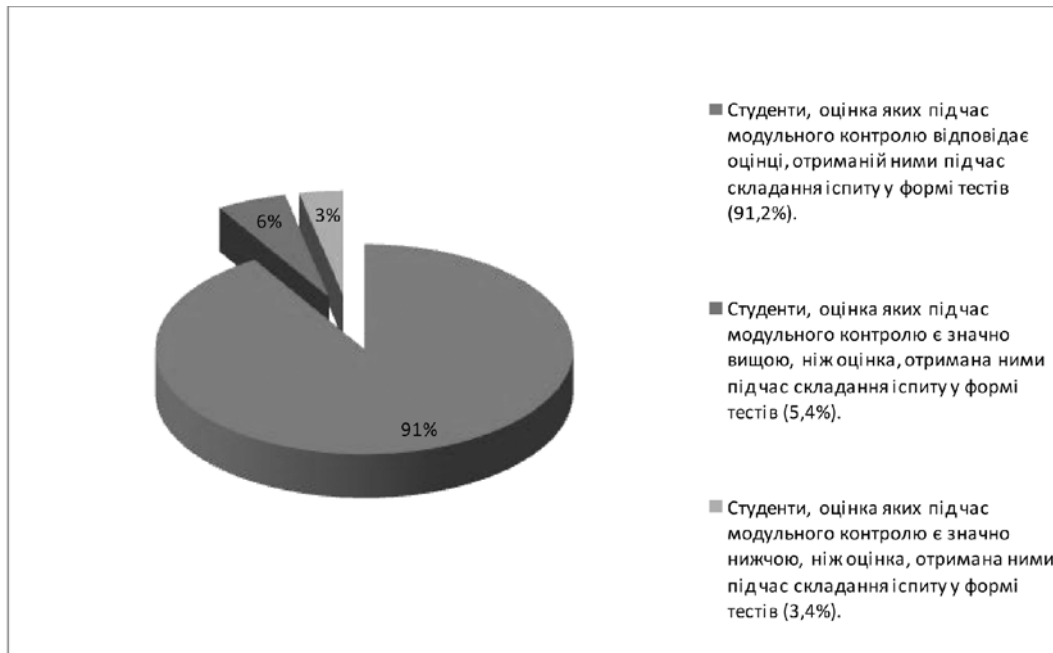
них дисциплін, адже тести переважно перевіряють знання певних фактів, явищ, правил та частково перевіряють сформованість навичок, при цьому не можуть оцінити творчий рівень професійної компетенції студента, бо існування варіантів відповідей для вибору автоматично обмежує рамки творчого підходу до розв'язання проблеми і дає можливість студентам, що мають добре розвинене інтуїтивно-практичне мислення, показувати набагато кращі результати від реальних [15, с. 244].

Для повного розуміння та ґрунтовного засвоєння студентом-правником навчального матеріалу тестові завдання доцільно поєднувати з практичними заняттями, а рубіжний та підсумковий контроль здійснювати шляхом поєднання тестової форми контролю з іншими формами контролю знань та вмінь студентів. У такий спосіб студенти у першу чергу опрацюють навчальний матеріал усно, послідовно за темами, які відповідають таксономії предмета. Під час проведення таких практичних занять студенти вчать правильно опрацьовувати та застосовувати положення законодавства, розв'язувати казуси (практичні ситуації), які спеціально розроблені на основі відповідного теоретичного матеріалу, з метою вдосконалення набутих знань і навичок, отримання практичного досвіду у виявленні та розв'язанні проблем, роботі з інформаційними ресурсами, оцінці альтернативних шляхів розв'язання проблеми, прийнятті рішень, роботі у команді. Проведення таких занять сприяє розвитку комунікативних та ораторських здібностей, які так важливі для професії юриста. У свою чергу, після усного опрацювання матеріалу досить ефективно для закріплення конкретної теми опрацьовувати тестові завдання, які також для ефективності повинні бути «розбиті» за темами. Як результат після завершення вивчення всього курсу навчального предмета студент усно та у тестовій формі опрацьовує весь навчальний матеріал і фактично є підготовленим до задачі іспиту. Тренувальні тести, ство-

рюються спеціально для попередньої підготовки студентів до заліку або іспиту і є ефективним засобом самоконтролю та оцінки рівня своїх знань студентами під час здійснення самопідготовки. У свою чергу на результат тестування впливає кількість тестів, за якими буде тестуватися студент та їх складність.

Зміщення акценту на застосування виключно тестового контролю знань студентів у юридичних навчальних закладах і опрацювання тільки тестових завдань під час рубіжного контролю без проведення практичних занять є основою для формування не компетентного юриста у майбутньому. Оскільки компетентність—це вміння чітко встановлювати і реалізовувати зв'язок між «знанням — умінням» і конкретною життєвою ситуацією. Якісно підготовлений студент-правник після завершення навчання повинен чітко та швидко вміти орієнтуватися у нормах чинного законодавства, швидко та вміло знайти потрібні йому положення закону, які стануть у пригоді при вирішенні конкретної ситуації. Компетентність — це вміння використовувати знання у конкретних життєвих ситуаціях, критично оцінювати власні «позиції». Підготовка компетентного юриста неможлива, якщо під час навчання студенти зосереджували свою увагу виключно на пошуку правильної відповіді тестового завдання без опрацювання норм чинного законодавства, практичних аспектів та моделюванні конкретних ситуацій.

Емпіричним шляхом було підтверджено об'єктивність оцінки рівня знань студентів за наслідками вирішення тестових завдань. Результати емпіричного дослідження були отримані внаслідок здійснення обробки протоколів (всього 150 протоколів), складених за результатами проходження іспиту у формі тестів з навчальної дисципліни «Кримінальне процесуальне право України» та порівняння результатів протоколу з балами студентів, отриманими під час модульного контролю (мал. 1).

Результати дослідження, що зображенні на малюнку 1, засвідчують, що 91,2% студентів під час складання іспиту у формі тестів отримали оцінку, яка повною мірою відповідає балам, отриманим під час здійснення поточного тестування, проведення практичних занять, рубіжного контролю. Отримані результати підтверджують, що оцінка, отримана студентами під час складання іспиту у формі тестів, є об'єктивною. Проте, варто відзначити, що ряд студентів (5,4%), які показували достатньо високі результати під час опрацювання тестових завдань за темами даного предмета та на рубіжних контролях, демонстрували чітке розуміння положень законодавства під час проведення практичних занять та вирішенні казусів на іспиті, з певних

психологічних причин упоралися з тими самими тестовими завданнями значно гірше. Крім того, є ряд студентів (3,4%), які навпаки «посередньо» володіли матеріалом з даної навчальної дисципліни під час поточного навчання, розв'язуючи казуси та опрацьовуючи практичні ситуації, не могли пояснити, обґрунтувати та підвести своє рішення під норми чинного законодавства, однак під час складання іспиту у формі тестів досягли досить високого результату.

Показники, отримані за результатами дослідження психологічного ставлення студентів III—IV курсів юридичного факультету до здійснення підсумкового контролю у формі тестів, наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Розподіл відповідей на питання анкети респондентів, %

Питання анкети		III курс (д. ф. н.)	IV курс (д. ф. н.)
Під час якого іспиту Ви відчуваєте більшу тривогу?	іспиту у формі тестів?	47,6%	49,1%
	Традиційного (усного) іспиту?	52,4%	50,9%
Якій формі іспиту Ви надаєте більшу перевагу?	іспиту у формі тестів?	69,6%	59,2%
	Традиційному (усному) іспиту?	30,4	40,8%
Ви зазвичай відповідаєте на питання тестових завдань, ґрунтуючись	на наявних знаннях?	92,5%	91,3%
	розраховуєте на везіння?	7,5%	8,7%
Чи завжди оцінка, отримана під час проходження тестового контролю, на Вашу думку, є об'єктивна?	так	91%	91,9%
	ні	9%	8,1%
Коли Ви більш ґрунтовно розкриваєте для себе тему навчальної дисципліни?	під час підготовки до практичного заняття?	77,5%	78,4%
	під час опрацювання тестових завдань?	22,5%	21,6%
Чи можливо, на Вашу думку, не володіючи навчальним матеріалом по конкретному предмету, скласти іспит у формі тестів?	так	21,2%	23,4%
	ні	78,8%	76,6%

Результати, що подані у табл. 1, дозволяють стверджувати, що 46,6% студентів III курсу денної форми навчання (далі — д. ф. н.) та 49,1% студентів IV курсу (д. ф. н.) відчувають більшу тривогу під час складання іспиту у формі тестів на противагу даному показнику у 52,4% студентів III курсу (д. ф. н.) та 50,9% студентів IV курсу (д. ф. н.) тривожність значно вища під час складання традиційного (усного) іспиту. Отже, це свідчить про те, що досить високий рівень тривожності притаманний студентам не тільки під час складання традиційного (усного) іспиту, а й іспиту у формі тестів. Незважаючи на попередній показник, більшість студентів III курсу (д. ф. н.) 69,6% та 59,2% студентів IV курсу (д. ф. н.) надають більшу перевагу іспиту у формі тестів, у більшості випадків студенти обґрунтували прийняте ними рішення, як: «спосіб надання переваги більш об'єктивному методу оцінювання». Високий відсоток студентів III курсу (д. ф. н.) 92,5% та 91,3% студентів IV курсу (д. ф. н.) вказали, що

зазвичай відповідають на питання тестових завдань розраховуючи на наявні у них знання, а не на везіння, крім того 78,8% студентів III курсу (д. ф. н.) та 76,6% студентів IV курсу (д. ф. н.) зазначили, що неможливо скласти іспит у формі тестів, не володіючи навчальним матеріалом з конкретного предмета. Отже, дані показники повною мірою свідчать про те, що скласти іспит у формі тестів можливо за наявності відповідного «багажу» знань з конкретного предмета. У свою чергу, 77,5% студентів III курсу (д. ф. н.) та 78,4% студентів IV курсу (д. ф. н.) зазначили, що більш ґрунтовно розкривають для себе тему навчальної дисципліни саме під час підготовки до практичних занять, а не під час опрацювання тестових завдань. Такі показники цілком свідчать про те, що для більш ефективного опрацювання навчального матеріалу та підготовки кваліфікованих правознавців доцільно тестові завдання поєднувати з практичними заняттями, а рубіжний та підсумковий контроль здійснювати шляхом поєднан-

ня тестової форми контролю з іншими формами контролю знань та вмінь студентів.

Висновки. Реалізація основних положень Державної національної програми «Освіта» щодо забезпечення розвитку освіти на основі нових прогресивних концепцій та запровадження у навчально-виховний процес сучасних педагогічних технологій, стала підставою для запровадження тестової форми контролю у більшості навчальних закладів, у тому числі й юридичного профілю.

Беззаперечно, що під час трансформації українського суспільства та забезпечення створення нової якісної освіти зростає попит на підготовку кваліфікованих юристів, тому немає жодних сумнівів у подальшому розвитку та удосконаленні тестової форми контролю, яка є об'єктивною формою оцінки знань та вмінь студентів. Цілком упевнено можна стверджувати, що тестова форма контролю має значно більше переваг, ніж недоліків, однак, якщо звернути увагу на останні, а саме психоемоційний стан студентів під час складання іспиту у формі тестів, градацію завдань за складністю під час випадкового добору тестів, відсутність «живого» спілкування, під час якого відпрацьовуються ораторські здібності, неопрацювання практичних завдань (казусів), під час розв'язання яких конкретна життєва ситуація підводиться під конкретну норму закону, негрунтовне опрацювання навчального матеріалу і як результат такої діяльності — наявність у

студентів поверхових знань, свідчить про те, що тестування не може бути єдиною уніфікованою формою контролю студентів-правників. Основна мета тестових завдань повинна бути спрямована на доповнення інших технологій навчання і контролю успішності студентів, тобто тестові завдання доцільно поєднувати з практичними заняттями, а рубіжний та підсумковий контроль здійснювати шляхом поєднання тестової форми контролю з іншими формами контролю знань та вмінь студентів.

Крім того, для належної реалізації і втілення у навчальний процес тестової форми контролю, останню потрібно втілювати поступово, ґрунтовно готуватись до тестування, як у психологічному, так і предметному сенсі. Така підготовка повинна здійснюватися системно, продумано та чітко вибудовано упродовж декількох років. Беззаперечно, що для належної психологічної підготовки студента до здачі іспиту у формі тестів, тестування повинно проводитися тривало та системно під час навчального процесу, коли студенти ознайомлюються із структурою тесту, з його особливостями заздалегідь, до проведення підсумкового контролю. Не останню роль у якійсній підготовці студентів до здачі іспиту у формі тестів відіграє мотив і мета тестування, тоді результат тесту приносить емоційне задоволення у разі позитивної здачі іспиту, або психологічне розчарування за результатами тестування.

Список використаної літератури

1. Якимець Н., Мирончук Н. М. Тестування як метод оцінювання знань, умінь, навичок студентів. Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном: зб. наук. праць / за заг. ред. проф. С. С. Вітвицької, доц. Н. М. Мирончук. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2014. С. 160—162.
2. Гриник Б. С., Пилипів О. Г. Тестування як ефективний інструмент вимірювання рівня знань студентів// Психолого-педагогічні науки. 2013. № 3. С. 97—102.
3. Аронсон Дж. и др. Влияние «стереотип-угрозы» на успешность прохождения стандартизированных тестов студентами университета. Общественное животное. Исследования под ред. Э. Аронсона. Т. 2. СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. 352 с.
4. Сарасон Б. Політичне провідництво і можливі невдачі в реформуванні освіти. Львів.: Літопис, 2004. 176 с.
5. Gawthrop J., Escamilla P. Measuring Student Achievement: A Study of Standardized Testing and its Effect on Student Learning 2014. 43 с. URL: http://my.jessup.edu/publicpolicy/wpcontent/uploads/sites/39/2014/04/Gawthrop_Jeremiah_Final.pdf.

6. Попов А. В. Тестирование как метод контроля качества знаний студентов// Труды Санкт-Петербургского государственного университета культуры и искусств. 2013. № 200. С. 283—286.
7. Адамова І., Багрий К. Тестування як форма контролю та діагностики знань студентів. Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки. 2012. Вип. 9. С. 3—6.
8. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності: підруч. для студ. вищих закл. освіти за спец. «Переклад». Вінниця: Нова книга 2013. 236 с.
9. Ebel R. Measuring Achievements. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice Hall, 1965. 481p.
10. Crawl Th. K., Kaminsky S., Podell D.M. Educational Psychology: Windows on Teaching. Chicago: A Times Mirror Company, 1997. 416 p.
11. Понеділок Г. В. Тестування і традиційний екзамен. Порівняльний аналіз проблем і переваг. Методика викладання точних і природничих наук. 2012. С. 5—7.
12. Чельшкова М. Б. Теория и практика конструирования педагогических тестов: учеб. пособ. М.: Логос, 2002. 432 с.
13. Кухар Л. О., Сергієнко В. П. Конструювання тестів. Курс лекцій: навч. посіб. Луцьк, 2010. 182 с.
14. Берещук М. Я., Бархаєв Ю. П., Стадник Г. В. Тестовий контроль і рейтинг в освіті: навч. посіб. Харків: ХНАМГ, 2006. 106 с.
15. Савчин М. В. Педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2007. 424 с.

Черновский А. К., Турман Н. О. Тестовая форма контроля как составляющая подготовки квалифицированного юриста.

Создание объективной системы контроля полученных студентами знаний и умений является одним из основных положений Болонской конвенции. Использование тестовых заданий при проведении рубежного и итогового контролей в учебном процессе в последнее время значительно возросла. Актуальным остается вопрос эффективности тестов как средства контроля знаний студентов-юристов и определения роли тестовых заданий в качественной подготовке квалифицированных юристов. Это способствовало осуществлению теоретико-эмпирического исследования психологического отношения студентов III—IV курсов юридического факультета к осуществлению итогового контроля в форме тестов, а также установлению места, роли, значения и целесообразности тестовых заданий в подготовке квалифицированных юристов.

Ключевые слова: *тестовая форма контроля, тестовые задания, традиционный экзамен, практические занятия, рубежный контроль, текущий контроль, квалифицированный юрист, психоэмоциональное состояние.*

Chernovsky A. K., Turman N. O. Testing form of control as a part of qualified lawyer preparation.

The creation of the objective system of gained students' knowledge and skills control is one of the main principles of the Bologna Process. The testing tasks usage during the provision of the current and border control has greatly increased lately. However, the issue of testing effectiveness remains actual, as the means of the students-workers' knowledge control and as the role of testing tasks in the qualified preparation of the qualified lawyers definition. This caused the theoretical-empirical research of the psychological III—IV year of studying Law Faculty students' attitude towards the provision of the border controls in the form of tests and also the arrangement of the place, role and meaning and expediency of the testing tasks in the qualified lawyer preparation.

Key words: *testing form of control, testing tasks, traditional examination, practical classes, border control, current control, qualified lawyer, psycho-emotional state.*

Дар'я Верьовкіна,

студентка гуманітарного факультету
Національного аерокосмічного університету
імені М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

КОРУПЦІЯ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ВИДОБУВАННЯ БУРШТИНУ

Незаконне видобування бурштину є однією з найбільших проблем нашої країни. Відсутність прозорої процедури отримання спеціального дозволу для легального видобування бурштину, бездіяльність органів правопорядку з подолання діяльності злочинних груп є запорукою систематичного незаконного видобування бурштину та отримання доходів від такої діяльності.

Відповідно до Закону України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» від 18.11.1997 р. [1] та Постанови КМУ від 12.12.1994 р. № 827 «Про затвердження переліку корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення» [2] бурштин входить до корисних копалин загальнодержавного значення та є дорогоцінним камінням органогенного утворення. У законодавстві України за незаконне видобування корисних копалин місцевого значення передбачена адміністративна відповідальність (ст. 57 КУпАП) [3], а корисних копалин загальнодержавного значення — кримінальна відповідальність (ст. 240 КК України) [4].

За своїми гемологічними властивостями бурштин (сукциніт, бурштин, бурштинова руда, боденштейн, амбер) — викопна скам'яніла смола древніх вимерлих переважно хвойних дерев що утворилася 45—50 млн років тому, яка в процесі фосилізації втратила більшу частину летючих компонентів.

За міжнародною мінералогічною термінологією бурштином прийнято називати скам'янілу смолу з вмістом сукциніту (від лат. назви сосни, що росла в далеко-

му минулому на території сучасної Прибалтики), все решта — бурштиноподібні смоли [5].

У світі Україна посідає друге місце за запасами бурштину, при цьому вирізняється найвищим у світі відсотком бурштину ювелірної якості в покладах. З нього легко можна робити ювелірні вироби. Співвідношення ювелірного та технічного бурштину в них складає 24 і 76% відповідно, тоді як у Польщі та Росії частка крупних шматкових фракцій ювелірної якості не перевищує 10—15% видобутку [6].

Невелика глибина залягання (лише 2—7 м) бурштину, низькі ціни на виготовлення знарядь та засобів [6] сприяють систематичному видобуванню бурштину злочинними групами. Зазначимо, що кінцевою метою є не сам бурштин, а приваблива ціна його збуту. Адже на чорному ринку за один кілограм бурштинового каменю платять (Оптова ціна старателів перекупщикам) \$3200—\$3700, оптова ціна перекупщиків покупцям у Польщі \$3400—\$4200/кг, а легальна ціна українського бурштину у Польщі \$3650—\$5500/кг [7].

За даними прокуратури Рівненської, Житомирської та Волинської областей, зареєстровано кримінальних правопорушень за ст. 240 КК України: у 2014 р. — 244; у 2015 р. — 366; у 2016 р. — 270; за січень — червень 2017 р. — 142. З них внесено підозру особам: у 2014 р. — 108; у 2015 р. — 135; у 2016 р. — 80; за січень — червень 2017 р. — 41; обвинувальний акт: у 2014 р. — 100; у 2015 р. — 98; у 2016 р. — 136; за січень — червень 2017 р. — 38. Групою осіб: у 2014 р. — 52; у 2015 р. — 40; у 2016 р. — 39; за січень — червень 2017 р. — 15.

Стаття 240 КК України «Порушення правил охорони або використання надр» [4] передбачає за ч. 1, ч. 2, ч. 3, ч. 4 штраф у розмірі від чотирьохсот до семи сот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк. На практиці кримінальні справи за цією статтею зазвичай закінчуються вироком із призначенням стягнення у розмірі 6000—7000 грн або умовним обмеженням волі терміном на 1 рік.

Дані санкції у виді штрафу чи позбавлення волі на такий короткий строк дозволяють через деякий час продовжувати незаконну діяльність.

Так, біля митного поста «Запоріжжя-центральный» Запорізької митниці, ДФС було вилучено найбільшу за останні роки партію бурштину. Під час митного огляду товарів було виявлено бурштин різних фракцій, що переміщувався з приховуванням від митного контролю. За попередніми підрахунками, йдеться про понад 500 кг [8].

Щодо корупції у сфері незаконного видобування бурштину, то вона діє на всіх рівнях гілок влади. Так, у 2017 р. Національне антикорупційне бюро України разом з Антикорупційною прокуратурою України та Федеральним бюро розслідувань США викрили двох депутатів Верховної Ради України 8-го скликання, а також їхніх помічників, на отриманні неправомірної вигоди (ст. 369 Кримінального кодексу України [4]) за внесення змін до законопроектів про видобуток бурштину. За даними слідства, депутат мав допомогти підприємцю вирішити питання з отриманням ліцензії на видобуток бурштину, а також просування змін до законодавства. В рамках розслідування затримано 6 осіб [9].

12 вересня 2016 р. слідчі Головної Військової прокуратури ГПУ, оперативники Департаменту захисту економіки Національної поліції, ГУБКОЗ СБУ спільно зі спецзавісцями КОРД затримали прокурора і двох організаторів незаконного видобутку бурштину. В липні 2016 р. правоохоронці провели спецопе-

рацію із затримання організаторів «бурштинової мафії». До її складу входили перший заступник прокурора Рівненської області, діючі та колишні працівники поліції, співробітники СБУ, а також представники криміналітету [10].

Як зазначив Арсен Аваков, «ці затримання стали результатом кропіткої роботи слідчих військової прокуратури, і оперативники ДЕП НПУ спільно з працівниками ГУБКОЗ СБУ зібрали достатньо доказів, які підтверджують причетність затриманих до вже викритих, а також здійснення нових кримінальних правопорушень» [10].

Також часто можна спостерігати, щоб злочинці (яких виявили) «просили» у правоохоронців підмінити чи написати меншу кількість бурштину-сирцю з метою отримання меншого покарання. Таким чином, і злочинці «в плюсі», і ті самі правоохоронці, які їм допомогли.

Незважаючи на те, що існують всі передумови для бурхливого розвитку на території України галузі економіки, пов'язаної з видобуванням, обробкою, реалізацією бурштину та виробів з нього, що мала би збагачувати нашу державу, на цей час видобування бурштину збагачує переважно злочинні організації та корумпованих співробітників органів правопорядку, що покривають нелегальне видобування бурштину на півночі України [11]. Наслідками цього є те, що на офіційному ринку працює лише 9 підприємств, які мають 18 спецдозволів на користування бурштиноносними надрами [12].

Зважаючи на те, що всі громадяни територій, на яких можна видобувати бурштин, мають низький матеріальний стан, вони вимушені нелегально видобувати бурштин-сирець. Наслідком цього незаконного видобутку і є, перш за все, несплата податків та ненадходження відповідних грошей до бюджету України.

Складні умови для видобування бурштину, важкість отримання дозволів на користування надрами — все це довгий час відлякувало потенційних інвесторів, які б могли вкласти гроші у розробку бурштинових родовищ. Проте, коли на

світовому ринку ціни на бурштин та дорогоцінне каміння почали зростати, рівень життя людей на Поліссі почав падати, зайнятість населення упала до мінімуму, а корупція у окремих органах правопорядку взяла гору. Відповідальність за незаконний видобуток корисних копалин перестала лякати, та ще й техніка видобування являється не надто складною — все це спричинило справжній ажіотаж у людей, бажаючих збагатитися.

Нелегальний видобуток бурштину має незворотні наслідки. Перш за все, це екологічні проблеми, а саме: порушення цілісності геологічних пластів, зменшення бурштинових покладів у землі, порушення гідрогеологічних умов на прилеглих територіях, знищення різних видів трав, у тому числі й занесених до Червоної книги України, та порушення родючого шару ґрунту, вирубування дерев і порушення їхньої кореневої системи, зміна болотних біоценозів.

По-друге, через нераціональний видобуток бурштину лісове і водне господарство має значні збитки, ґрунти втрачають свою родючість, держава втрачає великі обсяги бурштину-сирцю, які значно перевищують норму законного видобування, через це велика кількість грошей проходить повз бюджет держави,

оскільки з нелегального заробітку податковий відсоток до бюджету не надходить.

Ще одним із наслідків незаконного видобутку бурштину є підвищення рівня злочинності в країні, травматизму та смертності серед завязятих видобувачів через недотримання техніки безпеки, зростання конфліктів між людьми, які видобувають бурштин, і тими громадянами, хто проти цього.

Посилення кримінальної відповідальності за порушення правил охорони надр у поєднанні зі стимулюванням правомірної поведінки має знизити рівень криміногенної ситуації видобування бурштину в регіоні та привести до ліквідації організованих злочинних організацій, що покривають нелегальний видобуток і контрабанду бурштину.

Підсумовуючи вищесказане, визначимо, що за наявності корупції та бездіяльності в органах правопорядку, серед чиновництва, природоохоронних органів тощо, їхня діяльність продовжуватиме бути злочинною до тих пір, поки в нашій державі не буде прийнято відповідного закону про раціональний видобуток бурштину-сирцю. Інакше незаконні діяння у цій сфері будуть процвітати, родовища дорогоцінних копалин — спустошуватися.

Список використаної літератури

1. Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними: Закон України від 18.11.1997 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/637/97-вр> (дата звернення: 27.06.2017).
2. Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення: Постанова КМУ від 12.12.1994 р. № 827. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/827-94-п> (дата звернення: 27.06.2017).
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
5. Діагностика та експертиза бурштину. URL: <https://inconsulting.com.ua/uk/gemologchna-ekspertiza/diahnostyka-ta-ekspertyza-burshtynu.html>.
6. Проект Закону про видобування та реалізацію бурштину № 1351-1 від 26.12.2014 р. Ініціатор(и) законопроекту: Розенблат Борислав Соломонович (VIII скликання), Томенко Микола Володимирович (VIII скликання) та інші. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53194.
7. Л. Величко. Лихоманка. Як живеться бурштиношукачам на клондайку і поза ним. Досліджувала Любов Величко. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://texty.org.ua/d/amber/>.

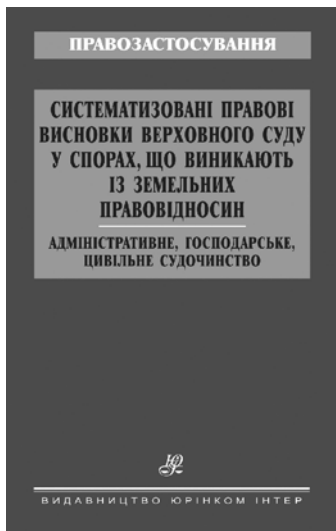
8. Державна фіскальна служба України. «Митниками вилучено найбільшу партію бурштину за останні роки — 500 кг». URL: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/mitni-novini/347546.html>.

9. НАБУ разом з ФБР викрила «кришуння» бурштинокопачів нардепами. URL: http://texty.org.ua/pg/news/textynewseditor/read/77316/NABU_razom_z_FBR_vykryla_kryshuvanna_burshtynokopachiv.

10. Затримано прокурора міста Сарни та двох організаторів незаконного видобутку бурштину. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/zatrimano-prokurora-mista-sarni-ta-dvoh-organizatoriv-nezakonnogo-vidobutku-burshtynu-218318.html>.

11. Литвиненко А. О. Бурштинова мафія в Україні. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/13646/1/Litvinenko_A-O_210-212.pdf.

12. Державна служба геології та надр України. URL: <http://geo.gov.ua/old/novyna/v-ukrayini-lyshe-devyat-pidpruyemstv-legalno-pracyuyut-na-rynku-burshtynu>.

Систематизовані правові висновки Верховного Суду у спорах, що виникають із земельних правовідносин. Адміністративне, господарське, цивільне судочинство / за заг. ред. В. С. Ковальського. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 668 с.

ISBN 978-966-667-728-3

У збірнику відображено всі правові позиції Великої Палати Верховного Суду (постанови Великої Палати, повні тексти яких офіційно опубліковано станом на 20 жовтня 2018 року), а також найбільш типові та цікаві позиції Касаційного господарського суду, Касаційного цивільного суду і Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду.

Позиції Верховного Суду, які, на думку співавторів збірника, потребують подальшого розвитку для застосування більш однозначних правових підходів, помічено символом «≈».

Дар'я Гордієнко,

студентка кафедри міжнародних економічних відносин та фінансів
Харківського торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

КОРУПЦІЯ І НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

У сучасній Україні корупція визнана однією з проблем, яка несе в собі загрозу національній безпеці держави. Корупція є складною науковою проблемою, розв'язання якої вимагає застосування різних підходів. Дослідження корупції як соціального явища має здійснюватися комплексно: кримінальним, адміністративним, конституційним, державним та трудовим правом, соціологією, економічною наукою та психологією.

Існування корупції створює реальні й потенційні проблеми в економіці. За даними експертів, зростання рівня корупції на 1% призводить до відтоку капіталу з країни у розмірі 0,5% від обсягу ВВП. З огляду на зазначене, актуалізується проблема дослідження корупції на загрози, що вона створює національній безпеці України. Боротьба з корупцією потребує системного підходу та застосування комплексних заходів, зокрема наукових.

У зв'язку з актуальністю проблеми, питанням корупції завжди відводилося чільне місце у вітчизняній науці та практиці. Питанням дослідження корупції присвячувалися ще праці філософів-просвітників: Ж. Ж. Руссо, Ш. Монтеск'є, Ф. Бекона та ін. Попри широкий діапазон наукових досліджень, мало вивченим залишається питання кількісної оцінки впливу корупції на національну безпеку країни та розробка дієвого механізму боротьби з корупцією.

Темою дослідження є вивчення теоретичних та практичних основ корупції, її впливу на національну безпеку України.

Проблеми впливу корупції на стан національної безпеки значною мірою визначають напрями розвитку держави. Поряд з тим, із загостренням економічної ситуації в Україні та в світі, загальне пи-

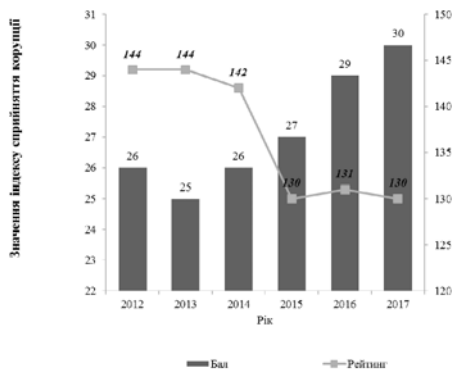
тання корупції потребує більш детального розгляду, адже відіграє значну роль як на мікроекономічному, так і на макроекономічному рівні.

З приводу дефініції поняття корупції, то філософи-просвітники під корупцією розуміли соціальну хворобу, дисфункцію суспільства. З погляду прихильників теорії природного права, корупція була одним із наслідків розбіжності між природними і позитивними законами.

Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про запобігання корупції» корупція — це використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно, обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу, іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1].

Так, одні дослідники вважають, що «корупція — це важливий чинник, здатний привести державу якщо не до загибелі, то до втрати», а інші — що «корупція — це збірне правове поняття, яке охоплює комплекс взаємопов'язаних правопорушень».

За даними досліджень міжнародної аудиторської компанії Ernst & Young, за підсумками 2017 р. Україна посіла 1-ше місце в рейтингу корупції в бізнесі серед досліджуваних 41 країни Європи, Близького Сходу, Індії та Африки. За даними аудиторської компанії, Україна відноситься до країн «високого ризику», що зумовлено високим рівнем тіньової економіки, спровокованої значним рівнем корумпованості держави [2].

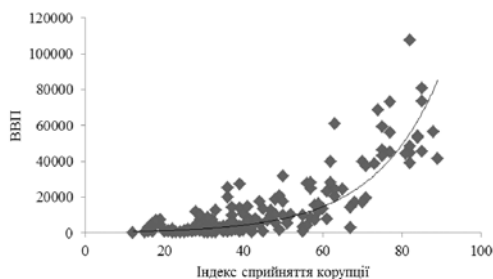
Мал. 1. Динаміка індексу сприйняття корупції в Україні за 2012—2017 рр.

Відповідно до Transparency International, Україна у 2017 р. посіла 130-те місце серед 180 країн у рейтингу індексу сприйняття корупції. Незважаючи на те, що позиції України у міжнародних рейтингах покращилися порівняно з 2013 р. на 14 п., все ж корупція залишається на високому рівні, про що свідчать статистичні дані (мал. 1) [3].

Мал. 2. Структура найбільш проблемних факторів ведення бізнесу в Україні за 2017 р.

поліклініці, школі, ВНЗ. Причому у свідомості українця «подарунок-підношення» сприймається як норма і обов'язкова процедура. Проте, велика частина корупції в Україні виконує не функції «мастила і прискорення», як у країнах з низьким корупційним тиском, а функції необґрунтованого ускладнення і штучного створення перешкод.

Мал. 3. Графік залежності ВВП країн світу від індексу сприйняття корупції.

Корупція виділяється населенням як один з найбільш проблемних факторів ведення бізнесу в Україні (рис. 2) [4]. За результатами соціологічного опитування, проведеного у 2017 р., на думку 13,9% респондентів, основною проблемою ведення бізнесу є корупція — 2-ге місце в рейтингу найбільш проблемних факторів ведення бізнесу, після інфляції.

Корупція пронизує всі сфери життя. Практично кожен українець стикався з корупцією на побутовому рівні — в

Населенню України доводиться вдаватися до корупційних дій навіть для реалізації своїх законних прав. За статистикою, 60,5% жителів України знають про випадки, коли давали хабаря для ухвалення законного рішення; 47,5% українців знають про випадки хабарництва для ухвалення незаконного рішення.

Негативний вплив здійснює корупція і на рівень економічного розвитку. З метою дослідження характеру та сили впливу корупції на економічний розви-

ток країни побудовано графік залежності валового внутрішнього продукту від індексу сприйняття корупції на базі даних 165 країн світу (мал. 3) [3; 5].

Значення коефіцієнта кореляції між досліджуваними показниками 0,81 свідчить про прямий тісний зв'язок між індексом сприйняття корупції та ВВП. Що вищий індекс сприйняття корупції, тим нижчий рівень корупції, що позитивно відображається на рівні ВВП. Як видно з мал. 3, залежність між зазначеними показниками описується експоненційною функцією: на самому початку впровадження антикорупційних заходів економічний ефект від них менш значимий, ніж при тривалому використанні антикорупційних заходів (приріст ВВП при нижчому індексі сприйняття корупції менший порівняно з приростом при вищому). З виявленої закономірності можна зробити висновок, що більш дієвими є антикризові заходи превентивного характеру, спрямовані на недопущення критичної ситуації.

Корупція призводить до неефективного розподілу та перерозподілу ВВП, зростанню частки тіньового сектору, неефективності фінансової політики. Корупція, як соціальне явище, притаманна будь-якому суспільству, будь-якій державі;

жодна країна у світі сьогодні не може оголосити себе вільною від корупції. Однак окремим країнам світу вдається ефективно боротися з цим негативним явищем [2].

Взірцем найменш корумпованих країн є Скандинавські держави, зокрема Фінляндія. Саме цю країну міжнародна неурядова організація по боротьбі з корупцією Transparency International визначає як одну з найменш корумпованих країн світу. Фінляндія як член Європейського Союзу є учасником усіх основних нормативних документів Євросоюзу з питань боротьби з організованою злочинністю та корупцією. Однак імплементація європейських законів у національну правову систему здійснюється цією країною досить виважено. Головним принципом цього процесу є органічне поєднання національного законодавства Фінляндії із загальноєвропейським, із мінімально можливими змінами першого [6].

Аналіз окремих наукових напрацювань та інформаційно-методичних матеріалів дав змогу класифікувати заходи антикорупційного характеру, об'єднавши їх у групи за такими напрямками: адаптаційний, каральний, правовий, превентивний, соціально-економічний (табл. 1) [6–8].

Таблиця 1

**Класифікація заходів із запобігання та протидії корупції
на державній службі за напрямами**

Класифікаційний напрям	Заходи
Адаптаційний	приведення структури державної служби України у відповідність до рекомендацій та стандартів країн—членів ЄС
Каральний	створення системи ефективною протидії корупції, за якої вчинення корупційних діянь тягне неминучу відповідальність осіб, винних у їх вчиненні, з настанням негативних соціальних та службових наслідків
Правовий	уніфікація нормативно-правових актів у сфері державної служби України та удосконалення правового механізму проведення атестації державних службовців
Превентивний	запобігання соціальним передумовам корупції та усунення причин, що спричиняють вчинення корупційних діянь
Соціально-економічний	створення системи суспільних відносин, за якої правомірне поведінка службовців публічної служби є соціально престижною і вигідною

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що корупцію в системі органів державної влади можна визначити як зловживання державною владою посадовою особою, а також керівником чи службовцем органу державної влади для одержання будь-яких незаконних вигод для себе чи інших осіб, пов'язаних із проходження державної служби.

Причинами корупції в системі органів державної влади можна визначити: зрощування державного апарату з підприємницькими і комерційними структурами, формування їхніх ділових відносин поза межами правового поля; ставлення громадськості до існування корупції та сприяння її розвитку; складність урядової структури бюрократичних процедур; лобювання прийняття та зміни нормативно-правових актів; відсутність належного механізму здійснення ротатії кадрів; низький рівень оплати праці та надання соціальних послуг.

Проведений аналіз теоретичних та практичних аспектів корупції вказує на наявність в Україні глобальної проблеми, пов'язаної з корупцією, яка потребує комплексного вирішення. Рівень корупції в Україні знаходиться на високому рівні, що підриває перспективи економічного розвитку, формуючи перешкоди для припливу іноземних інвестицій.

В умовах глобалізації корупція набуває статусу міжнародної проблеми, вирішення якої потребує використання антикорупційних інструментів, що мають транснаціональний характер. Тому, окрім національних антикорупційних організацій і державних органів, вирішення проблеми корупції займаються ООН, Світовий Банк, Transparency

International, Група держав з протидії корупції (GRECO) та ін. В зв'язку з цим, у сфері боротьби з корупцією Україна співпрацює з Організацією економічного і соціального розвитку (ОЕСР). У рамках міжнародної співпраці в 2003 р. Україна, поряд із Азербайджаном, Вірменією, Грузією, Російською Федерацією, Таджикистаном, приєдналася до Стамбульського плану дій, спрямованих на боротьбу з корупцією [10].

З 01 січня 2006 р. Україна стала членом Групи держав Ради Європи проти корупції (ГРЕКО). У зв'язку з виконанням взятих Україною обов'язків у сфері протидії корупції відбувається постійне приведення положень національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів. У 2018 р. відповідно до рекомендацій ОЕСР прийнятий Закон «Про створення Вищого антикорупційного суду», який повинен стати судом першої інстанції по боротьбі з корупцією.

Проведений аналіз засвідчив активність України в міжнародних програмах боротьби з корупцією. Проте, ефективність таких заходів є низького, внаслідок чого Україна має катастрофічний рівень корупції, що негативно відображається на національній економіці. Корупційні процеси в Україні в сучасних умовах негативно впливають на різні аспекти суспільного життя: економіку, політику, соціальну, правову сфери.

Для забезпечення вищої ефективності антикорупційних заходів необхідно, щоб вони мали превентивну спрямованість, носили системний та збалансований характер, забезпечували добросовісність законодавчої, виконавчої та судової гілок влади.

Список використаної літератури

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014р. № 1700-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
2. Which do you trust most in the fight against fraud and corruption? / Europe, Middle East, India and Africa Fraud Survey, 2017. URL: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY_-_EMEIA_Fraud_Survey_2017/\\$FILE/ey-emeia-fraud-survey-2017.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY_-_EMEIA_Fraud_Survey_2017/$FILE/ey-emeia-fraud-survey-2017.pdf)

3. Corruption Perceptions Index / Transparency International. — 2018. URL: <https://www.transparency.org/research/cpi/overviewT>.
4. The Global Competitiveness Report 2017—2018 / World Economic Forum. — 2018. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018>.
5. GDP per capita / International Monetary Fund. 2017. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPDPC@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD>.
6. Машковська І. Л. Антикорупційні ініціативи та шляхи їх реалізації в Україні // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією. 2017. № 19. URL: <http://www.nbu.gov.ua/>.
7. Побережний В. В. Сутність та причини корупції в системі органів державної влади: монографія. Херсон: Грінв Д. С., 2017. 52 с.
8. Печенкін І. В. Сучасний стан протидії корупції органами прокуратури та її роль в системі суб'єктів здійснення такої діяльності. URL: <http://www.crimecenter.com.ua/>.
9. Ouedraogo I. M. Governance, Corruption, and the Informal Economy // Modern Economy. 2017. № 8 (2). P. 256—271.
10. Стамбульський план дій по боротьбі з корупцією. Практическое руководство для экспертов мониторинга / Organisation for Economic Cooperation and Development. URL: <http://www.oecd.org/corruption/acn/IAP-Manual-Monitoring-Experts-RUS.pdf>.

Криміналістика. Академічний курс: підручник / Т. В. Варфоломєєва, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров [та ін.]. 2-ге вид., стереотип. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 504 с. Бібліогр.: с. 490—495.

ISBN 978-966-667-453-4

Підручник підготовлений на основі сучасних правових концепцій та досягнень різних наук і відображає нинішній стан та перспективи розвитку вітчизняної криміналістики, яка предметно вийшла далеко за межі досудового слідства і вивчає закономірності виникнення інформації про злочин або про будь-яке явище в суспільстві, що вимагає правового врегулювання шляхом доказування. Розглянуто аспекти збирання, дослідження і використання цієї інформації з метою активного вирішення завдань оперативно-розшукової роботи, розслідування, судового розгляду та встановлення у будь-якій сфері людської діяльності фактів, що мають юридичне значення. Підручник являє собою достатньо повний виклад всіх розділів криміналістики, котрий відповідає вимогам стандарту вищої юридичної освіти і тенденціям світової криміналістики. Разом з викладом усталених тем і питань курсу із ґрунтовним залученням норм кримінального та кримінально-процесуального права, даних психології, інформатики, статистики та інших наук, окремі глави і параграфи при-

свячено оригінальним й удосконаленим засобам і прийомам збирання та дослідження доказової інформації, деяким новим методикам розслідування злочинів, зроблено принциповий крок до введення в текст підручника матеріалів щодо техніко-криміналістичних і тактичних можливостей суддів, адвокатів-захисників та нотаріусів.

Для студентів, аспірантів і викладачів вищих юридичних навчальних закладів та суддів, працівників правоохоронних органів, адвокатів, нотаріусів.

Вікторія Карпа,

студентка III курсу юридичного факультету

Львівського національного університету імені Івана Франка

КОРУПЦІЯ І ПРАВА ЛЮДИНИ

Корупція є складовою розвитку людства, дехто вважає її невід'ємною частиною людської природи, яку викоринити в принципі неможливо, дехто ж навпаки — явищем, яке не дає людині повноцінної розвиватись, а тим більше — в XXI ст., котре пропагує ідеали свободи, справедливості та рівності. Найчастіше до поняття корупції звертаються лише в економічному плані, але, гадаємо, що варто більше сфокусуватись на морально-етичних цінностях і розглядати корупцію, передовсім як явище антиморальне, що спричиняє бідність, нерівність, створення порочної соціальної ієрархії (наприклад, коли в певних груп є привілейований доступ до благ, що мали б бути загальнодоступними). Руйнуючи поняття справедливості, вона підриває державну політику, спрямовану на реалізацію основних потреб людини, а відтак не може співіснувати із тим, що ми розуміємо під верховенством права.

Корупційні явища існують від моменту зародження цивілізації, адже жодна держава не убезпечена від корупції, що простежується всюди, від побутового «кумівства» до білокомірцевої корупції у вищих ешелонах сучасної державної влади. Цілком очевидно, що причини розвитку корупції є різними. Тому виникає питання: чи може корупція якимось чином сприяти утвердженню прав людини, та чи гарантує відсутність корупції створення правової держави?

Для унаочнення значимості цього питання пропонуємо уявити наступне — у державі Х., в якій встановлена цензура, проживає громадянин Х.Х. В останнього виникло бажання опублікувати статтю, яка торкається «заборонених» у державі

тем, хоча міжнародне право декларує право на свободу переконань і на вільне їх виявлення¹ — жорстокий державний контроль Х. не допускає публікації. (наприклад, уявімо, що публікація викриває проблему цензури, яку породжує політика уряду). Єдиний варіант поширити матеріал у мас-медіа — «домовитись» за допомогою певної грошової суми з державним інститутом, який має такі повноваження. В такій гіпотетичній ситуації запрошується висновок, що корупція допомогла реалізувати певне право.

Втім, питання про співвідношення правової держави і корупції залишається відкритим. Якщо подивитись поверхово, то може здатися, що подібні «дружні» стосунки між людьми і урядовцями наче зближують державну владу з народом, стосунки «патрон — клієнт» ніби вкотре забезпечують функціонування демократичного суспільства, однак детальний розгляд свідчить на користь протилежного. Як свідчить статистика, Сінгапур є однією з найменш корумпованих держав світу, але ж ця статистика (за висновками міжнародної організації Freedom House) називає Сінгапур лише «частково вільною» державою. Тобто *de jure* в Сінгапурі демократичний режим, *de facto* існують частково авторитарні порядки. У світових новинах ВВС під назвою «Чому Сінгапур очолює так багато рейтингів?» від 23 жовтня 2013 р. зазначають, що аналітичні агентства зазвичай оцінюють Сінгапур як державу із надзвичайно низькими злочинністю і корупцією, із надзвичайно доброзичливим ставленням до бізнесу, державу надзвичайно багату, і водночас з надзвичайно низьким рівнем свободи².

¹ Стаття 10 «Свобода вираження поглядів» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.

² URL: www.bbc.co.uk/news/world-asia-24428567.

Відсутність корупції не створила простору, де б забезпечувалися розвиток і захист прав людини.

Тим не менш, ми переконані, що сам факт існування корупції є свідченням порушення прав людини. Остання впливає на рівень життя кожного, як прямо, так й опосередковано. Якщо добробут громадянина постійно перебуватиме під загрозою різних корупційних дій — реалізація права на розвиток й гідний рівень життя, по суті, стає неможливою. Корупція — це не просто певна девіантна поведінка, пов'язана з мотивацією отримати певну особисту вигоду, не лише розкрадання ресурсів посадовими особами, політичною елітою чи надання або ненадання послуги, яка передбачена законом будь-якою особою, котра володіє дискреційними повноваженнями — це, передовсім, недотримання зобов'язань держави щодо захисту прав людини, які перебувають під її юрисдикцією. Всі права людини певною мірою є взаємозалежними, а відтак порушення будь-якого права тягне за собою неможливість реалізувати повноцінно й інші права. Скажімо, коли через корупцію порушується право на охорону здоров'я та медичну допомогу, лікар, розуміючи, що має певну перевагу в такій ситуації над пацієнтом, який потребує допомоги, — вимагає спеціальну грошову винагороду за її надання — це опосередковано порушує й право на гідний рівень життя людини.

Корупція створює культуру безкарності, яка підриває ліберальні реформи й демократичні ідеали. Поширеність корумпованих практик спричиняє не лише втрату довіри до органів державної влади, правосуддя тощо, а й до втрати самоповаги громадян, провокує упередженість й цинізм стосовно тих, хто не має спеціальних засобів для забезпечення корупційного доступу до суспільних благ. На наше міркування, це одна з найгостріших проблем для України, своєрідний камінь спотикання для побу-

дови свідомого громадянського суспільства. Громадяни не можуть бути юридично рівними там, де не надається рівний обсяг прав кожному — право має лише той, кому це «по кишені». За даними Програми розвитку ООН (ПРООН), у країнах, що розвиваються, втрати, пов'язані з корупцією, перевищують обсяги офіційної допомоги на цілі розвитку в 10 разів, а щорічний обсяг хабарів оцінюється в один трильйон доларів¹.

Головним рушієм демократичного суспільства є свідомо налаштовані люди, які готові до самоуправління, готові обрати владу і координувати дії посадових осіб для блага соціуму. Якщо ж все навпаки, а державні органи координують дії пересічних громадян, переслідуючи власні корупційні інтереси, — тоді має місце недемократичний олігархічний режим, що не визнає верховенства права. Верховенство права виступає своєрідним запобіжником, який не дозволяє державному свавілля й абсолютизму існувати й розростатись. В корумпованому суспільстві зі слабкою демократією державні посадові особи будуть нав'язувати свій механізм доступу до того чи іншого блага, обмежуючи тим самим індивідуальну свободу людини. Громадяни розуміють, що невиконання не передбачених законом вимог тих чи інших посадових осіб спричиняє відсутність доступу до суспільних благ, а відтак ставить його у залежність від дій правлячої еліти. *Урядовці схильні до зловживання владою та в корупційних цілях там, де співвідношення ймовірних ризиків публічного переслідування та очікуваної вигоди від корупційних дій схиляється на користь останньої.*

На думку неореспубліканців, як-от Філіп Петті, Квентін Скіннер та Френк Ловетт, особа не є вільною не тоді, коли хтось втручається в її вибір, а тоді, коли хтось має владу довільно втручатися в її вибір, незалежно від того, чи застосовує він цю владу². Цілком погоджуємось із цим твердженням, адже верховенство

¹ URL: <http://www.un.org/en/events/anticorruptionday/>.

² The Rule of Law in the Real World Paul Gowder, 2016. P. 78.

права є необхідним, щоб перешкодити державі домінувати над її громадянами. Ми можемо це розглядати в контексті корупції, адже саме за її процвітання урядовці мають можливість на свій вибір визначати доступ людини до суспільних благ. Такого роду домінування породжує відомі наслідки, несправедливу соціальну ієрархію та нерівність.

Навіть там, де існує юридично закріплена рівність між громадянами, але державні службовці фактично ігнорують законні інтереси громадян, важко вести мову про свободу, а отже, й про верховенство права. Маніпулювання «хабарями» — ніщо інше, як обмеження індивідуальної свободи й приниження гідності людини як найвищої соціальної цінності. Повагу можна розуміти як тип сучасного демократичного ставлення до людини з боку публічної влади, коли остання відчуває себе рівною серед рівних, тому їй немає місця там, де панують форми корупції, зокрема хабарництво й кумівство, які свідчать, що статус однієї людини є нижчим ніж іншої. Корупційні явища порушують принцип верховенства права й ідеали рівності.

Відтак, повинні існувати моральні взаємовідносини між громадянами та урядовцями, в обох має бути спільний мотив — досягнення кращого рівня життя в країні й згідно з цим мотивом слід керуватись загальними правилами, не лише законом, а й морально-етичними нормами, які б виключали будь-які прояви корупції задля утвердження розуміння того, що ллючи воду на млин корупції, ми порушуємо юридичну рівність.

Зв'язок між верховенством права, рівноправністю та запобіганням корупції можна продемонструвати на яскравому прикладі першої некорумпованої держави світу — демократичних Афін.

Демократичний порядок в Афінах V ст. до н. е. істотно відрізняється від сьогодиншнього, хоч демократичні ідеали, закладені там, актуальні й нині. Верховенство права в Афінах успішно стри-

мувало й нейтралізувало будь-які прояви зловживання владою як пересічними громадянами, що володіли дискреційними повноваженнями в офіційних установах, так і безпосередньо олігархами або елітою, яка здійснювала основні державні функції. Інституційна структура в Афінах заважала громадянам, що перебували на високих політичних посадах (наприклад, магістратам), зловживати владою та обмежувала будь-які агресивні прояви зверхності представників багатих прошарків населення (зрештою, сьогоднішня корупційна система — ніщо інше як прояв «зверхності» урядовців до громадян).

У промові «Про зрадницьке посольство» Демосфен твердив, що бути вищим за закон — те саме, що бути вищим за людей. Корупція чи не найбільше підживлює нерівність становища між простими громадянами і тими, хто має ширші повноваження. Коли громадяни ігнорують закон, це означає, що вони ставлять своє честолюбство вище, ніж інтереси суспільства. Ніхто не повинен жити в постійному страху, що його право може бути реалізоване або захищене лише в результаті домовленості з тією чи іншою посадовою особою. Верховенство права повинне робити кожному людину сильною проти зневаги можновладців, які бажають отримати особисту вигоду за рахунок приниження інтересів простих громадян.

В Афінах політики, які бажали б створити олігархію, повинні були передусім стати недоторканими для закону, і саме така послідовність простежувалась при встановленні тиранії Тридцяти. Так, Отана припускає, що крах верховенства права дає слабким причини, щоб відкрито закріпити свій нижчий статус робітничим схиленням перед сильним, де, знову ж таки, простежується зв'язок між верховенством права, демократією та рівністю¹.

Гадаємо, корупція, передовсім, порушує верховенство права, запускаючи ланцюгову реакцію, в ході якої пору-

¹ The Rule of Law in the Real World Paul Gowder, 2016. P. 82.

шується низка інших прав людини, як-от право на свободу, на розвиток, на забезпечення гідного рівня життя людини, на освіту, охорону здоров'я, на соціальне забезпечення, на справедливий суд тощо. Держава, яка втілює принцип верховенства права, повинна максимально боротися з будь-якими корупційними настроями в суспільстві. Перед громадянами і урядовцями повинні стояти спільні цілі. Там, де посадові особи зловживають своїми повноваженнями з корупційною метою, має місце та сама «тиранічна олігархія», як і за часів Стародав-

ніх Афін, а це означає нівелювання прав людини. Право захищає рівність статусу усіх громадян й забезпечує відповідальність влади за її рішення та дії перед народом. Корупція ж перетворює право на фікцію, останнє стає лише засобом задоволення індивідуальних інтересів через неофіційні канали й за посередництва незаконних засобів. Свідомі громадяни, які готові будувати справжні демократичні інститути, повинні протистояти будь-яким проявам корупції на всіх рівнях, від побутового і до державного.

Список використаної літератури

1. Anand N. Asthana (2012) Human Rights and Corruption: Evidence From a Natural Experiment *Journal of Human Rights*, 11:526—536, 2012 DOI: 10.1080/14754835.2012.730913.
2. Khulekani Moyo (2017) An analysis of the impact of corruption on the realisation of the right to development, *South African Journal on Human Rights*, 33:2, 193-213, DOI: 10.1080/02587203.2017.1357320.
3. Muhsin Awad (2011) Human rights in the Arab World (2009—10): the impact of wasted chances and the consecration of human rights violations, *Contemporary Arab Affairs*, 4:1, 51-61, DOI: 10.1080/17550912.2011.549765.
4. Mozaffar Qizilbash (2001) Corruption and Human Development: A Conceptual Discussion, *Oxford Development Studies*, 29:3, 265-278, DOI: 10.1080/13600810120088868.
5. Philippe Le Billon (2008) Corrupting Peace? Peacebuilding and Post-conflict Corruption, *International Peacekeeping*, 15:3, 344-361, DOI: 10.1080/13533310802058851.
6. Seumas Miller (2014) Human rights, police corruption and anti-corruption systems for police organisations, *Australian Journal of Human Rights*, 20:2, 165-180, DOI: 10.1080/1323-238X.2014.11882154.
7. Stephanie Lagoutte (2015) New Challenges Facing States within the Field of Human Rights and Business, *Nordic Journal of Human Rights*, 33:2, 158-180, DOI: 10.1080/18918131.2015.1048601.
8. The Rule of Law in the Real World, Paul Gowder, 2016.

А. В. Гладіліна,

курсант 3-го курсу навчально-наукового інституту № 1

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: **Марков Михайло Миколайович,**

кандидат юридичних наук, професор кафедри

оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

КОРУПЦІЯ І СУДОВА РЕФОРМА

Корупція в судовій системі — це найнебезпечніше кримінальне явище, яке підточує основи державного управління, дискредитує і підриває авторитет влади в очах населення, зачіпає законні права та інтереси громадян. Через проникнення корупції в різні сфери життя небезпека цього явища значно зростає. Корупційність в українських судах — досить поширена проблема, що вимагає першочергового вирішення, адже з кожним роком стає масштабнішою.

Неналежна поведінка судових посадовців включає корупційні злочини, які Конвенція ООН проти корупції радить державам вважати кримінальними злочинами, зокрема, хабарництво (і намагання дати хабаря, і отримання хабарів), присвоєння чужого майна, незаконне заволодіння чи інше нецільове використання майна державним службовцем, торгівля впливом, зловживання посадовими обов'язками з боку державних службовців, незаконне збагачення (що передбачає суттєве збільшення активів державного службовця, появу яких він чи вона не може обгрунтовано пояснити на основі своїх законних доходів), хабарництво і розтрата з боку державних службовців у приватному секторі у ході економічної, фінансової чи комерційної діяльності, відмивання грошей, а також приховування чи перешкодження правосуддю щодо цих злочинів. Кумівство серед державних службовців, коли вони використовують своє службове становище, дискримінуючи когось на користь членів своєї сім'ї чи інших осіб, на користь яких вони схиляються, чітко у Конвенції ООН проти курупції не визначено, але вони є тими двома корупційни-

ми злочинами, які деякі країни вирішили вважати кримінальними, а інші застосовують до них адміністративні санкції [1].

Неналежна поведінка і корупція у судовій владі — це не лише поведінка, за яку передбачено кримінальну відповідальність. І справді, як визначено у міжнародних стандартах, а також у ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в описі категорії неналежної суддівської поведінки, за яку передбачено дисциплінарну відповідальність, сюди також входять випадки нерівного і несправедливого ставлення до відвідувачів суду, недотримання законних процедур, незабезпечення прозорості провадження і доступу до інформації для відвідувачів суду і громадськості, відсутність участі у програмах освіти громадськості, надмірний формалізм чи процедурність, надмірна неформальність, довільне використання суддівського розсуду, а також обструкціонізм (перешкодження), ледачість і некомпетентність [2]. Неналежна поведінка часто уможливорюється поганими чи нечіткими законами і положеннями, які регулюють судові процедури і суддівську поведінку.

За даними європейського соціального дослідження, що проводилося зусиллями семи наукових центрів, рівень довіри до правової системи в Україні найнижчий в Європі. Лише 6,2% українських респондентів висловили різний ступінь довіри до служителів феміди, а 74,4% не довіряють їм повністю або частково. В Європі у суддів зовсім інші показники. У Швейцарії феміди так чи інакше довіряють 62,7%, тоді як різний ступінь недовіри виявляють 16,1% респонден-

тив. І навіть у Греції, що сильно постраждала від кризи, цей показник 27,8% за довіру і 53% проти — виглядає краще за український. Засоби масової інформації активно публікують різні матеріали з питань корупції й неефективності роботи судів [3]. Так, у результаті аналізу ринку нерухомості, зробленого В. Стретовичем, з'ясувалося: першу позицію за купівлею дорогих маєтків в Україні посідають судді, другу — податківці, третю — прокурори, четверту — поліцейські й лише п'яту — бізнесмени [4].

На думку окремих правозахисників, половина рішень в українських судах виноситься за винагороду. Називаються навіть конкретні суми за вирішення справ (середня ціна — 2 тис. дол. США). Але якщо справою цікавиться ЗМІ, або виноситься явно незаконне рішення, суми зростають у рази. За звичайну справу в районному суді беруть 1,5—2 тис. дол. США, в апеляційних 3—5 тис. дол. США кожному судді. А у Вищому апеляційному суді України суми доходять до мільйонів. Від дорожньо-транспортної пригоди можна відкупитися за 5—20 тис. дол. США, від шахрайства, пов'язаного з будівельною аферою, — від 100 тис. дол. США [5].

На сьогодні корупція — одна з ключових проблем українського судоустрою, тому Україна потребує системної судової реформи. Зміни до основного закону щодо судової реформи мають повернути довіру до української феміди.

Боротьба суспільства за судову реформу стала наслідком несправедливості української системи правосуддя, яка особливо очевидно проявилася під час Революції гідності. Хоча й до того рівень довіри громадян до судів був мізерний. Низький рівень довіри зумовлений принаймні трьома проблемами. Перша — це кругова порука і корупція, що, на жаль, вразили і суддівський корпус. Друга — це політична залежність суддів, що виявляється у системі неформальних практик впливу. Багато суддів звикли до цієї системи і бачать свою роль в обслуговуванні інтересів політичної влади. Третя

проблема — це неефективність діяльності судів, що потребує оптимізації людських та матеріальних ресурсів, спрощення судової системи і процедур. Монополістом у напрацюванні документів реформи стала політична влада, яка, з одного боку, намагається демонструвати роботу на користь суспільства, а з іншого — переслідує свої інтереси, які полягають у збереженні контролю за судами.

У 2015 р. Президентським указом було прийнято стратегію реформування судової системи [6]. У вересні 2016 р. було розпочато поточну хвилю реформ, коли набули чинності конституційні поправки і новий Закон «Про судоустрій і статус суддів» [2]. Ці реформи включають ретельний перегляд процедур добору та призначення суддів з метою запобігання купівлі суддівських посад. П'ятирічний «випробувальний період» для нових суддів було скасовано, щоб не давати в руки членам парламенту повноваження призначати суддів на посаду напостійно. Судову систему було реорганізовано таким чином, аби позбутися в Україні численних рівнів судів, «захоплених державою» і створити новий Верховний Суд, який повинен складатися із суддів, котрих відібрали і призначили відповідно до нової системи добору. Реформи забезпечили новий дисциплінарний механізм для суддів Вищої ради правосуддя, і планується створити новий спеціалізований Антикорупційний суд. Реформи також роблять акцент на доброчесності суддів. З листопада 2016 р. до серпня 2017 р. Вища кваліфікаційна комісія суддів організувала першу процедуру добору відповідно до реформованої системи з метою добору 120 суддів для призначення до новоствореного Верховного Суду.

Реформована Вища рада правосуддя, як очікується, повинна неодмінно голосувати щодо того, чи рекомендувати до призначення 120 суддів Президентові. Закон визначає загальну систему добору і призначення суддів. Система добору вражає своєю скрупульозністю і спробою забезпечення відкритості для громадського контролю. Парадоксально, але

відкрите, публічне, живе середовище, у якому відбувається добір суддів, не завжди відображається у більшій прозорості рішень, які приймаються поза лаштунками, і може навіть призводити до загрози для суддівської незалежності в Україні. Існує загроза, що вищий рівень громадського контролю за процедурами добору кандидатів на посади суддів і відповідної документації може використовуватися для того, щоб несправедливо ставити під сумнів репутацію та незалежність суддів. Система добору суддів також характеризується складною інституційною структурою, відсутністю можливостей для оскарження рішень органів, відповідальних за добір, і загрозою неналежного зовнішнього впливу з боку політичних органів, громадянського суспільства та інших.

У ст. 85 Закону визначено різні етапи «кваліфікаційного оцінювання». Це оцінювання складається із а) двох тестувань знань кандидатів, б) психологічного тесту, який включає інтерв'ю із психологом, а також тесту на «загальні вміння», в) «інформації» чи «висновку», наданого Громадською радою доброчесності, яка допомагає Вищій кваліфікаційній комісії суддів визначити рівень професійної етики та доброчесності кандидатів на посаду судді, г) оцінки досьє кандидатів, включаючи усну співбесіду із кандидатами. Вища кваліфікаційна комісія суддів подає рекомендації Вищій раді правосуддя щодо призначення кандидатів на посади судді, г) Вища рада правосуддя приймає рішення щодо подання пропозиції Президентові для призначення кандидатів на посади суддів. У цьому розділі кожен з етапів від а) до г) оцінено на предмет відповідності міжнародним стандартам боротьби з корупцією.

Кандидати на посаду судді повинні пройти дванадцятимісячне (12 місяців) спеціальне навчання у Національній школі суддів. Окрім того, судді проходять навчання без відриву від роботи кожні 3 роки упродовж щонайменше 40 годин. Їх постійно оцінюють викладачі, які здебільшого є суддями. Також їх

забезпечують онлайн-навчанням. У разі якщо дванадцятимісячне навчання не підходить кандидатам, які подали заявку на посаду судді, оскільки вони вже практикуючі судді і були помічниками суддів, то Вища кваліфікаційна комісія суддів має право зменшити період навчання, якщо кандидати на посаду судді три чи більше років працювали суддями чи помічниками судді. Допомогти відвідувачам суду, громадянському суспільству і суддям у визначенні реальних і уявних конфліктів інтересів покликані три документи, які судді України зобов'язані подавати владі стосовно свого майна, сімейних зв'язків та способу життя відповідно до положень Закону України «Про запобігання корупції» і Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

По-перше, судді повинні подавати річну майнову декларацію до Національного агентства з питань запобігання корупції (ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції»), і це можна робити на веб-сторінці Національного агентства з питань запобігання корупції (електронні декларації) [2]; [7]. Неподання майнової декларації, невчасне подання, неточне подання чи зумисне упущення інформації є підставами для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. За них також передбачено адміністративну і кримінальну відповідальність.

По-друге, за статтями 61 і 76 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», судді, а також кандидати на посаду судді повинні подавати «Декларації сімейних зв'язків судді», шляхом заповнення форми на веб-сторінці Вищої кваліфікаційної комісії суддів. У декларації зазначено, чи вони мають сімейні стосунки із людьми, які обіймають, чи обіймали за останні п'ять років посади у широкому переліку судових, політичних та державних органів, включаючи Громадську раду доброчесності.

По-третє, судді повинні щороку подавати «декларації суддівської доброчесності» (ст. 62 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») шляхом заповнення відповідної форми на веб-сторінці

Вищої кваліфікаційної комісії суддів. Декларація включає твердження, які вони повинні підтвердити, стосовно, для прикладу, відповідності їхнього способу життя майну, яким вони володіють, та доходам, які вони отримали, включаючи їхні доходи та доходи членів їхніх сімей; що вони не скоювали корупційних правопорушень; що немає підстав для їхнього притягнення до дисциплінарної відповідальності; що вони не втручалися в судочинство інших колег; що вони проходять процедуру перевірки суддів відповідно до Закону України «Про відновлення довіри до судової влади»; що немає заборон щодо їхнього служіння, визначених Законом України «Про очищення влади» (закон про люстрацію) [8]; [9]. Неподання такої декларації, невчасне подання чи свідоме подання неправильних (чи неповних) даних веде до притягнення до дисциплінарної відповідальності.

Закон України «Про запобігання корупції» визначає правила вручення подарунків державним службовцям, включаючи суддів. Подарунки визначені у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» як «грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають/одержують безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової». Подарунки є забороненими, окрім, як визначено у ст. 23 Закону України «Про запобігання корупції», коли вони «відповідають загально визнаним уявленням про гостинність» чи коли один подарунок від людини з конкретної нагоди не перевищує суми однієї мінімальної заробітної плати за рік, коли його роблять, або ж кілька подарунків від однієї людини за кілька нагод упродовж одного року не перевищують двох мінімальних заробітних плат за рік, коли їх роблять [2]; [7].

Незрозуміло, що означає «загально визнані уявлення про гостинність», тому виникає занепокоєння щодо того, що це може дати суддям можливість приймати дуже високий рівень гостинності, а це явно суперечитиме духу закону. Прив'язка прийнятної вартості подарунків

до мінімальної заробітної плати, яка передбачає прийнятний рівень подарунків, з часом посилюватиметься. Вирішальні питання щодо подарунків з погляду боротьби з корупцією полягають у тому, чи повинні судді повідомляти про будь-які подарунки, які вони прийняли, і кому вони повинні про це повідомляти, а також повідомляти про будь-які пропозиції щодо незаконних подарунків, і чи ці заяви про подарунки реєструються і перевіряються. Судді зобов'язані за ст. 24 Закону України «Про запобігання корупції» відмовлятися від незаконних подарунків і повідомляти про незаконні подарунки, зазначаючи особу, яка зробила таку пропозицію і, якщо можливо, залучаючи свідків. Судді повинні повідомляти про незаконні подарунки у письмовому вигляді голові суду і Національного агентства з питань запобігання корупції [7].

Судовою реформою 2016 р. було створено нову систему притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, яка діє з 5 січня 2017 р. Найцікавіше те, що тепер єдиним органом, відповідальним за притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, є Вища рада правосуддя. Раніше цей обов'язок вона ділила з Вищою кваліфікаційною комісією суддів. Проведення дисциплінарних проваджень одним органом — це позитивне зрушення, яке повинно допомогти застосувати узгоджений підхід до притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Існує трирічний термін давності для подання дисциплінарної скарги, який розпочинається з дати скоєння дисциплінарного правопорушення, не включаючи періоди тимчасової непрацездатності, відпустки чи дисциплінарних проваджень. У ст. 126 Конституції України визначено шість підстав, які можуть призвести до усунення судді з посади. Пункти 2, 3 і 6 ст. 126 визначають три підстави для проведення дисциплінарних проваджень і вимагають рішення Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя щодо звільнення судді. Пункти 1 і 4 включають такі підстави як неспроможність виконувати повнова-

ження за станом здоров'я і подання заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням. Пункт 5 стосується звільнення у разі незгоди судді на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду [10]. Стаття 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» не дозволяє суддям йти у відставку через неспроможність виконувати повноваження за станом здоров'я чи виходити на пенсію до моменту, коли Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя може розглянути дисциплінарні скарги проти них, які би призвели до їхнього звільнення [2]. Юридичні прогалини можуть зумовити небажану ситуацію, коли суддя, якого от-от буде звільнено на підставах, визначених у пунктах 2, 3 і 6 ст. 126 Конституції України, намагається уникнути звільнення з ганьбою, намагаючись піти з посади у зв'язку зі станом здоров'я чи добровільного звільнення. У таких небажаних випадках судді, які уникають звільнення, можуть легко знайти роботу юриста чи й справді пізніше повторно подати заявку пізніше на призначення на посаду судді. Якщо суддю звільняють з посади на підставах пунктів 2, 3 і 6 ст. 126 Конституції чи у зв'язку з кримінальним вироком, ст. 65 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає, що вони не можуть більше бути кандидатами на посаду судді [2].

Довгий перелік підстав для дисциплінарної відповідальності, визначених у ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», включає випадки, коли суддя зумисне чи внаслідок халатності відмовляє у правосудді, неправильно застосовуючи процесуальні закони, не повідомляє про підстави рішення чи не дотримується правил публічності та відкритості судового провадження. Серед інших підстав для дисциплінарної відповідальності — необгрунтовані затримки

у судових провадженнях чи у розробці чи поданні рішень до судового реєстру [2].

Отже, для того щоб подолати корупцію в судовій системі України, необхідно визнати, що вона, на жаль, існує. Судді стверджують, що їхньої системи корупція не торкнулася, і всіляко приховують це. Таким чином, необхідні кардинальні зміни, які повинні вирішити цю проблему. Слід привести у відповідність до міжнародних стандартів обсяг суддівської недоторканності, обмеживши її незалежністю у зв'язку з виконанням професійних обов'язків. Внести зміни до Кримінального кодексу України, доповнивши його Особливу частину розділом «Корупційні злочини», виокремивши суб'єкти, які посідають особливо відповідальне становище. Створити спеціалізований антикорупційний орган, який буде політично та професійно незаангажований. Удосконалити механізм притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за допомогою створення окремих дисциплінарних комісій. Забезпечити формування і реалізацію скоординованої, послідовної державної політики, спрямованої на здійснення ефективних заходів щодо проведення судової реформи та реформи кримінальної юстиції, приведення законодавчої бази у відповідність до міжнародних стандартів, прийняття довгострокових державних програм, створення відповідних інституцій, а також належне наукове супроводження цих процесів.

З нашої точки зору, потрібно ще багато зробити та докласти чимало зусиль, волі заради того, щоб викоринити корупцію, адже вона у нашій державі присутня не один день і далеко не один рік. На даний час дуже прикро, що наша країна мусить терпіти такі випробування. Багато дискусій та суперечок між народом та владою, і найголовніше — відсутнє взаєморозуміння.

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

Журнал «Юридична Україна» є українським фаховим журналом, який входить до міжнародної наукометричної бази «Index Copernicus». У ньому публікуються наукові статті українською мовою. Статті англійською мовою можна знайти на сайті pressa.yurincom.com.

До друку приймаються наукові статті, які раніше не були опубліковані в інших виданнях. У статтях автори мають наводити обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до мети статті (поставленого завдання) та висновків.

Рукопис статті має бути виготовлений українською та англійською мовами і віддрукований шрифтом № 14 на принтері, з розміщенням рядків тексту через півтора інтервали, береги — 3 см. Перелік використаних літературних джерел слід наводити в кінці статті в порядку появи відповідних посилань. При оформленні статей слід дотримуватися ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання».

На початку рукопису авторам необхідно зазначити індекс УДК (Універсальної десятикової класифікації), а після даних про автора та назви статті наводити анотації на неї українською, російською та англійською мовами. Орієнтовний обсяг анотацій — 500 друкованих знаків. Анотації мають супроводжуватися перекладом прізвища, імені автора та назви статті відповідною мовою. До кожної анотації слід додавати перелік ключових слів (до десяти окремих слів або словосполучень) відповідною мовою.

Автор несе персональну відповідальність за додержання ним при підготовці статті норм чинного законодавства (зокрема щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності), достовірність викладених відомостей (у тому числі імен і найменувань згаданих у статті фізичних та юридичних осіб), цитат і посилань на літературні джерела та норми актів законодавства, правильність визначення індексу УДК і перекладів анотацій на статтю.

У тексті статті посилання на використані літературні джерела слід зазначити порядковим номером у квадратних дужках згідно з переліком джерел. Авторські пояснення і приклади слід наводити в дужках безпосередньо в тексті статті.

Редакція залишає за собою право редагувати рукопис, скорочувати його, змінювати назву статті та вводити (змінювати) рубрикацію внутрішніх частин текстового матеріалу. Подані матеріали (рукописи), включно з тими, які визнано неприйнятними, редакція не повертає.

Автор, який подав матеріали для друку, вважається таким, що погоджується на подальше безоплатне їх розміщення на сайтах видавництва правової літератури «Юрінком Інтер» і Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського НАН України.

Текст статті подається у двох примірниках, один з яких має бути підписаний автором на кожній сторінці. Разом із статтею необхідно надавати: 1) довідку про автора (на окремому аркуші у довільній формі) із зазначенням прізвища, імені, по батькові, наукового ступеня та вченого звання (за наявності), місця основної роботи, посади, навчального закладу, в якому особа навчається, домашньої адреси (з поштовим індексом), номерів контактних телефонів та електронної пошти; 2) рекомендацію кафедри/відділу вищого навчального або наукового закладу (обов'язково для аспірантів та здобувачів) та рецензію кандидата чи доктора юридичних наук із відповідної спеціальності (обов'язково для аспірантів, здобувачів і кандидатів юридичних наук); 3) електронну копію статті, записану у вигляді окремого електронного документа на стандартній дискеті або диску 4) фотографію автора у форматі tif або jpg, розміром 4,5×5,5 см, 300 dpi.

Усі матеріали слід надсилати рекомендованим листом на адресу редакції:

04209, м. Київ, вул. Героїв Дніпра, 31-б
Видавництво правової літератури «Юрінком Інтер»,
редакція журналу «Юридична Україна»
Тел.: (044)-411-69-08, (044)-411-64-03
E-mail: jukr@yurincom.kiev.ua

ЮРИДИЧНА УКРАЇНА № 9 (189) 2018

Співзасновники:

**Київський регіональний центр
Національної академії правових наук України,**

Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України,

ТОВ «Юрінком Інтер»

Видавець: ТОВ «Юрінком Інтер»

Шеф-редактор — В. С. Ковальський, доктор юридичних наук

Над випуском працювали:

*Каріна Корсуненко, Майя Ромась,
Святослав Караваєв, Олена Доценко*

Оригінал-макет виготовлено комп'ютерним центром
ТОВ «Юрінком Інтер»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 3954 від 13.01.2011.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 20180-9980ПР від 06.08.2013.

Підписано до друку 29.11.2018. Формат 70×100/16.

Папір офсетний № 1. Друк офсетний. Обл.-вид. арк. 5,50. Умовн. друк. арк. 5,85.
Тираж 440 прим. Зам. №

Адреса редакції та видавця: 04209, м. Київ, вул. Героїв Дніпра, 31-6.

Тел. 411-69-08, 412-04-75. Факс 413-81-44.

<http://www.yuricom.com.ua>. E-mail: jukr@yuricom.kiev.ua.

Видавництво правової літератури «Юрінком Інтер».

Редакція журналу «Юридична Україна».

Віддруковано з готових діапозитивів в друкарні ТОВ «Наш формат»
02105 м. Київ — 105, пр-т Миру, оф. 45

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4540 від 07.05.2013.

Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.

За достовірність викладених фактів відповідає автор.

Передплатний індекс журналу «Юридична Україна» — 01757.

Передплатний індекс комплекту:

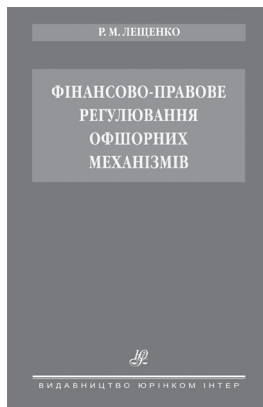
газета «Юридичний вісник України» і журнали «Юридична Україна»

та «Бюлетень законодавства і юридичної практики України» — 08440.

З приводу придбання журналів минулих випусків звертайтеся за тел. 411-69-08, 411-64-03.

ВИДАВНИЦТВО «ЮРІНКМ ІНТЕР» ПРОПОНУЄ:

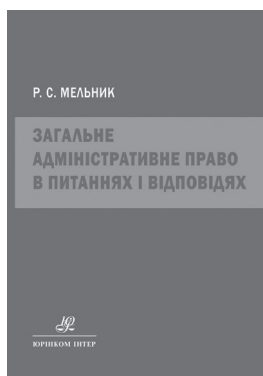

Р. М. Лещенко. Фінансово-правове регулювання офшорних механізмів: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 316 с.

ISBN 978-966-667-715-3

Монографію присвячено комплексному дослідженню правових основ офшорних механізмів. Здійснено класифікацію офшорних юрисдикцій, досліджено дефініцію та історію їх виникнення. Детально проаналізовано поняття, функціонування, організаційно-правові форми і статус офшорних компаній. Запропоновано шляхи вдосконалення фінансово-правового регулювання офшорних механізмів в Україні й окреслено тенденції та перспективи їх міжнародно-правового регулювання.

Книга стане в нагоді широкому загалу читачів, які цікавляться питаннями офшорних механізмів.

Р. С. Мельник. Загальне адміністративне право в питаннях і відповідях: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 304 с.

ISBN 978-966-667-710-8

У навчальному посібнику викладається основний зміст Загального адміністративного права за системою «питання-відповідь». Структурний зміст і текстове наповнення посібника обумовлені українською та європейською доктринами адміністративного права, охоплюючи собою всі основні інститути Загального адміністративного права. Значна увага приділяється правозастосовчій практиці.

Розраховано на студентів, аспірантів і викладачів юридичних навчальних закладів, а також усіх, хто цікавиться сучасними проблемами Загального адміністративного права.

З питань придбання звертатися:

04209, м. Київ, вул. Героїв Дніпра, 31-б
тел./факс: (44) 412-36-18, тел. відділу реалізації: (44) 411-69-08, 411-64-03
e-mail: pressa@yurincom.kiev.ua www.yurincom.com